halk yapı sanatından bir örnek

ANTALYA

ANADOLU EVLERİ DİZİSİ-2

KONU VE ÇİZİMLER Cengiz Bektaş

BİLEŞİM YAYINEVİ

halk yapı sanatından bir örnek

ANTALYA

ANADOLU EVLERİ DİZİSİ-2

KONU VE ÇİZİMLER: Cengiz Bektaş

BİLEŞİM
YAYINEVİ

ANADOLU EVLERİ DİZİSİ-2

Halk Yapı Sanatından Bir Örnek

ANTALYA

Cengiz Bektaş

Bileşim Yayınları: 172
Sanat / Mimarlık Kültürü: 04
Kod: 4,7,02

Yayın Yönetimi
Feride Koç Aliefendioğlu

Tasarım
Derya Bozkurt

Fotoğraf
Halit Uluç
Nevzat Sayın
Cengiz Bektaş
Cahit Engin
Güngör Kaftancıoğlu
Zeynep Oral
Coşar Şilliler

"Dünden Bugüne Değişen ve Değişmeyen", "Evler ve İnsanlar, Bugün", Bölümlerinin Yazımı
Zeynep Oral

Desenler
Cengiz Bektaş

Haritalar
Nevzat Sayın

Bibliografya
Sıla Bektaş

ISBN
975-271-007-7

copyright © Mayıs 2004

I. Baskı : 1980

BİLEŞİM YAYINEVİ

Bu kitabın, yayın hakkı Bileşim Yayıncılık A.Ş.'ye aittir.

Yayıncı
Bileşim Yayıncılık, Fuarcılık ve Tanıtım Hizmetleri A.Ş.
İstanbul: Barbaros Caddesi No: 11 4. Levent 34396 İSTANBUL
Tel: (212) 324 44 43 (pbx) Fax:: (212) 284 30 67
www.bilesim.com.tr

Ankara: Mahatma Gandi Caddesi No:90/8
Gaziosmanpaşa Ankara
Tel: (312) 447 53 21 Faks: (312) 437 20 96
e-mail: ankara@bilesim.com.tr
www.bilesim.com.tr

Baskı
Bileşim Matbaası
Barbaros Caddesi No: 11 4. Levent 34396 İSTANBUL
Tel: (212) 324 44 43 (pbx) Fax:: (212) 284 30 67
www.bilesim.com.tr

Nisan 2005

İÇİNDEKİLER

HALK YAPI SANATI ÜZERİNE 5
İlkeler 8
Gerçek Saygı 16
Korumak 17
Kimden Koruyacağız 18
Koruma İşini Kim Yürütecek 20
Kültür Yorumu 21
İlk Yapılacak Olan 22

ANTALYA (COĞRAFYA-TARİH) 23

ANTALYA'DA KALEİÇİ'NDEKİ YERLEŞMENİN GENEL ÖZELLİKLERİ 68

EVLERİN DIŞI 83

EVLERİN GENEL DÜZENİ 90

EVLERİN TÜRLERİ 92
Yan Sofalı Çözüme Örnekler 96
"L" Sofalı Çözüme Örnekler 100
"U" Sofalı Çözüme Örnekler 108

İLKELER 111

YAPI DENETİMİNDE TOPLUMUN GENEL KURALLARI 112

USTA, İŞVEREN İLİŞKİLERİ 113

YAPIM YÖNTEMİ, GEREÇLER 114

USTALAR 117

DÜNDEN BUGÜNE DEĞİŞEN, DEĞİŞMEYEN... 122
Suyun Öyküsü 124
Nerde O Liman 128
Güneş Eksilince 131
Yaylaya Göç 134
Mutfaklar Küçüldükçe 136
İpeğin Öyküsü 137
Komşuluk 139

EVLER VE İNSANLAR BUGÜN 143

BİTİRİRKEN 168

BİBLİOGRAFYA 171

27 YIL SONRA YAPILMIŞ İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

1978'de, o günlerin Antalya Belediye Başkanı sayın Selaattin Tonguç'un isteğine uyarak yazıldı bu betik...

Evlerin saptama çizimlerini yüksek mimar sayın Halit Uluç öğrenciliği sırasında, Sedad Hakkı Eldem'in dersi için yapmıştı. Onun çizimleri Bektaş Mimarlık işliğince elden geçirildi. Yeniden çizildiler: Yitirdiğimiz Halit Uluç'un 1940 larda yaptığı çizimlerin ne denli değerli birer belge olduğunu anımsatmalıyım.

Özellikle ev içi eylemleri üzerine kadınlarla konuşmaları bir erkek yürütemezdi. Bu yoldaki dileğime olumlu yanıt vererek, ayrı bir bölüm oluşturan bu söyleşileri sayın Zepnep Oral yaptı. Onun katkısı yapıtı varsıllaştırdı.

Anadolu evleri üzerine bu tür belgeleme, öğrenme çalışmalarım başkalarına da örnek oluşturdular. Sanıyorum bugüne dek değerlerini de yitirmediler.

Kendimizi tanıma yolunda yararları mimarlarca olduğunca mimar olmayanlarca da görüldü.

Bu çalışmanın ilk baskısı 12 Eylül 1980'den hemen önce benim yurt dışında olduğum günlerde yapıldı. Kısa sürede tükendi. Yıllarca arandı, bulunamadı. Antalya'dan gelen isteklerin de ardı kesilmedi.

Bu ikinci baskıyı gerçekleştiren Bileşim Yayıncılık yetkilileri sağolsunlar, varolsunlar.

Cengiz Bektaş,
16 Şubat 2005, Kuzguncuk.

HALK YAPI SANATI ÜZERİNE

Bu Anadolu var ya bu Anadolu
Bu misli menendi görülmemiş cömert ana
Bu her yanı meme bu her yanı dudak bu her yanı gül
Bu zırnık almadan veren habire veren yediveren gül

Bedri Rahmi Eyuboğlu

Üzerinde yaşadığımız toprakların, insan elinin değmediği, kokusunun sinmediği köşe bucağı kalmamış. Büyük yerleşmeler bir yana, en küçük yerleşmelerde bile, binlerce yıllık yolunu, insanlığın yalnızca temel değerleri üzerinde sürdürüp gelmiş bir kültürün izlerini buluyoruz.

Bütün bir kültür coğrafyası, o kendine özgü iklimiyle, üzerinde yaşayanları, sonradan gelenleri yoğurmuş, eğitmiş, kendinin etmiştir. Bu kişilerin ellerinden çıkanlar onu en doğal yoldan yansıtmışlar. Hem de bütün çalışmalarımın sonunda bir kez daha inandığım gibi,

- anonim,
- kolektif,
- alıp – vermekten, katkılardan korkusuz,
- çeşitlemeye açık,
- yaşamla birlikte yürüyüp,
- kendini zamana bırakarak.

Bu yansımalardan, kuşkusuz en somut, en yapmacıksız, en gerçekçi olanlar, halkın yapı sanatı ürünleri arasında görülür. "Onun adına" savıyla "ona karşın" onun sırtından yapılanlarda değil; halkın kendi gereksinimleri için, onun olanaklarıyla oluşan kendi yapı sanatı ürünlerinde...

Bunlara "mimarsız mimarlık" denildiği de oluyor.

Öyle değil bence...

Bu yapıların, bugün kullanılan sözcüğün anlamında olmasa bile, mimarları var. Hem bu mimarlar, daha doğrusu yapıcılar, ustalar; alçak gönüllü, adsız sanatçılar. İşlerini anonimleştirmeyi bilmişler... Günümüzün diplomalı mimarlarının çoğu bu ustalardan kopmuşlar. Böylece yalnız onlardan değil, gelenekten, görenekten de kopmuşlar. Oysa onların yapıtlarından öğrenileceklerle, yabancılaşmaktan, yanıltmacalardan, özenti ve yapmacıklardan korunmak daha bir kolaylaşabilir.

Bu yapılar, en azından, halkın yaşama biçimini, kültürünü doğrudan yansıtırlar. Bizlere geleneği öğretirler.

Gelenekle sanatçı arasındaki gerilim sanatı doğurur. Gelenek, bu anlamda çağdaştır, yaşamakta olandır. Bu, yaşamakta olanla çatışmak, yeni yollar açmak, katkılarda bulunmak, gerçek yaratma olayıdır.

Kamu yapıları, halkın kültürünü yansıtmaktan, çoğunlukla uzaktır. Halkın koşulları dışındaki olanaklarla, çoğu kez onun düşüncesi hiç alınmadan, tepeden inme gerçekleştirilirler. Ödeyebilme, yaptırabilme gücündeki kesim ise, özellikle şu evrede, halk kültürüne, yerel kültüre yabancılaştırılmış. Bu nedenle, yaptırdıkları işlerde bu yöreden, bizim kültürümüzden iz aramak boşunadır. (Antalya'da Konyaaltı yolundaki apartmanlar bunun en açık örneğidir.)

Yurdumuz, özellikle son çağda, yöreye, doğal koşullara hiç uymayan örneklerle dolmuştur. Dış ülkelerden aktarılan, bir kezlik, moda, ölü biçimler, en çok bu tür yapılarda görülür.

İLKELER

Halk yapı sanatı ürünleri, biçimleriyle değil ilkeleriyle önemlidir. Bize ulaştırdıkları ilk bildiri, işlevle yapım yönteminin biçimi doğuracağıdır. Halk yapı sanatında bu bağlantı, tersine hiç kullanılmamıştır. Bir başka deyişle, çözüm hep içten dışa doğru olmuştur. Bu, seçilen yaşama biçiminden yola çıkmak demektir. Yaşamdan... Bu nedenle halk yapı sanatının biçimleri, bir orantının doğal sonuçlarıdır. Yaşama, doğaya, çevreye bağlılıkları doğal özellikleridir.

Yaşama bağlılık sevgiyi getirir.

Sevginin yapıda somutlanması küçücük ayrıntılara bile yansır. Safranbolu'da (Antalya'da da olabilirdi) çok kişinin bildiği, sevdiği evlerden birinin önündeydim bir gün. Karşısında, yeni yapılmış "beton apartman" lardan biri vardı. Neye göre boyutlandırılıp, biçimlendirildiğini bilemediğim pencerelerinden biri açıktı. Kucağında torunu, bir nine seslendi oradan:

- O eski püskü evin resmini çekeceğine şu bizim güzel evimizinkini çeksene.

Karşılık verdim:

- Seninki güzel mi çirkin mi bilmem... Ama sevgisiz...

- Nedenmiş?

- Bak karşıdaki pencereye, çocuk düşmesin diye parmaklığını bile düşünmüş. Seninkinde oysa.. Bıraksana torununu elinden... Ödün kopar değil mi? O pencereyi yapan da yaptıran da çocukları seviyor, düşünüyormuş. Ya sen? Ya seninkiler?

Nine bir düşündü.

- Doğrusun oğul! Dedi sonra.

Yaşamdan kaynaklanmanın küçücük bir örneğini açıklayabilmek için aktardım bu olayı.

Hiç düşündünüz mü, eviniz mevsimleri nasıl karşılıyor diye? Anadolu'nun pek çok yerinde, bırakın mevsimleri, günün bölümlerini bile karşılar ev. Poyraz odası, lodos odası vardır... Orta halli evlerin bile yazlık kışlık bölümleri vardır.

Bütün yaşamınızca borçlanarak almış olabileceğiniz apartman

katınız yaza kışa uyuyor mu? Bir odasında bütün bir gün çıkmadan kalabilir misiniz? Tutuklanmış gibi mi sanırsınız kendinizi yoksa? Keban Barajı suları altında kalan yerlerden Elazığ'a taşınanların durumlarını görmek istedim bir gün. Gittim, baktım. Topraklarına karşılık aldığı parayla, Elazığ'da bir apartman edinmiş olan nine, arkasındaki yapıyı göstererek dedi ki:

- Biz zindan bekçisi olduk oğul!

Gene bu kişiler için yapılmış 1800 konutluk bir yerleşmeyi geziyordum. İki katlı evlerin, Hollywood filmlerindeki evleri anımsatan, havada uçar gibi görünen merdivenleri vardı. Ama ne keçi, ne tavuk düşünülmemişti. Bu insanlar kimlerdir, nasıl yaşamak isterler, hiç bilinmemişti. Bir yabancı mimarı bile çağırsak, önce bu insanların yaşama biçimini saptamaya, ona göre bir şeyler çözmeye çabalardı sanırım.

Evlerin üçte ikisi boş duruyordu. Geri kalanına da, öğrenciler sığınmışlardı. Bunların içinde daha da yabancılaşacaklardı. Halk yapı sanatı ürünleri çevreye bağlıdırlar dedim ya... Bilmiyorum yeterli mi bu söz, istediğimi anlatabilmek için?

Çevre, elele tutuşmuş bir şeylerdir bir bakıma. Yoksa bir sürü şeyin bir arada olması bir çevre oluşturmaz. İnsan, öteki insanlarla elele, yüzyüze olduğunda bir çevrenin içinde yer almış olur. Birbirine sırt dönmüş, küsmüş, tek tek yalnız kişiler çevreyi nasıl oluştururlar? Bu da bir çevredir demeyin. Bu çevresizliktir... Karşı kapı komşularının tanışmadıkları apartman yaşamında bir çevre oluşturulamadığını artık biliyoruz.

Evler insanlar gibidir.

İnsanlar öteki insanlarla elele vardır.

Evler de öyle...

Çevreye bağlılığın doğaya ilişkin yönü, en çok "balkonlarda büyüyen çocuklar" ı ilgilendirir.

Ne börtü, ne böcek...

Yaşanmayan, yalnızca uzaktan görülen, yapma çiçek örneği kokmayan bir yeşil...

Denizli'de önce kata taşınıp kısa sürede geriye dönen kişi demişti ki:

- Biz de herkesteki kat merakına uyduk. Çıkıp gittik buralardan. Bir kat bulduk oturduk. Oturduk ama, sen gel de bir de bana sor.

Sıkıldım orada ben. Şöyle bir avuç toprak yok, çiçek, böcek yok. Belki bin yıllık anası eklemişti: "dayanamadık anam edemedik..." Her şeyi kendi sırtımızda öğrenecek değiliz ya. Başkalarının uygulamalarını da izlemek gerek. İşte böyle bir evi gidip gördüm bir gün. Saydığım bir mimar, yakın arkadaşı bir aydın için yapıyordu. Bitmek üzere olan evin yatak odası, bir tek biçimde yerleşmeye olanak bırakıyordu. Pencereler, kapı, dolaplar öyle düzenlenmişti ki, adamcağız yatağını ancak mimarın düşündüğü gibi, bir tek biçimde yerleştirebiliyordu. Mimarı telefonla aradım. Öğrendim... İçinde oturduğu evi kendisi yapmıştı. Kaç yıldır oturduğunu, bu süre içinde kaç kez yatağının yerini değiştirdiğini sordum. Anımsayabildiğince beş altı yıl olmuştu, en azından altı – yedi kez yatağının yerini değiştirmişti. Sordum yeniden:

- Peki... Ya kendisine ev yaptığınız dostunuzu, bütün ömrü boyunca, bir tek biçime nasıl zorluyorsunuz?

Yaşamın böylesine tek düzeliği olası mı?

Mobilyalarınıza bakın şöyle bir. Kaç yıldır, şu hiçbir şeye benzemeyen, ne İstanbullu, ne Parisli ne Denizlili olan koltuklarınız, kanepeniz öylece, ilk günkü gibi duruyorlar. Sıkılmadınız mı daha? Sıkılsanız da bir şey yapamazsınız ki. Siz değişiyorsunuz, eviniz taş gibi kaskatı duruyor. Onu ne mevsimler ilgilendiriyor, ne yıllar... Bahar gelince sizin damarlarınız düğün bayram, evinizin altı – üstü, sağı – solu beton. Demek ki, şu biçimde olmasından, kaplamasından, fayansından, süslemesinden önce, evinizin yaşama, doğaya, çevreye bağlılığı önemli. Hem de bir yaşam sorunu olarak...

İşte o eski evlerin gerçekleştirdikleri bu ilkeyi alıp, becerebildiğinizce sonuna dek kullanın. Ama, iki yüz yıl önceki biçimlere özenmeyin. Öyle yaptığınızda, yaşamaktan ne denli uzaksınız bir düşünün. En az iki yüz yıl.

Halk yapı sanatı ürünlerinin içleriyle dışları uyuşurlar. İçi dışı bir insan gibidirler. Çünkü dıştan görünüşe göre düşünülmemişlerdir. Önce iç güzellikleri aranmıştır, sonra dış ona uymuştur. İçteki oylumların işlevlerini bile okuyabilirsiniz dışarıdan.

Bu içi dışı bir evlerden oluşan sokak, nice bir güven verir gelip geçene... Nasıl bir güzel selamlar gelip geçeni...

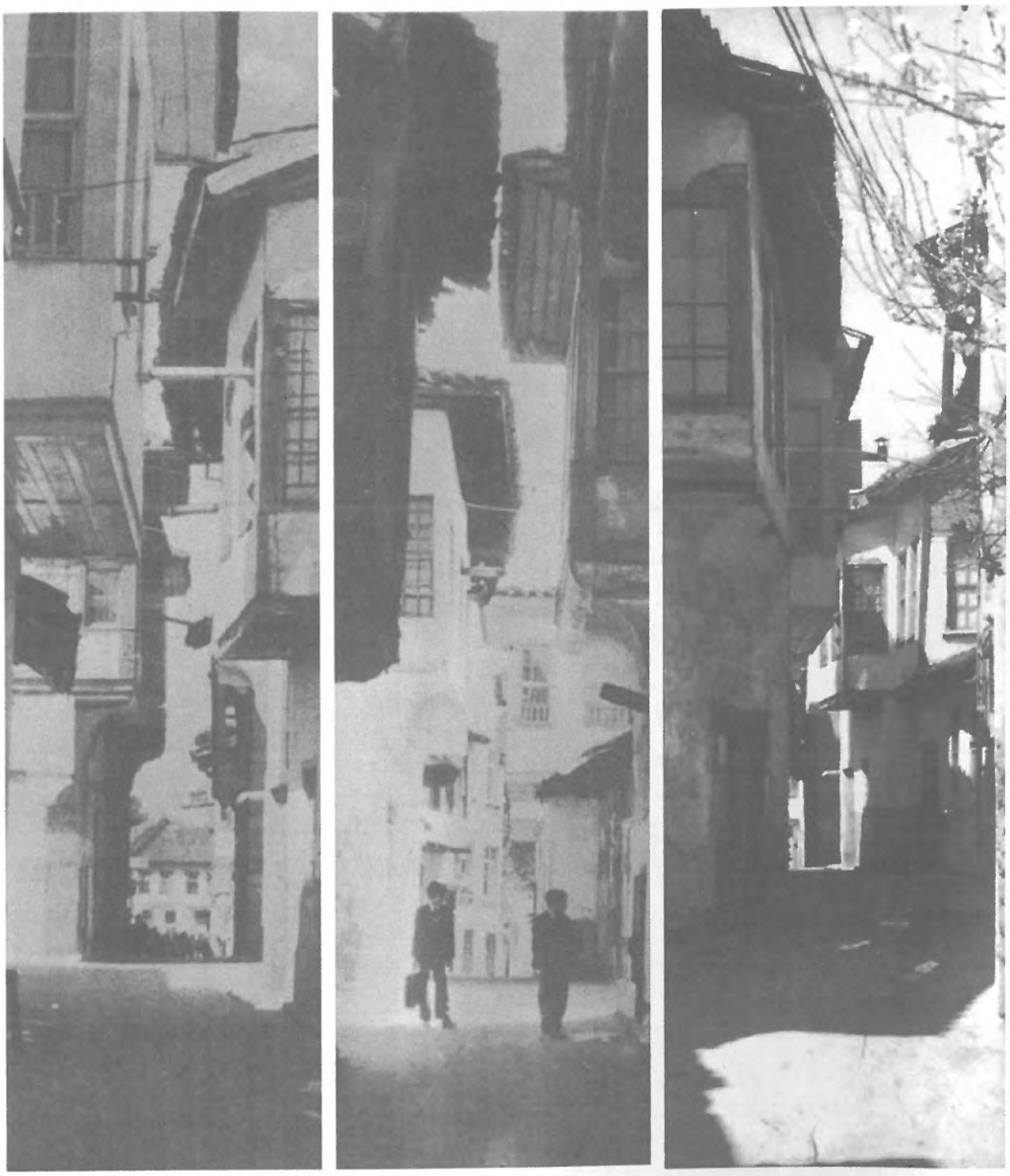

Antalya Kaleiçin'de sokaklar... Evler gelip geçene merhaba demiyorlar mı?

Antalya, Kaleiçi'nde sokaklar... Gelip geçene "Merhaba" demiyorlar mı?

Sonuna dek ussal davranış saptanır bu yapılarda. Gereksiz yapı cambazlıkları yoktur. Her şey, genelde ve ayrıntıda, usa uygundur. Halk yapılarında en önemli özelliklerden biri tutumsallıktır. Tutumsallık sözünü de açmak gerekiyor azıcık.

Örneğin bir Antalya evinde, saçaktan aşağıya inen yağmur iniş borusunun bir kulaçtan sonrası bezden yapılmıştır. İkinci yağmurdan sonrası, bu bez boruyla, önce üst katın musluklarını, sonra yer katının musluklarını doldurur. En sonunda da kuyuya sarkıtılır. Kısacası, yağmurun damlası bile boşa gitmez.

Ama benim asıl sözünü etmek istediğim tutumsallık bu değil. Tutumsallık bu yapıların kullanımında.. Bu kullanıma göre sayılandırılıp, boyutlandırılmalarında...

Örneklemek istiyorum dediğimi:

Ankara'da Eskişehir yolu üzerinde, beş kamu kuruluşunun yapıları var: İstatistik Genel Müdürlüğü, Standartlar Enstitüsü, Devlet Kara Yolları Genel Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü. Bu beş yapının beşinin de en azından beş yüzer kişilik toplantı salonları var. Birbirine en uzak olanların arası yalnızca 160 metre. O çağlarda yaptığım küçük bir soruşturmada da, bu oylumların, üstüste yılda en çok bir ay kullanıldıklarını öğrendim. On bir ay boş duran bir yapı, en ucuz gereçlerle de yapılmış olsa, yer yüzünün en pahalı yapılarından biri demektir. Kamu yapılarımızı gerçekleştiren bakanlık, bu beş kuruluş için bir tek toplantı salonu ön görebilirdi. Sorun yalnızca bir zamanlama sorunu olurdu. Boş duran beş salonun her biri, sözüm ona ucuza çıkarılmış olsalar ne olur ki? Tutumsallık baştan yitirilmiştir.

Bu temel yanlışlık, eski evlerimizle, bugünkü katlar arasındaki baş ayrılıktır. İçinde yaşadığınız katta, örneğin yatak odasını günde kaç saat kullandığınızı bir düşünün. En çok en çok sekiz saat... Oysa bir eski Anadolu evinde bugün oda denilen yer (gerçekte başlı başına bir "ev" dir, adı da böyledir) hemen hemen günün yirmi dört saati kullanılır. Bu nedenle tutumsaldır. Bu nedenle ölü yatırım olan yapı giderleri sokağa atılmamış olmaktadır.

Bunun en somut sonuçlarından birini Edirne'de görüyoruz.

Antalya evinde, saçaktan aşağıya inen yağmur iniş borusunun yaklaşık bir metreden sonrası bezden yapılmıştır. İkinci yağmurdan sonrası, bu bez boruyla, önce üst katın depolarını, sonrada yer katınınkileri doldurur. En sonunda da kuyuya sarkıtılır.

Bundan bir süre önce Edirne Belediye başkanı sordu bana:

- Çözemediğim bir şey var. Birkaç yüzyıl önce, Edirne'de üç yüz binin üzerinde kişi yaşıyormuş. Yerleşme lekesi, çağımızdakinden büyük değilmiş. Şimdi yapılarımız da daha yüksek... Bugün Edirne'de yetmiş bin kişi oturuyor. Ama konut sıkıntısı var. Nasıl oluyor bu? Haklı değil mi sayın başkan sormakta?

Bir aile, eskiden, bugün oda dediğimiz bir evde yaşıyordu. Geri kalan gereksinimler ortak kullanımlarla çözümleniyordu. Hayat'ta (ya da sofa'da) iki-üç-dört aile sofraya oturuyordu. Bir tek mutfak kullanılıyordu. Oysa şimdi, iki kişi, dört-beş odalı yerde yaşıyor. Doğal olarak büyük çoğunluk konut sıkıntısı çekiyor.

Evet, biliyoruz, eskisi gibi olamaz.

"Büyük aile çekirdek ailelere parçalanmıştır. Bu sonuç, işleyim toplumu olma yolunda doğaldır." denilecektir hemen.

Öyledir diyelim... Peki, iki-üç kişilik aile için küçük konutlar neden yok, işleyim toplumlarında olduğu gibi... Büyük ailenin kendi içinde çözümlediği,

- küçük çocukların bakımı,
- iş bölümü,
- ortak kullanımlar vb. gibi sorunları nasıl çözmüş onu parçalayan toplum?

En azından "ortak kullanımlar" daha tutumsal çözümlenemez mi? Çamaşır yıkama yeri vb. gibi yerler örneğin... Varlıklı batı'da bile öyle değil mi?

Olmaz!

Çünkü, tükettirmek isteyenlerin işine gelmez bu. Herkese bir termosifon satmak isteyenler karşıdırlar buna.

Bizim durumumuz "ya hesap bilmemek, ya da dayak yememiş olmak"tır. Bugünkü ölçütlerle ölçümlenen konut açığımızı, tüm bütçemizin bilmem kaç yıllığını bir araya getirsek kapatamayacağımızı anlamak için iki kez ikinin dört ettiğini bilmek yeter.

Halk yapı sanatı ürünlerinin bize yansıttığı tutumsallık ilkesinin bugün ne denli önemli olduğu ortada değil mi?

Başta da değindiğim gibi bu yapılar bir yaşama kültürünü sergilerler. Burada oturanların, yaşama seçmelerini bilinçli yaptıklarını gösterirler.

Konut edinmek isteyen beş yüz aile arasında yaptığımız bir soruşturmanın sonuçlarından birini aktarmak istiyorum buraya: Soru sorulanlardan yüzde doksanı banyoda "küvet" istiyor, banyoda sıcak su isteyip istemedikleri sorusuna ancak yüzde otuzu olumlu karşılık veriyordu. Araştırmayla saptanan alışkanlıkları da, dökünerek yıkanma biçimindeydi. Küveti olanlar bile, doldurup içine girmiyorlardı. Dinsel inançları durgun suda yıkanmayı önlüyordu. Buna göre küvet, TV ile, renkli basınla, daha başka pazarlama yollarıyla benimsetilmiş bir moda idi. Çoğu "misafir odası" eksikliğinden söz ediyordu. Oysa çocukları için odaları yoktu. Ayrıca, iki kişi olsalar da ille yüz metre kare isteniyordu. Çünkü, kredi düzeni, para değerinin durmadan düşüşü, buna yol açıyordu.

Kendi öz yaşamını bile moda özentilerle yapmacıklaştıran kişinin oturduğu yerden nasıl bir kültür yansır?

Bodrum'da, Safranbolu'da, Antalya'da, nerede olurlarsa olsunlar eski evlerimizde bu türlü yapmacıklarla karşılaşmıyoruz.

Başka özellikleri, daha doğrusu ilkeleri de var halk yapı sanatı ürünlerinin. Burada hepsini saymak gerekmiyor. Buncası bile başta söylediklerimi kanıtlıyor:

Önemli olan, o evleri oluşturan ilkelerdir, biçimleri değil. Bugün o yapılara duygusallıkla yaklaşıp,

"Aman ne güzel... Şimdi de bu biçimde yapalım" dersek, en köklü yanlışı yapmış oluruz.

Bu ilkelerin çağsız oldukları da ortada.

Sözün özü, çağdaş olanaklarla, çağdaş gereksinimlere çözüm bulunurken, bu ilkeler bugün de çağdaş yorumlarıyla gerçekleştirilirse, Türkiye'de daha iyi bir mimarlık oluşacaktır. İnanıyorum buna...

GERÇEK SAYGI

Bundan önceki bölümde birkaçını açıklamaya çalıştığım ilkeler doğruysa, bunların o çağda oluşturdukları biçimleri bugün yinelemeye kalkışmak, o ilkeleri anlamamış olmak demektir. **ÖZ, ASIL** olan bir şeye duyulacak saygı, ancak kendi de **ÖZ, ASIL** olmayı bilerek gerçekleştirilir. Ona benzemeye çalışmak saygı değildir. Çağının gerçek ürünü olan bir yapının yanına, ancak gerçekten çağdaş olan bir yapı yakışabilir.

KORUMAK

Halk yapı sanatının ürünlerini korumak isteği, yukarıda anlatılanların sonucu olarak kendiliğinden doğuyor. Ancak, bu koruma düşüncesinde aşırılığa kaçmak çok olası.

Örneğin, Bodrum'un yapısal örgüsünün korunmasının iyi olacağına inanıyor çok kimse. Giderek sorumlu kurumlar da inanıyorlar buna. Sonra bir de bakıyorsunuz ki, içindeki insanlardan daha çok önemsenmeye başlanıyor yapılar. Bir kaplumbağa kabuğu, içinde canlısı yoksa, insana ancak üzünç verir. İçinde insan olmayan evler boş kaplumbağa kabuklarıdır.

"Bodrum evleri oldukları gibi korunsunlar. Görünümlerini bozacak hiçbir şey yapılmasın, öyle TV anteni falan dikilmesin üzerlerine." derseniz ne olur?

O evlerde yaşayanlar, kentli baylar – bayanlar gelecekler de "aman ne güzel evler" diyecekler diye, tüm çağdaş gereksinimlerden, değişikliklerden uzak, TV'ye bile bakmadan oturacaklar öyle mi? Uzun sürmez boş kalır evler... Boş kalan, insansız kalan ev yaşamaz. Nötron bombası da böyleymiş yazılanlara göre; insanlar ölüyor, yapılar sağlam kalıyormuş.

Yaşamayı korumayan hiçbir girişim, insanlık adına olumlu bir girişim olamaz. Üstelik halk yapı sanatı, katkılardan korkmaz. Onu yaratan halktır çünkü. Halk demek yaşamanın ta kendisi demektir çünkü.

KİMDEN KORUYACAĞIZ?

Bugüne dek bu güzel dokulara en çok zarar verenlerin kimler olduğuna bakarsak, hiç beklemediğimiz bir sonuçla karşılaşırız. Benim saptayabildiğimce, bu dokulara en çok zarar verenler, en azından kötü örnek olanlar, son otuz - kırk yılın imar planlarıyla, kamu yapılarıdır. Bir Bodrum dokusu içinde, Safranbolu'da, ya da Antalya'nın kale içinde, Bayındırlık Bakanlığı'nın tip orta okul yapısını gözünüzün önüne getirin, anlatmak istediğime inanacaksınız sanırım. Demek ki koruma, önce kamu kuruluşlarına karşı gerçekleştirilmeli. En azından, koruma işi bunlara bırakılmamalı.

Bir de halktan kopmuşlardan korunmalıdır bu yapıtlar... Yarı aydınlardan... Bilecen emmilerden...

Bir de halkı soyanlardan...

Halkı soymak, yalnızca tarım ya da işleyim alanında olmuyor ki. Kültürümüzün, coğrafyamızın, doğamızın sömürülmesi, çoğu kez, çok daha korkunç boyutlara varıyor. Vurguncular için en tatlı alanlardan birini oluşturmaya başladı, bu türlü özgün, güzel yerlerimiz. Üstelik bunu kent soyluluğun o kendine özgü sözüm ona kültür anlayışı içinde pazarlıyorlar. Kıyılarımızı, oralardaki dokularımızı yağmalayıp, paylaşıp, kendi üç günlük dinlence süreleri dışında yaşamasız bırakıyorlar. Çoğu kez, duvarı badanayı şöyle bir tazeleyip, buna karşılık yaşamasızlığı getirerek, orada bulunabildiği süre dışında, çiçeği böceği aç susuz bırakarak, doğanın dengesini bozarak, üstelik buna da koruma diyerek...

KORUMA İŞİNİ KİM YÜRÜTECEK?

Bir de koruma olayını kimin yürüteceği önemli.

Öyle ya, karşımıza öyle aydınlar (!) çıkıyor ki... Kültür yorumumuzu onlara bırakırsak, neyi korurlar, neyi bırakırlar belli mi olur? Daha birkaç yıl önce, antik çağ taşlarını gemilere doldurup başka ülkelere yollamak isteyen Kültür Bakanı vardı bu ülkede... Belki yarın da olur... Neyi koruyup neyi yok edeceğine bir de onun gözleriyle bakın da, koruma sözcüğünün, birdenbire ne korkunç boyutlar kazanabileceğini bir düşünün.

Bence bu yapıtları, herkesten önce, onu yaratan yörenin, yörelilerin korumayı bilmeleri gerekiyor. Korumayı ancak onlar gerçekleştirebilir.

KÜLTÜR YORUMU

Antalya'da yüz yıl önce yapılan evde de, iki bin yıl önce yapılanda da, aynı çakıl döşemeyi, aynı sıvayı buluyoruz. Bundan iki bin - iki bin beş yüz yıl önce taştan oyulmuş Likya gömütlerinde görülen yapı biçimi, bugün de zahire ambarlarında en küçük ayrıntısına varıncaya dek sürdürülüyor.

Bütün bunları doğadan, yöreden, Anadolu'nun kendinden başka neyle yorumlayabiliriz.

Antalya'da ustalar, bir evin çatısını kapatınca, keser oynatırlar. Keseri tahtanın üzerinde tıkırdatarak bir ezgi tuttururlar. Öyle ustalar varmış ki, keser oynattı mı yirmi keser birden takırdıyor sanırmışsınız. Bu, işini bitirmenin bildirilmesiymiş. Emeğin kutlanmasını istemekmiş. O zaman askı asılırmış. Çatının üzerine bir bayrak dikilir, bir başka direkle arasına ip gerilirmiş. Evi yaptıranın hısımı-akrabası, konu-komşusu, ustalara armağan getirip, bu ipe asarlarmış. Kimi havlu, kimi göyneklik, kimi şu kimi bu... Gönüllerinden ne koparsa... (Bu gelenekle Anadolu'nun başka yerlerinde de karşılaştım.)

Antalyalı ustalar bu keser oynatma sırasında "Şabaş, şabaş" derlermiş. (Sn. Prof. İlhan Başgöz söyledi).

Şabaş, Mezopotamya'da güneş tanrısının adıymış. (Sözlükte, farsça "şen ol" demek olduğu yazılı).

Haydi bakalım, gelin de heyecanlanmayın.

Kültürümüzü dar çerçevelerin içinden görmeye kalkışmak ne denli kültürsüzlük değil mi?

Benim yaşamıma giren her şeyin benden olduğuna inanıyorum. En azından, ben onlarla oluşuyorum.

Sabahattin Eyuboğlu'nun dediği gibi:

"Eriten biziz, eriyen de. Biz bu toprakları yoğurmuşuz, bu topraklar da bizi. Onun için en eskiden en yeniye ne varsa yurdumuzda öz malımız bizim. Halkımızın tarihi Anadolu'nun tarihidir."

İLK YAPILACAK OLAN

Koruma işi olanak işidir. Yaşam getirebilme işidir.. Süre işidir... Ancak bugünden hemen yapılması gereken işler vardır. Bunların en başında **SAPTAMA, SAYIM** (envanter) geliyor. Kültür değerlerimiz yok olup gitmeden, en azından saptama işini başarmak zorundayız. Hem kendi kültürümüz adına, hem de bir köprü olan bu ülkede tüm insanlık adına... Bunun için kamu olanaklarını beklemeden elinden geleni yapmak, bütün aydınlar için sorumluluk olmaktadır. Kimi fotoğraf çekerek, kimi çizerek; kimi ustalarla, bilenlerle konuşarak, onlardan öğrendiklerini, gördüklerini yazıya geçirerek, bütün aydınlar ellerinden geleni yapmak zorundadırlar.

ANTALYA
(COĞRAFYA - TARİH)

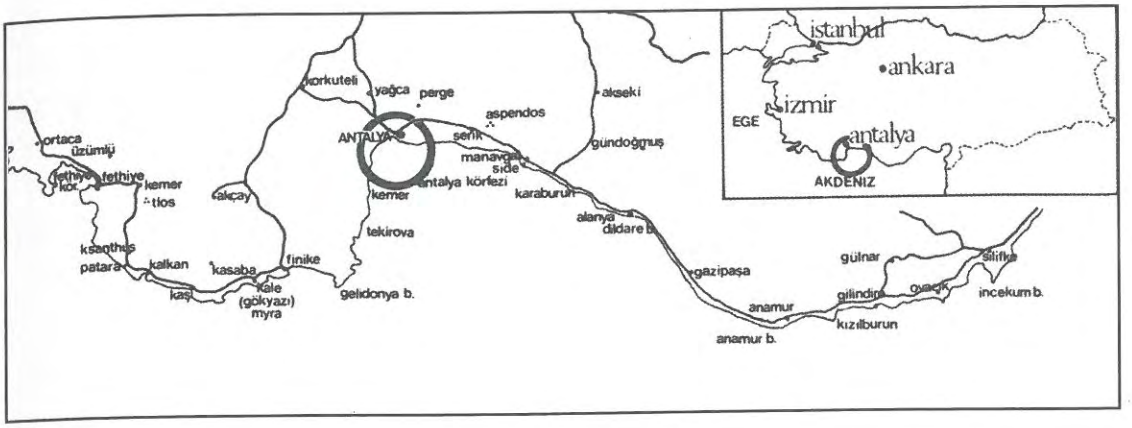

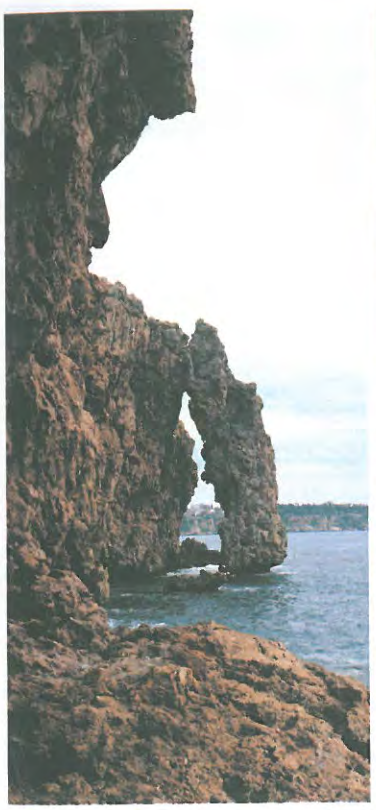

Bir yöreyi tanıtmaya kalkışırken, örneğin "coğrafya" başlığı altında enlemi, boylamı, yüzölçümü vermenin ne denli devede kulak bir açıklama olduğunu biliyorum. Ancak, eksiksiz bir tanıma için gerekli olan, örneğin kültür coğrafyasını, dünü bugünüyle aktarmaya ne çağdaş bilgimiz ne de olanaklarımız yeterli. Hem de ne yazık ki, yirminci yüzyılın son çeyreğinde bile böyle bu, bugün de...

Halikarnas Balıkçısı'nın dediği gibi:

"Anadolu'nun Akdeniz kıyılarında ya da Akdeniz kıtasının Anadolu kıyılarındayız işte..."

Bu kıyıda iki büyük düzlük var. Daha büyük olanı Çukurova, öteki Antalya ovası...

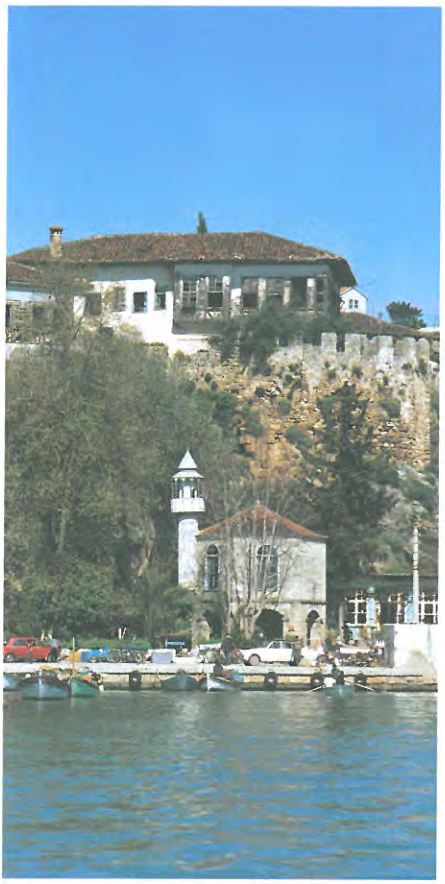

Antalya ovası, tabanı doğu batı yönünde yüz on km. uzanan bir üçgen... Yüksekliği otuz – otuzbeş km. olan bu üçgenin, denizden bakınca sol yanı, başı dumanlı Bey dağları (Bey dağı 3085 m., Akdağ 3024 m., Haydar dağı, Geyik dağı, Alacadağ, Tahtalı dağ, Bereket dağı, Kır dağı, Merdivenli dağ, Güllük dağı); öteki yanı, güneydoğuya doğru uzanan Toros dağları... Tümüne birden Batı Toroslar deniliyor. Omuz omuza duruyorlarmış gibi, ya da tırısa kalkmış boğalar gibi görünüyorlar. Çiçek içinde, yemyeşil etekleri, karlı tepeleriyle sanki bıyıkları yeni terlemiş gencecik dağlar bunlar.

Antalya ovası, kuzeye doğru üç kez basamaklanır. En alt basamakta, denizin kıyısında, denize, yirmi – otuz m. yükseklikteki dik yarlarla inen bir düzlük üzerine Antalya kenti yerleşmiştir.

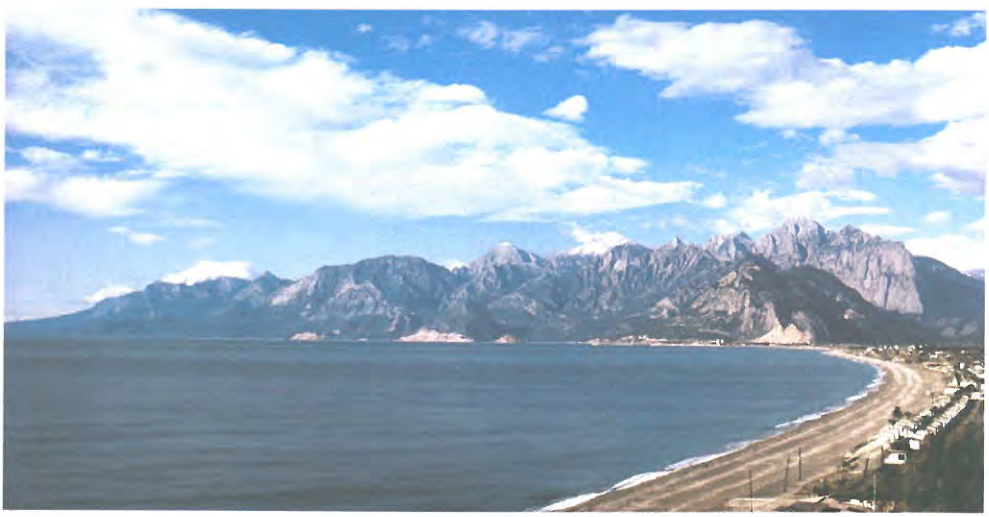

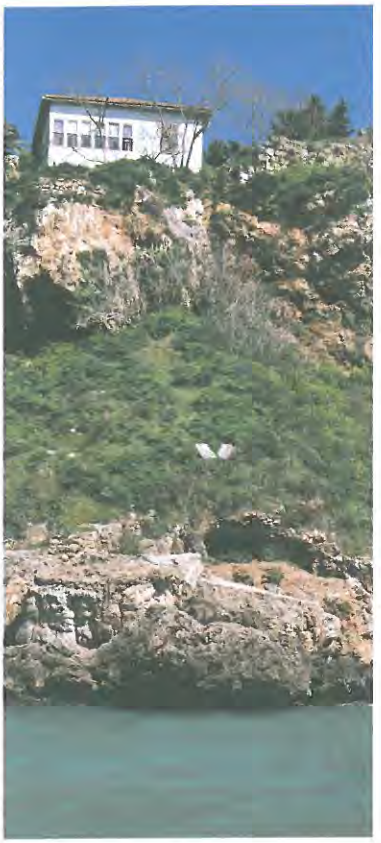

Buraları yıl boyu yeşildir. Daha doğrusu yeşilin her türlüsüdür. Bu yeşille, Akdeniz'in mavisi (firuze), bir de dağların doruklarında beş ay kalan karın aklığı, doğanın doyum olmaz karşıtlıklarını, uyuşumlarını oluştururlar.

Bu alaca içine yerleştirdiği ak mermerli, ak badanalı yapılarla insan eli kendi sıcaklığını duyurur.

Yörede, yılda yalnızca üç mevsim yaşanır. Kışın adı vardır ya kendi yoktur. Kış denen dönem ılıktır, bahar gibidir. Yazlar çok sıcaktır. Yıllık ortalama sıcaklık 19.0 C'dir. Deniz suyu sıcaklığının yıllık ortalaması 21.5 C'dir. Yılın her ayında denize girilebilir. Yılın yalnızca otuz altı günü kapalıdır. Yağışlı günlerin yıllık ortalaması da yalnızca 74.3 gün...

Demekki yılın 300'den artık günü güneşli... Örneğin, en az dokuz ay dışarıda, açık havada yemek yiyebilirsiniz isterseniz.

Bütün bu iklim verileri, Antalya'da yapı denince iç oylumlarca dış oylumları da düşünmek zorunluğunu ortaya koyar. Örneğin evlerin içi dışı birbirlerine akacaklar, bir bütün olacaklar... Soğuk yerine, daha çok, sıcağa çözüm bulmak gerekecek. Özellikle, nem, sıcağın etkisini artırınca... Nem, kıyıdan içerilere doğru yükselindikçe azalır. Böylece boğucu sıcaktan az çok kurtulunur. Bu nedenle, olanağı olanlar, varlıklı
olanlar yazları içerilere; yaylaya göçerlermiş öteden beri.

Kıyıda egemen esinti kuzeybatı yönünde ama, en hızlısı güneydoğu esintisi (30.6 m./sn.).

Güney esintileri (meltem) yaz aylarında Antalya kentine soluk aldırıyor. Geceleri, dağlardan gelen "Dökkün" esintisi de var. Esintiye açık yerleşme ve ev düzeni önemli... Özellikle tam gölgeli taşlıklar, yarı gölgeli avlular, havayı kolay dönendiren yüksek tavanlı yaz katları önemli...

Bu sıcakta suyun günlük yaşama katılımı unutulmamalı. Su, alt yapısı kireçli olan ovayı oyuk oyuk etmiş. Dalıp çıkmış durmadan... Alara çayı, Dim çayı, Manavgat, Aksu ırmakları, Köprü çayı, Esen çayı ve Düden çayı başlıcaları bunların...

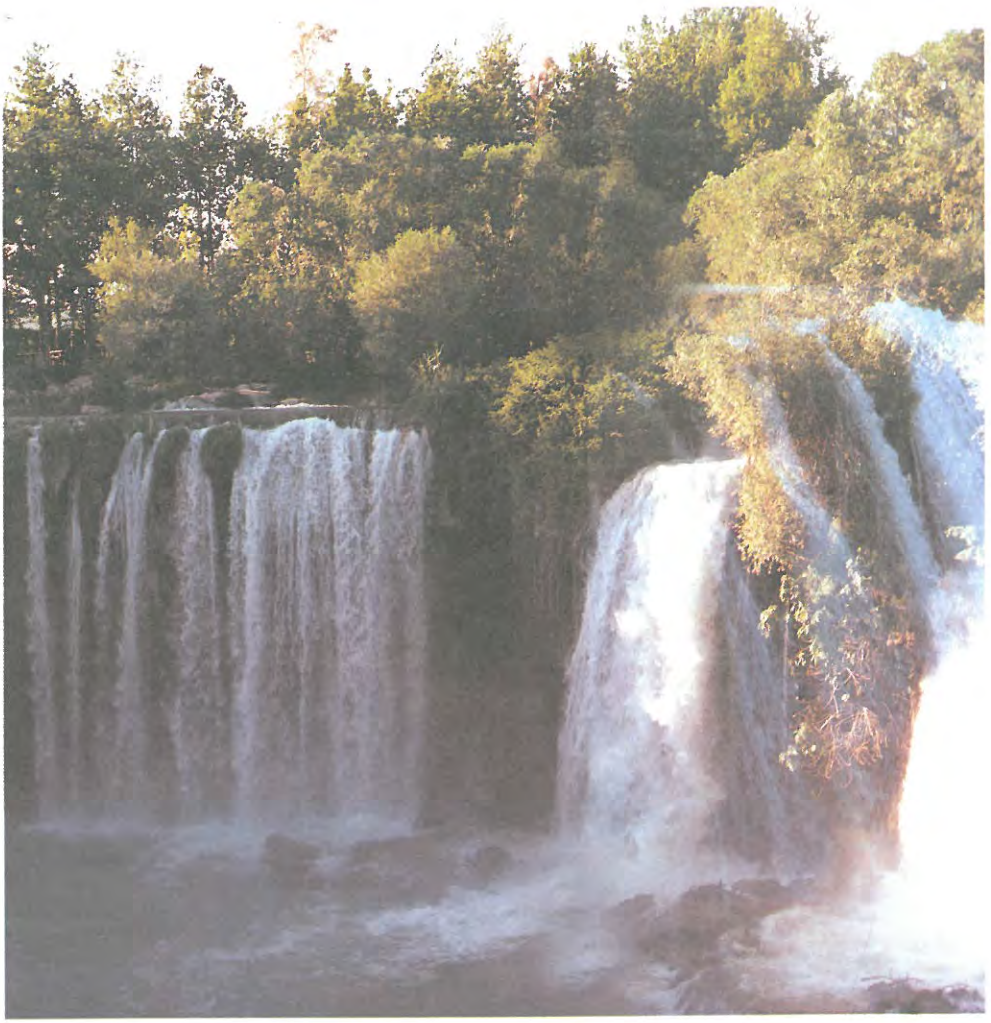

Sular eski çağda da kentlerin ortasında çağıldayıp durmuş. (Örneğin Perge'de).

Antalya'nın içinde incecik arıklar taşımış suyu ve sesini.

Her evin bahçesinde bir kuyu açılmış.

Çakıl döşemeye atılan bir kova su, taşın alacası üzerinde birden buharlaşınca, ortalığı serinletivermiş.

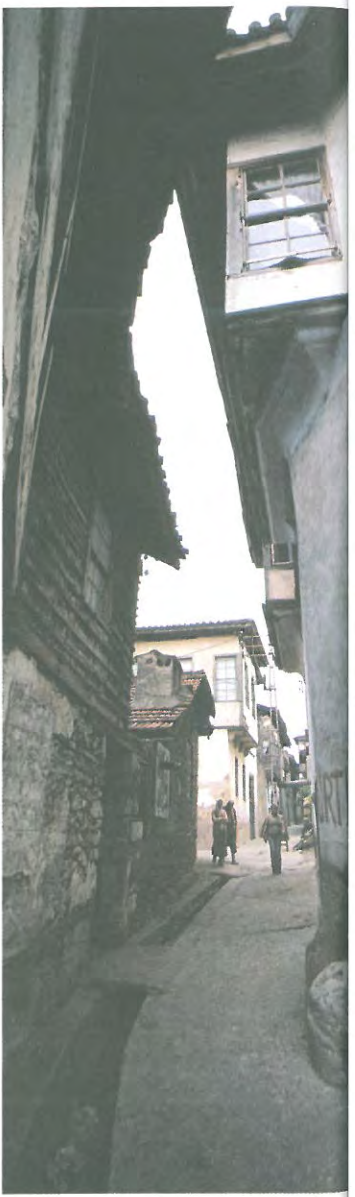

Sular arıtıp geçmiş kenti. Varıp denize ulaşmışlar. Sular suya düşmüşler oldum olası..

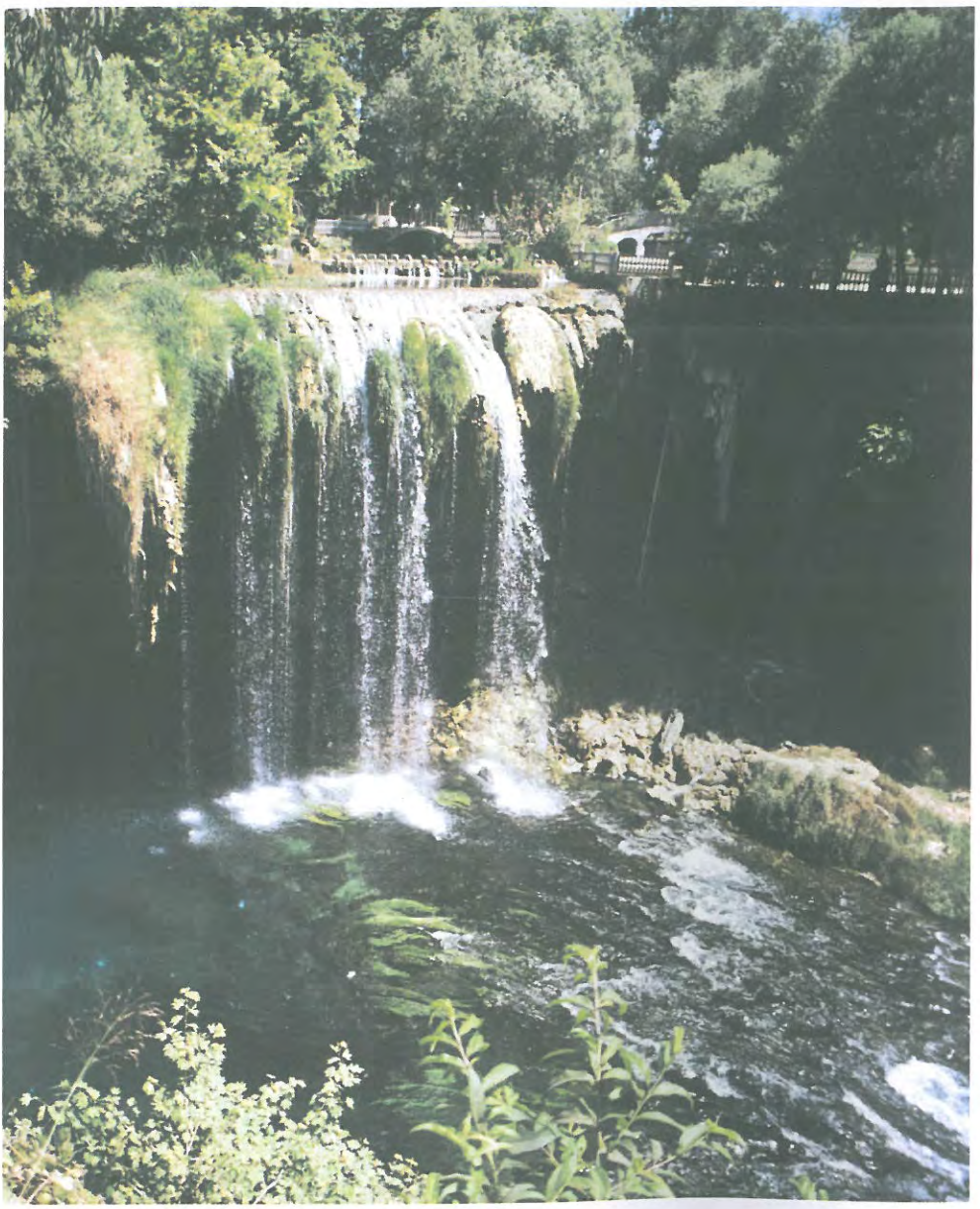

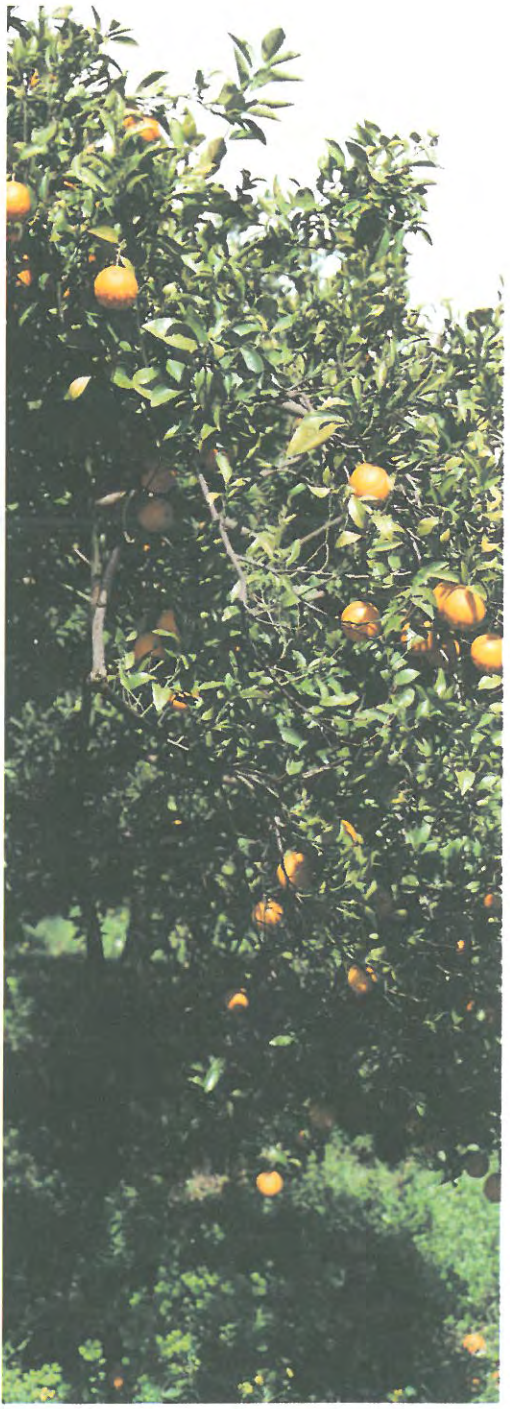

Antalya yöresi, Türkiye'nin turunçgiller, muz, sebze gereksinimini karşılar. Seracılık gün geçtikçe gelişmektedir. Kışın bile Türkiye'nin tüm yaz sebzelerini yetiştirme olanağı vardır.

Kıyıdan sekiz yüz m. içerilere dek, yıl boyu yemyeşil Akdeniz bitki örtüsü vardır. Maki türüdür bu bitki örtüsü... Sarmaşıklar, defne, mersin, yemiş, karaçalı çitlenbik (menengiç), harnup (keçi boynuzu).

Otsulara gelince... Kekik, nane, lavanta çiçeği...

Tarım dendiğinde, pamuk, susam, mısır, pirinç, yer fıstığı, bağcılık ve düşünülebilecek her türlü meyve...

Kıyıdan içerilere yükselindikçe önce zeytinlikler başlar. Zeytin demek Akdeniz demektir. Zeytin, Akdeniz'in bitim çizgilerini belirler. Bugün de binlerce yıl önceki gibi pekmez yapılır, zeytin sıkılır. Gerçekten o günkü yöntemlerle ipek elde edilir.

Bin beş yüz metrenin üzerinde ardıç, katran ormanları başlar. Köknar, gürgen, meşe, dişbudak, kestane, karaağaç, kocayemiş vardır.

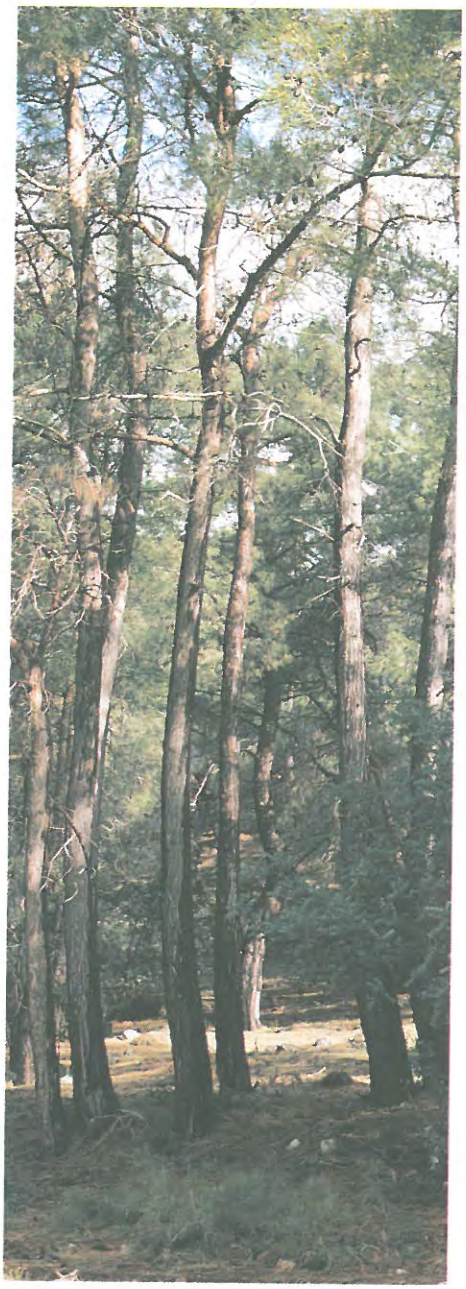

Katran ağacı güzel kokar, çok dayanır, boya istemez, kolay işlenir. Ustasının elinde buram buram kokar, uslu uslu istenilen biçime girer. Bundan binlerce yıl önce, Likya'lı ustaların elinde, çivisiz, geçmelerle, yaratmadığı kalmamıştır. Teknecilikte, kaburgayı çatıp sonra onu kaplayarak gövde oluşturma yöntemini bugün de kullanıyoruz.

Likyalıların kayalara oyulmuş, ya da kayadan oyulup yerine konmuş 2000-2500 yıllık gömütlerinde, ahşap yapı yöntemi biçimlerinin yinelendiğini görüyoruz. Bu ahşap ayrıntılarının, bugün de zahire ambarlarında olduğu gibi kullanıldığını biliyoruz. Çoğu gömütlerdeki düz dam yapım yöntemi bugün de sürdürülmektedir. Yöredeki ahşap çatkı ev yapım yöntemi Likyalılardan kalmadır.

Bütün bunlar kültürümüzün sürekliliğinin en kuşkusuz kanıtlarıdır da... İnsan elinin, binlerce yılın içine dağılan ürünlerinde, günümüze gelişin kesiksizliğini algılarız yörede.

Tarih öncesini, 50.000 giderek 125.000 yıl öncesini anlatan Karain'den başlatabiliyoruz bu çizgiyi. Eski taş çağından bu yana, kırk bin yılın üzerinde bir süre boyu kullanılmış Karain. Beldibin'de orta taş çağını buluyoruz. Yörenin kuzeyindeki Hacılar'da, İsa'nın doğuşundan elli altı yüz yıl öncesinden, Ana Tanrıça bize bereketi anlatıyor. Semayük, otuz beş yüz yıl öncesine varıyor İsa'nın doğuşundan. Yörede eski tunç ağında kullanılmış olan kimi ev gereçlerini bugünkilerden ayıramıyoruz.

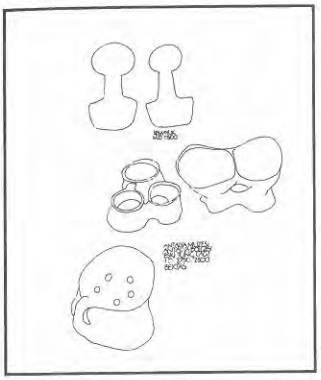

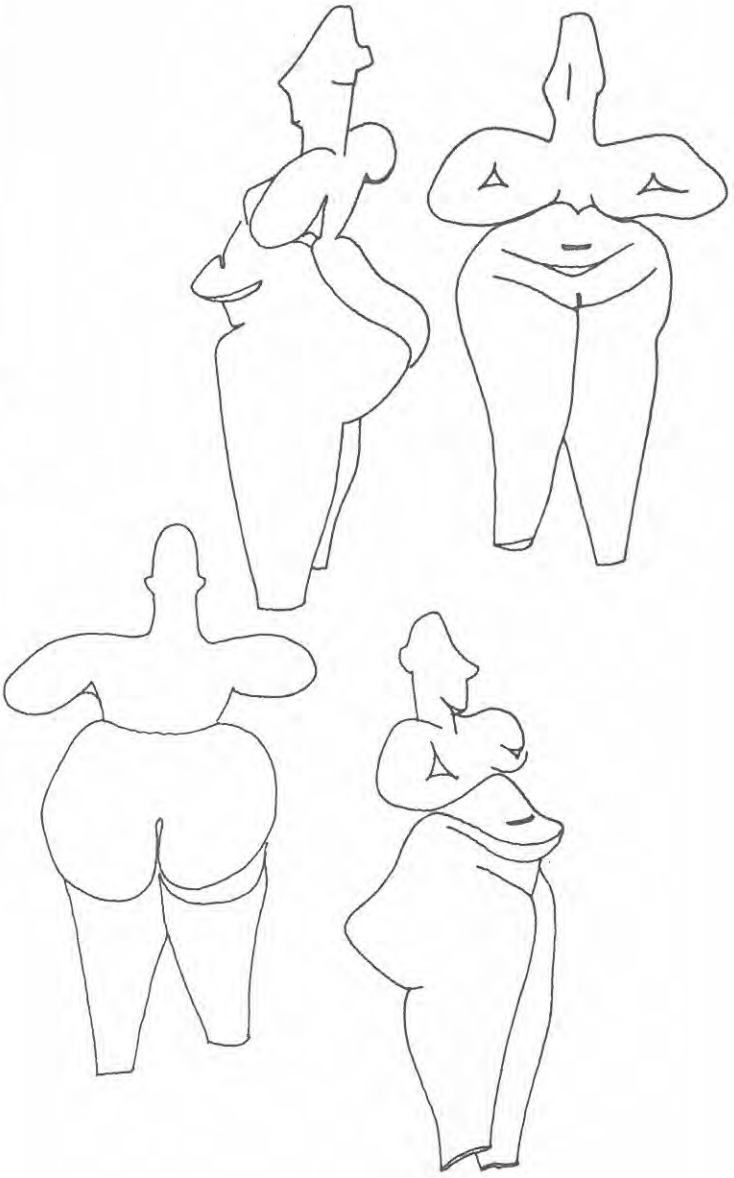
ANTALYA
MÜZESİ
HACILAR
10.5000
GEÇ NEOLİTİK
BEKTAŞ

Kısacası, iklimin, coğrafyanın sağladığı olanaklarla, her çağda önemlidir bu yöre. Geçmiş dönemlerden kalıntılar açısından yeryüzünün en varsıl köşelerinden biri, belki de birincisidir. Yalnızca Antalya ili içinde, şöyle sayıvereceğimiz, eski çağdan yirmi iki önemli kent kalıntısı vardır: Ksanthos, Patara, Antiphellos, Phellos, Trysa, Simena, Arykanda, Akalissos, Limyra, Myra, Korydella, Rhodiapolis, Olympos, Phaselis, Termessos, Magydos, Perge, Sillyum, Aspendos, Selge, Side, Seleukia, Ptolemaios, Sellinos.

Bir çağlarda Hititlerin de burada egemen oldukları sanılıyor.

Eski çağ ülkelerinden, Pamphylia'nın tümü, Psidia'nın güneyi, Isauria'nın batı yakası, Lykia'nın büyük bölümü (doğusu) bugünkü Antalya ili içinde kalmaktadır.

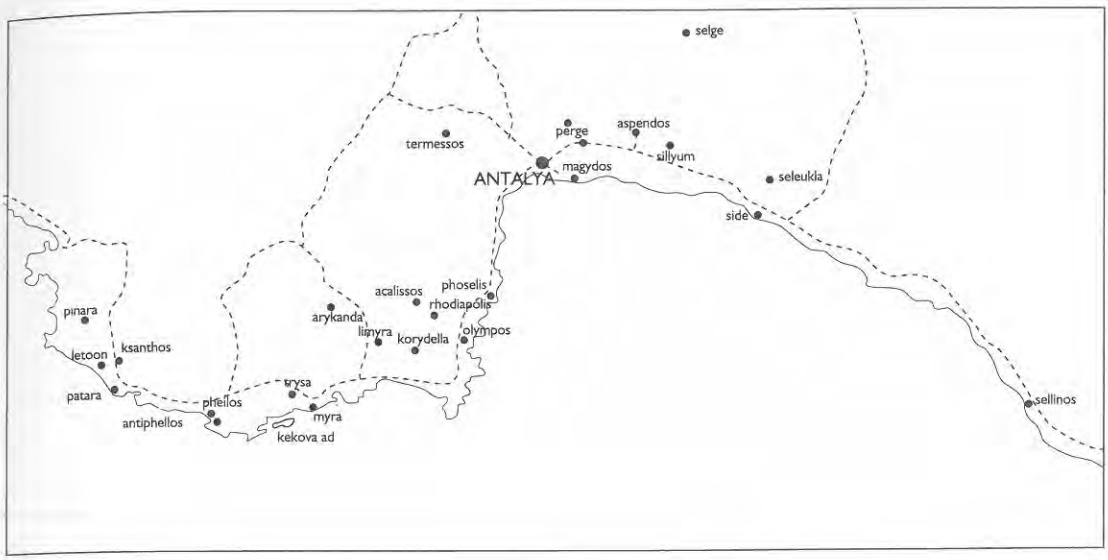

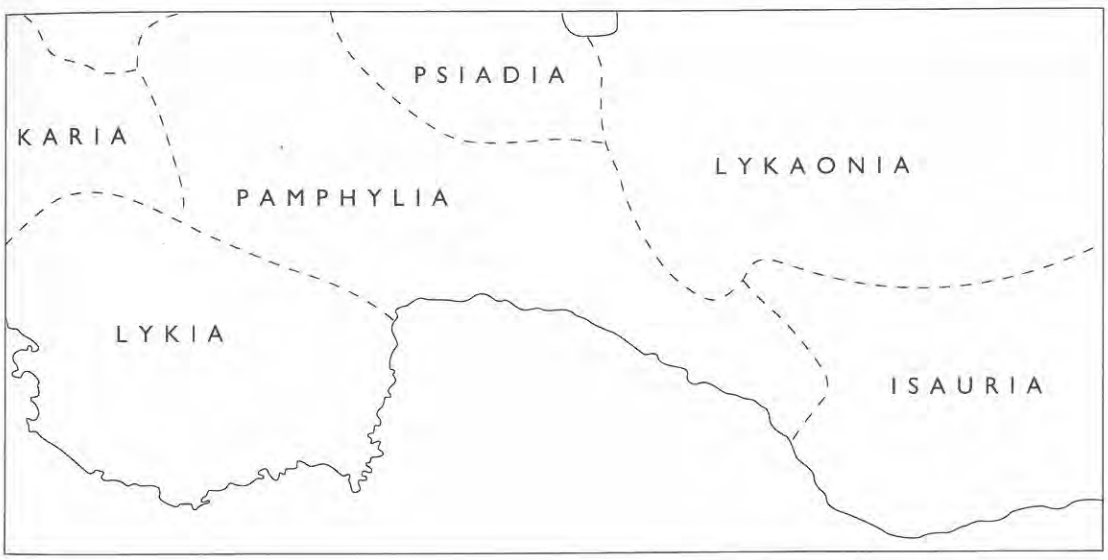

Bu harita, Prof. Dr. Reinhard Stewing'in "Batı Anadolu'nun kültürel gelişmesi: Kartografik bilgiler" kitabından alınmıştır.

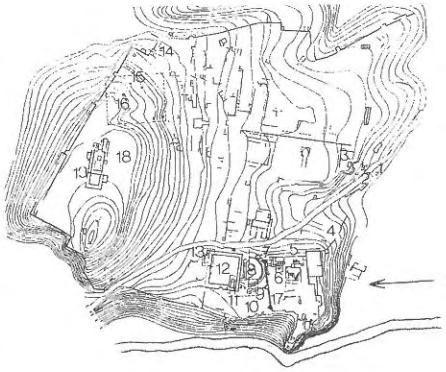

KSANTHOS

1. Şehir kapısı (Helenistik Çağ)
2. İmparator Vespasian yolu
3. Nereid anıtı alanı
4. Helenistik duvar
5. Poligonal duvar
6. Bizans kilisesi
7. Likya mezar kalıntıları
8. Tiyatro (Roma devri)
9. Roma mezarı
10. Likya mezarı
11. Harpiler anıtı
12. Agora
13. Yazıt
14. Aslanlı mezar
15. Payava mezarının bulunduğu yer
16. Direkli mezar

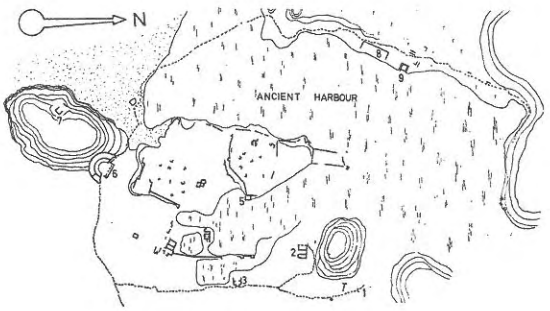

PATARA

1. Şehir kapısı
2. Roma hamamı
3. Bazilika
4. Vespasian hamamı
5. Korent tapınağı
6. Yer yer kuma gömülü tiyatro
7. Tapınak
8. Tahıl anbarı
9. Cenaze törenleri için yapılmış tapınak.

ANTIPHELLOS

KEKOVA

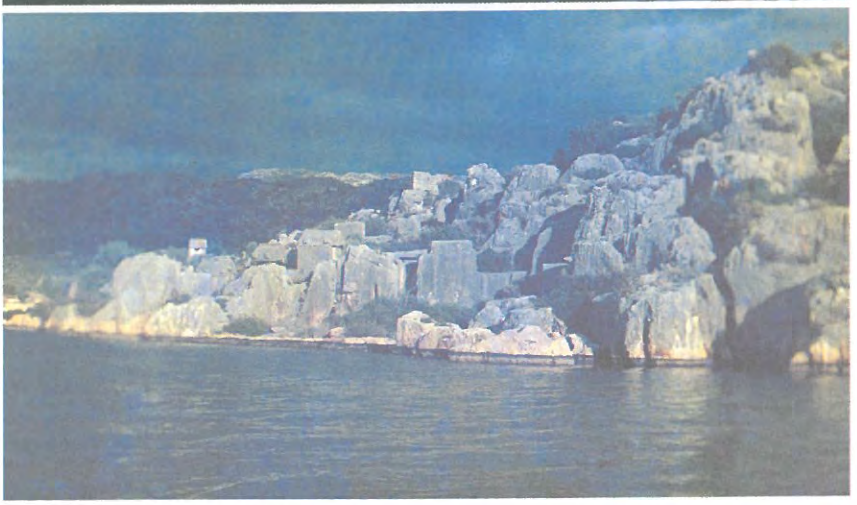

MYRA

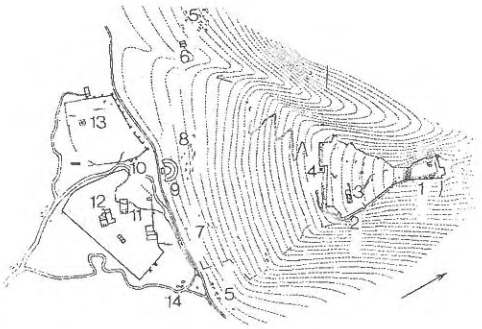

LIMYRA

1. Yukarı kale
2. Aşağı kale
3. Bizans kilisesi
4. Heroon (Anıt mezar)
5. Nekropol (Mezarlık)
6. Temel
7. Ksantabura mezarı
8. Kayalık teraslar
9. Roma tiyatrosu
10. Roma tapınağı,
11. Bizans kilisesi
12. Saray
13. Boş anıt mezar
14. Tekke.

ARYKANDA

OLYMPOS

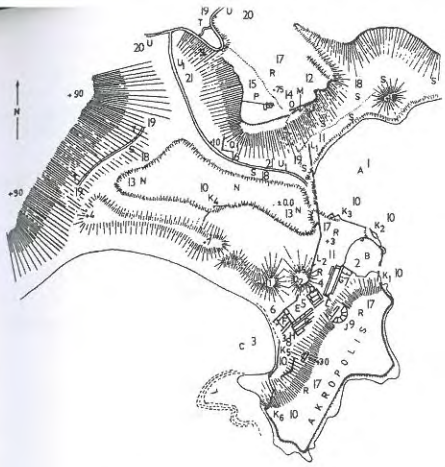

PHASELIS

1. Kuzey limanı
2. Liman merkezi
3. Güney limanı
4. Dört köşeli agora
5. Domitianus agorası
6. Sonrası agora
7. Ana cadde
8. Hadrian kapısı
9. Tiyatro
10. Şehir duvarı
11. Su kemeri
12. Pınar
13. Bataklık
14. Dış kale duvarına çıkış
15. Dış kale duvarı
16. Tapınak
17. Ev kalıntıları
18. Nekropol (Mezarlık)
19. Eski yollar (Olympos-Phaselis-Ataleia)
20. Bugünkü yollar (Tekirova-Kemer)
21. Siteye giden bugünkü yol.

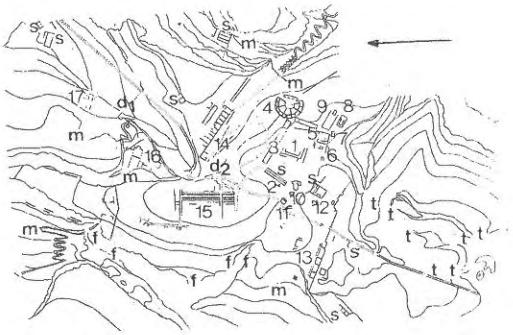

TERMESSOS

1. Agora,
2. Attalos stoası
3. Osbaros tarafından sunulmuş yazıtlar
4. Tiyatro
5. Meclis binası
6. Zeus tapınağı
7. Artemis tapınağı
8. Ana tapınak
9. Küçük tapınak
10. Korent tapınağı
11. Küçük korent tapınağı
12. Kurucular evi
13. Ev kalıntıları
14. Gimnazyum
15. Sütunlu yol
16. Ev kalıntıları
17. Hadrian kapısı:
    - s. Sarnıçlar
    - m. Küçük anıtlar
    - t. Büyük mezarlar
    - d1. Aşağı istinat duvarı
    - d2. Yukarı istinat duvarı. (Kemer)
18. Siteye giden bugünkü yol.

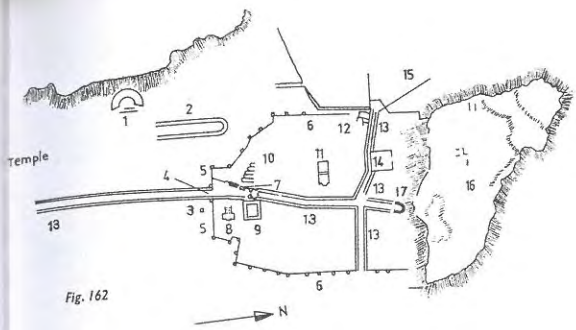

PERGE

1. Tiyatro
2. Stadyum
3. Plancia Magna'nın mezarı
4. Daha önceki güney şehir kapısı
6. Şehir duvarı
7. Şehir kapısı
8. Batı apsisli kilise
9. Agora
10. Roma hamamları,
11. Bazilik
12. Hamamlar
13. Kolonlu cadde
14. Palaestra (güreş okulu)
15. Mezarlı cadde
16. Akropol
17. Kutsal çeşme.

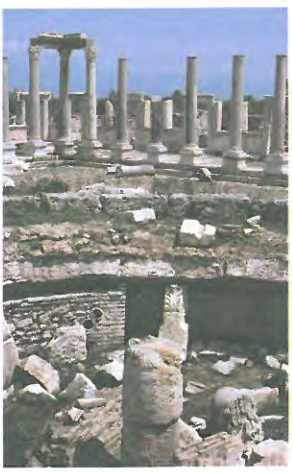

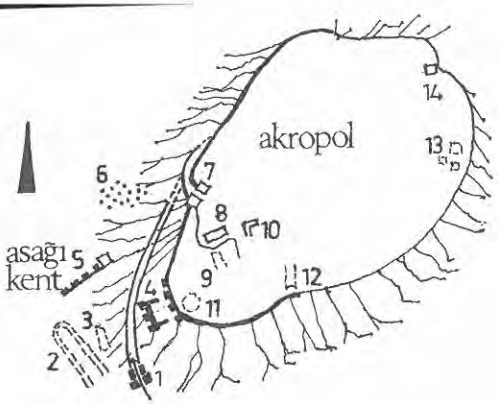

SILLYUM

1. Aşağı şehir kapıları (Helenistik dönem)
2. Stadyum
3. Saray kalıntısı
4. Burçlar
5. Sur izleri ve kule
6. Nekropol (Mezarlık)
7. Akropol kapısı (Bizans dönemi)
8. Tanımlanamamış bir yapı (Bizans dönemi)
9. Helenistik çağdan kalma çok yıkık yapılar
10. Anıtsal kapı eşiği
11. Yıkık odeon ve tiyatro
12. Su yolu
13. Ev kalıntıları
14. Eski surların kulesi.

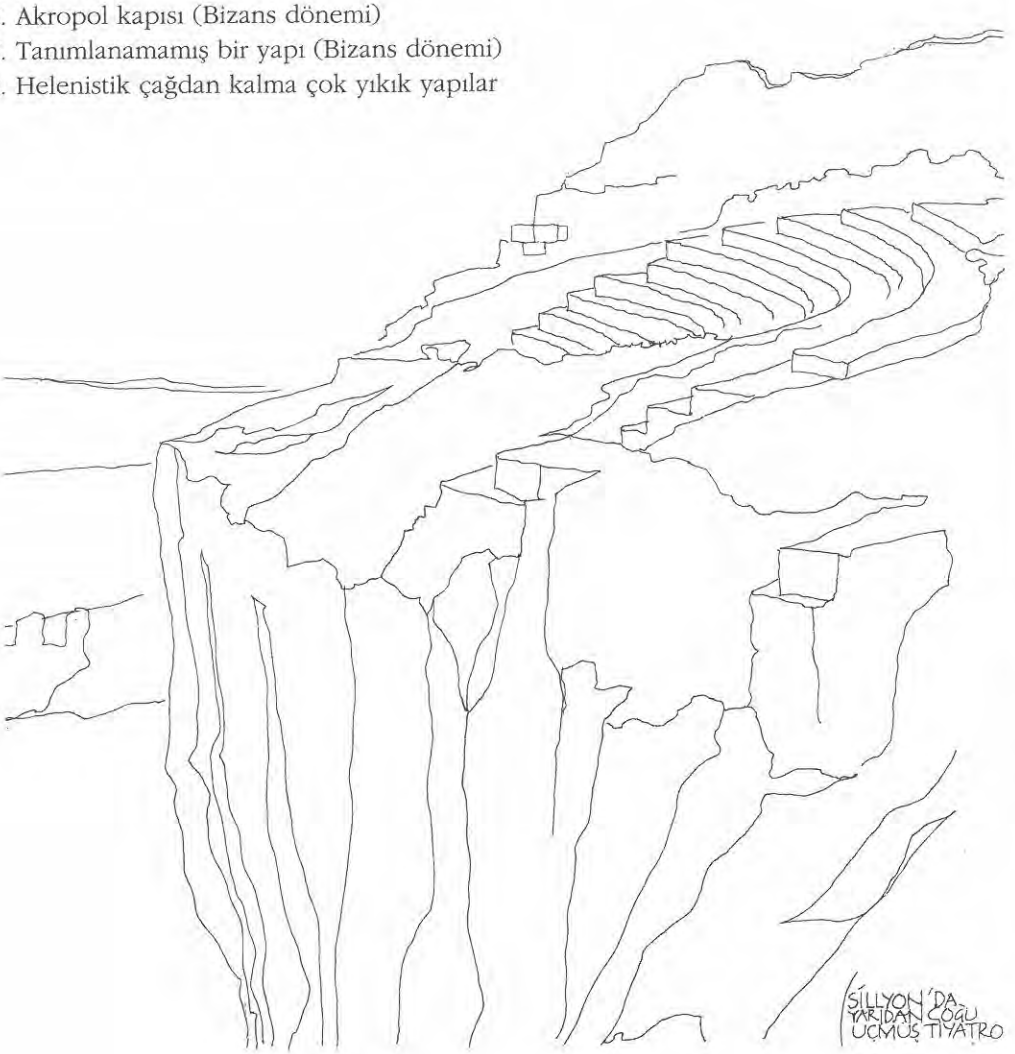

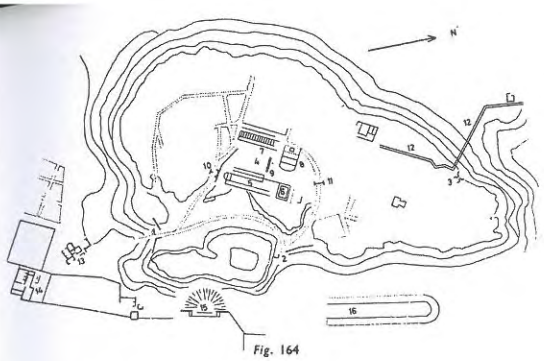
Fig. 164

ASPENDOS

1-2-3. Şehir kapıları
4. Agora
5. Bazilika
6. Bazilikanın yurttaşlara ayrılan bölümü
7. Çarşı geçidi
8. Meclis binası
9. Kutsal çeşme
10. Exedra
11. Batı kapısından agoraya gelen yolun üzerindeki kemer
12. Su kemeri
13-14. Kubbeli yapılar (hamam ya da gimnazyum olabilir)
15. Tiyatro
16. Stadyum.

Fig. 165.

SİDE

1. Şehir duvarı
2. Ana kapı
3. Şehir su kaynağı
4. Su kemeri
5-6. Kolonlu caddeler
7. Dinsel kaynaklı bir yapı
8-9. İki peristil ev
10. Agora
11. Tiyatro
12. Agora yakınındaki hamamlar
13. Anıtsal yapı
14. Dionisos tapınağı
15. Kolonlu cadde
16. Hıristiyan bazilikası
17. Liman hamamları
18. Apollon tapınağı
19. Atena tapınağı
20. Hıristiyan bazilikası
21. Anadolu ay tanrısı MEN tapınağı
22. Bizans su kaynağı
23. Side'nin en büyük hamamı
24. Bizans evi
25. Muhtemelen resmi agora binası
26. Tanımlanamayan iki Bizans yapısı
27. Küçük Bizans kilisesi
28 .Bizans bazilikası
29. Şehir iç duvarı.

Likya'nın İsa'dan üç bin yıl öncesine varan bir geçmişi olduğunu biliyoruz bugün. Kültürlerini, dillerini, sanatlarını dıştan gelen saldırganlara karşı dirençle koruduklarını biliyoruz. Bölgedeki Arycanda, Aspendos, Perge gibi kentlerin ve daha birçoklarının adlarının grekçe olmadığını eski bir Anadolu dilinden olduklarını biliyoruz.

Bütün bunları Grek kültürüne karşı çıkmak için yazmıyorum. Anadolu'nun bugün Grek dediğimiz kültürün baş yaratıcılarından biri olduğuna inanırken böyle bir sav ters olur üstelik. Her şeyi kasıtla Hellen'e bağlayan bağnaz batılılara karşı çıkarken, onlarla eş davranışa düşmek ne denli yanlış oluyor biliyorum. Ama, onlardan gelen her şeyi doğru, tartışılmaz bulduğumuz dönemlerde biz de kendimizi barbar saymaya başlıyorduk az kaldı.

Biliyorsunuz, buna önce Halikarnas Balıkçısı karşı çıktı bizde... Her şeyi bugünkü Yunanistan'da başlatanlara...

O çağdan kalanlar için (batılının yan tutan bağnazlığıyla ondan öncekileri unutarak) yalnızca "Yunan mucizesi" demek gerçekleri çarpıtmak oluyor.

Bugün Batılılar içinde de bizim gibi düşünenler var.

Çağımızdan bir örnekle daha da açıklamak istiyorum bu düşünceyi:

Bugün Amerika Birleşik Devletleri, örneğin İtalya'ya ekonomik açıdan üstün; çok uluslu kuruluşlar, ikili anlaşmalar yoluyla egemen de diyebiliriz. Bu durum Birleşik Devletler'in kültürünün İtalya kültürüne de üstün olduğunu gösterir mi? Değil... Değil ya, İtalya kültürü de, bugünkü iyi kötü yanlarıyla, ikinci savaştan önceki İtalya kültürü değil artık. Öte yandan Amerikalılar da İtalya'dan neler öğrendiler, neler aldılar neler?

İşte böyleydi o çağda da...

Hellen'ler gelip ele geçiriyorlardı bir yeri...

Onlar gelmeden önce buralarda ne vardı?

Hellen'ler neler getirdiler, neler götürdüler?

Kendileri mi ağır bastılar getirdikleriyle, yoksa geldikleri yerin onlardan önce var olan kültürü, uygarlığı, onları da içinde eritti, yeni biçime mi soktu? Yeni bir bireşim mi doğdu?

Önemli olan yeni bireşimdeki payların oranı mı, yoksa bireşimin kendisi mi?

Ben, şimdiye dek olduğu gibi, yalnızca Hellen'in ele geçirmesinden sonraki ürünleri yalnızca Hellen açısından değerlendirmeye karşıyım.

İnsanın kendisi ne denli bir bireşimler bütününüyse, yaratıları da öyle. Onları yalnızca insan değerleri açısından yorumlamalıdır. Özellikle söz konusu olan yörede bunun önemi büyük. Bir çağın, "istilacı"larını, yalnızca onları kültür yaratıcısı olarak görmenin bağnazlık olduğu kanısındayım. Kendi dilimden, kendi yurdumdan kişiler bile bu yanlışlığa düştüler yıllarca. Çünkü gördükleri eğitimle buna koşullandırılmışlardı. Aşamamışlardı bu çarpıklığı...

Likyalıların kendi kültürleri, uygarlıkları, kendi yaşama biçimleri için verdikleri savaşımı görmezlikten gelmek büyük haksızlık. Değil Yunan, Roma etkisi bile kişiliklerini silip götürememiş onların. Likya kentini uzaktan tanırsınız. Hellen'ler ölülerden korkarlardı. Gömütlerini kent dışına yaparlardı. Oysa Likya kentlerinde, eski İstanbul'un birçok yerinde olduğu gibi gömütler kentle içiçeydi. Yazıları, dilleri çözülemedi daha...

Bu Anadolu daha neler saklıyor kimbilir?

Bugün yalnızca örenleri kalmış, bir çağlarda yeryüzünün en ünlü kentlerinin çoğunun ilk kuruluş yılları, yüzyılları bilinmiyor. Çoğuna son Hellen çıkartması İsa'dan önce 8. – 7. yüzyıllarda yapılmış. Troya savaşına, Likya'dan bile Anadolu'yu savunmaya gitmeleri işe yaramamış. Ne yapalım ki böylesine varsıllığı korumak kolay değil. Faselis bir isli balık karşılığında sözüm ona satın alınmış yerlilerden. İ.Ö. 6. yy ortalarında Pers saldırganlarını göğüslemişler. İ.Ö. 5. yy ortalarında Atina deniz birliğine haraç vermişler. İ.Ö. 4. yy son çeyreğinde İskender yakıp yıkmış ortalığı. Yalnızca Termessus koruyabilmiş kendini İskender'e karşı. Ama tüm yöre İskender'in komutanlarınca haraca bağlanmış.

İ.Ö. 168-65 yılları arasında Antalya yöresini Bergama krallığı ele geçirmiş. İşte bu dönemde, Bergama kralı II. Attalos (İ.Ö. 159-138) kuracağı yeni kent için, yeryüzündeki cenneti bulmalarını buyurmuş adamlarına. Onlar da bugünkü Antalya kentinin yerini bulup önermişler. Yeniden kurulan kente Attolos'un adından ATTALEIA denmiş. Doğu kaynaklarına ADALIA biçiminde geçen sözcüğün çağlar boyu değişiminden ANTALYA sözcüğü oluşmuş. Attaleia'dan önce de burada bir yerleşmenin var olduğu sanılıyor.

Bergama krallığı toprakları İ.Ö. I. yy başlarında Romalılara "vasiyet" edilir ya... Romalılar İ.Ö. 79'da egemenliklerini gerçekten kurana dek, pek çok kıyı kentleri gibi burası da korsanların elindedir.

Roma döneminde yeni yapılar yapılmış, kent genişletilmiş. İ.S. 2. - 3. yy'larda bütün buralardaki kentler en parlak çağlarını yaşamışlar.

İ.S. 5. yy'da hıristiyanlık yayılmaya başlamış.

Antalya, Bizans döneminde de işlek bir limanmış. Sekizinci yy'dan sonra Arapların, Rodosluların, Venediklilerin saldırılarına uğramış, yıpranmış durmuş.

Böylesine verimli, yeryüzündeki cennet denilen ülke, daha önce de söylediğim gibi saldırganlara erek olmuş hep.

1085'de Selçuklu sultanı Süleyman Şah almış burayı. Gene de Bizanslılar, haçlılar, Türkler arasında birkaç kez el değiştirmiş. Sonunda 1207'de Selçuklularda kalmış. Bu dönemde kent duvarları pekiştirilmiş, gemiler için yanaşma yerleri, dalgakıranlar, gemi yapım yerleri yapılmış. Antalya, donanmanın ana durak yeri seçilmiş. Pek çok kültür yapısı kurulmuş. Yönetimin ve kültürün merkezi durumuna getirilmiş.

Heinrich Glück diyor ki:

"Selçukluların bu parıldayan ornamentiğinde birlikte kaynaşan İran, Horasan, Suriye, Arap, Ermeni, Hind, Orta Asya öğelerini ayrıştırabilmek daha çok çabayı gerektirecektir. Bu yapılara Selçuklulara özgü kişiliği veren Türk ruhunun, yukarıda sayılan ögeleri bir birliğe doğru yoğurması yüzünden de bu iş daha da zor olacaktır."

Görüldüğü gibi bireşimler üzerine bireşimlerle geliyor gelenler.

Selçuklular yöreyi kervansaraylarla İç Anadolu'ya ve Doğu Akdeniz kıyılarına da bağladılar.

Evdir Han, Kırkgöz Han, Susuz Han, İncir Han dizisi Antalya'yı kuzeye bağlıyordu. Kervansaray olarak da kullanılan Aspendos, Kargı Han, Orta Pazarı Han kuzeydoğuya, Alara Han, Şarapsa Han Alanya'ya... Yalnızca kervansaray kuruluşunu, dizilişini incelemek bile Selçuk uygarlığına tanıklığa yeter.

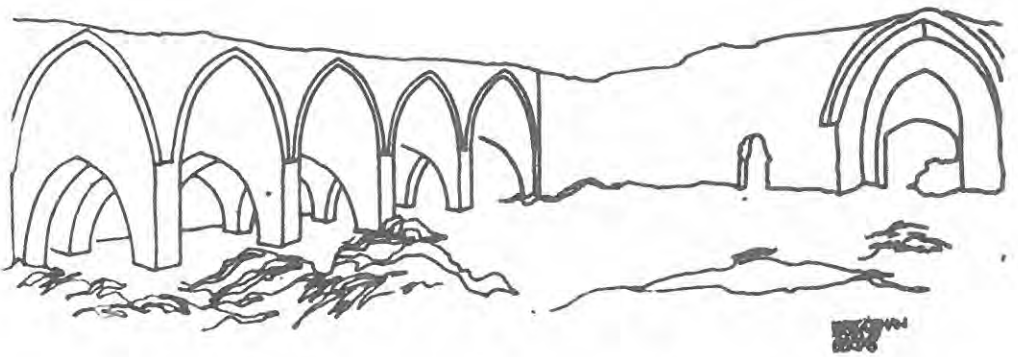

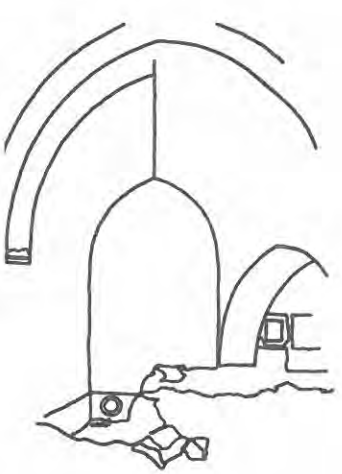

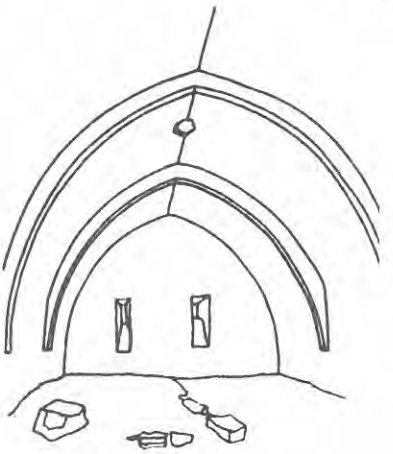

Selçuklu döneminde buraya Teke adlı büyük bir boy yerleştirilmiştir. 13. yy sonunda Selçuklu devletinin yok oluşundan sonra da, Teke boyunun bir kolu olan Hamidoğulları egemenliği sürmüş. Antalya 12 yıl gibi çok kısa bir süre de Kıbrıs kralının eline geçmiş 15. yy başından sonra da Osmanlı sancaklarından biri olmuştur.

Evliya Çelebi, 17. yy ikinci yarısında (1671-72) Antalya'yı, üç yönü bahçe, bir yönü denizle çevrili bir kale ve onun içinde, dar, gölgeli sokaklar diye anlatır. Dört mahallesi, yetmiş sokağı, üç bin evi varmış. Çarşı kalenin dışındaymış. Limanı iki yüz parça gemiyi alacak genişlikteymiş. Dört bin dört yüz adım uzunluğunda, seksen burçlu duvarları, on bir büyük cami, yedi medrese, hanlar, hamamlar varmış. 19. yy'da, bırakılan Osmanlı topraklarından pek çok göçmen gelir buraya. 19. yy ikinci yarısında Konya'nın Teke sancağı buradan yönetilir. Oturanları 25.000 civarındadır.

Eski çağ tadında yontulmuş bir melek... Üzerinde Cebrail'in adı oyulmuş taşın alt köşesindeki yuvarlağa da besbelli sonradan "Allah" yazısı oyulmuş...

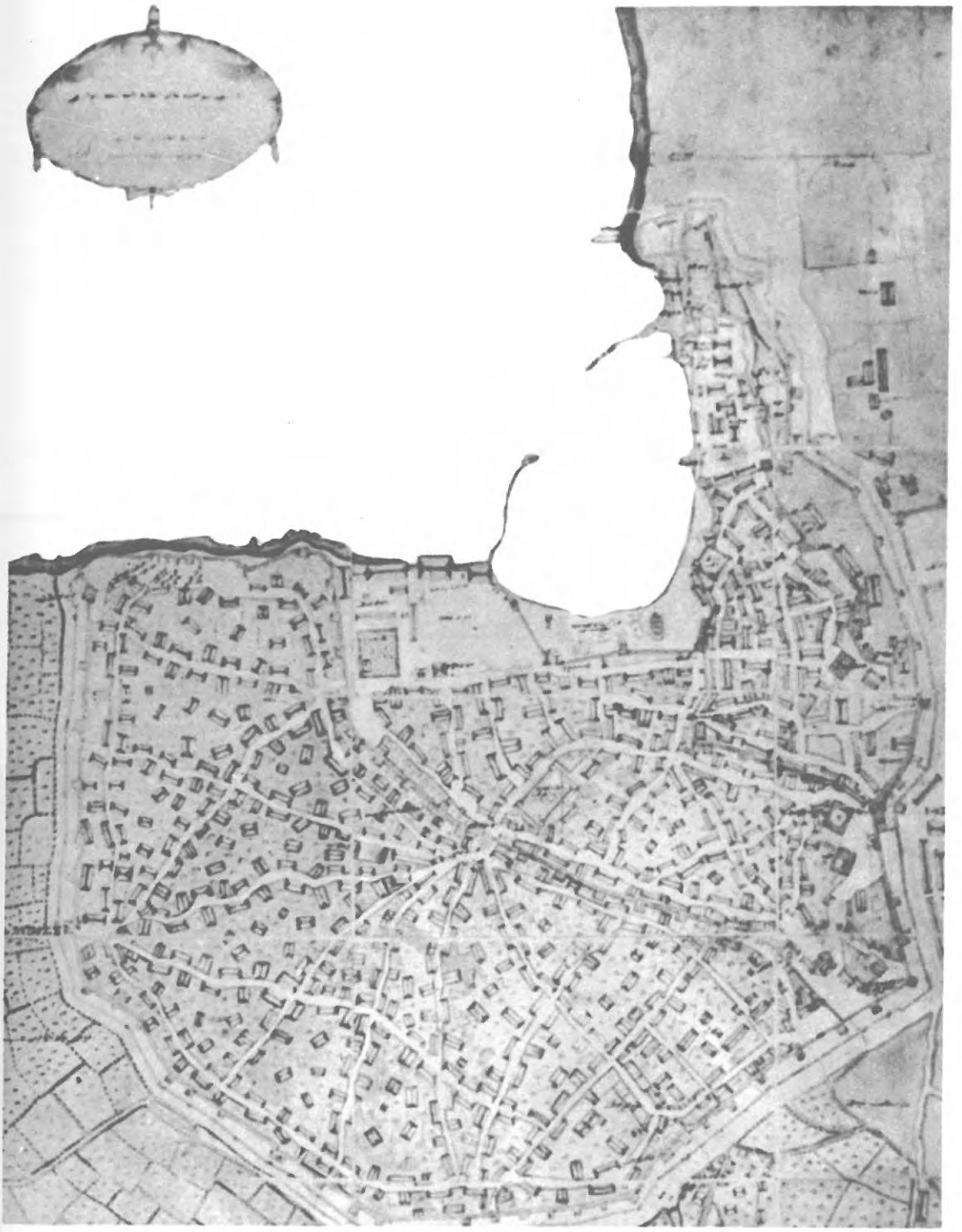

Topkapı Sarayı'nda bulunan Antalya kent planı

ALANYA

Selçuklu döneminin, çevredeki en önemli yerleşmelerinden biri, belki de birincisi Alanya'dır. Bir eski çağ yerleşmesi olan bu kent, altın çağını Selçuklularla yaşamıştır.

Avusturyalı Baron K. Lanckoronski, arkeolog mimar Nieman, arkeolog E. Petersen 1884'te Antalya'da incelemeler yaptıkları sıralarda, kent duvarları sağlammış. Bu duvarlardan bugüne, kent içinde birkaç burçla, Hadrian Kapısı ve kuleleri, limana bakan büyük kule, liman duvarlarının bazı parçaları kalabilmiştir. İki surdan biri limanı, öteki kenti, at nalı gibi kuşatırlarmış oysa. Bu iki duvarın birleşme uçlarından, başlarında kuleleri olan dalgakıranlar uzanırmış. Kentin iki kapısından biri, Hadrian'ın Antalya'ya gelişinde (İ. S. 130) yapılmış olanı, yukarıda da söylediğim gibi onarımlarla bugüne dek kalabilmiştir. Ötekinin adı "Çiçekli Kapı", bugün ortada yok...

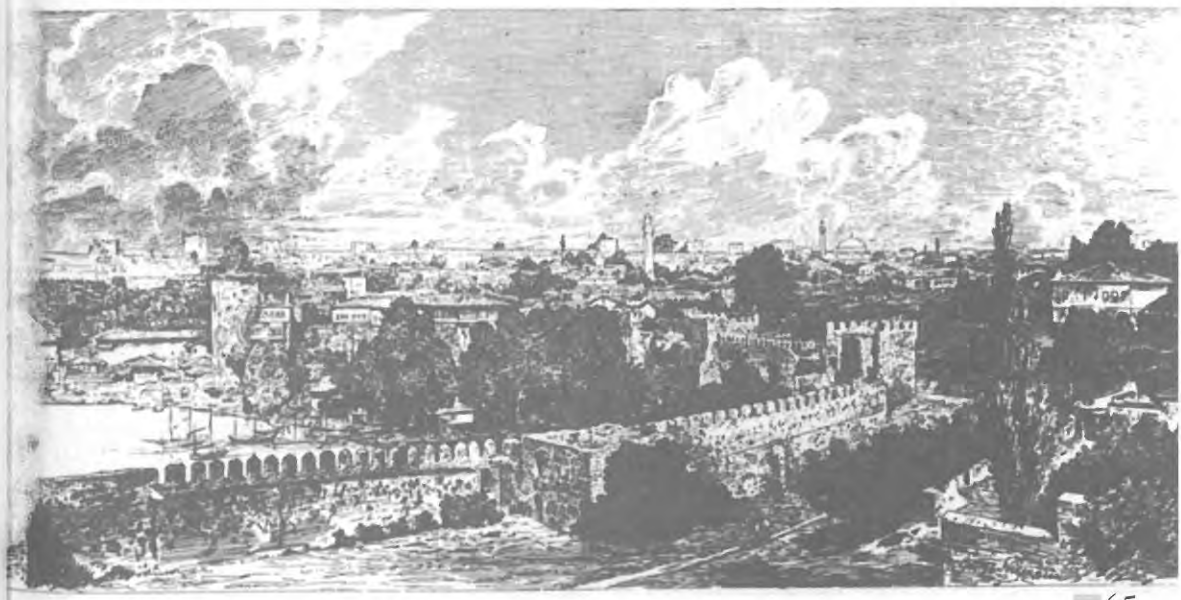

Birinci paylaşım savaşından önce bağımsız bir sancaktır Antalya. Silah bırakışma döneminde bir ara İtalyanların elindedir.

Yirminci yy başlarında, Anadolu'lu Rumlarla, Yunanistan'lı Türklerin değişimi olayında, burada da sosyal yapı alt üst olur. Oturanlarının sayısı 25 – 30.000 iken, beşte birince azalır.

1950'de Antalya'da oturanların sayısı 27.000'dir. 1970'lerin sonunda 150.000'e yaklaşır.

O günlerde Anadolu'da "kent" adına en yakışan yerleşmelerden, içinde yaşayanlarca en çok "sahip" çıkılan, sevilen, bakılan kentlerimizden biri... Sonra birden Türkiye'nin en hızla büyüyen kenti olur. Bugün (2000) oturanların sayısı yaklaşık 600.000... 70.000 konutun da boş durduğu söyleniyor.

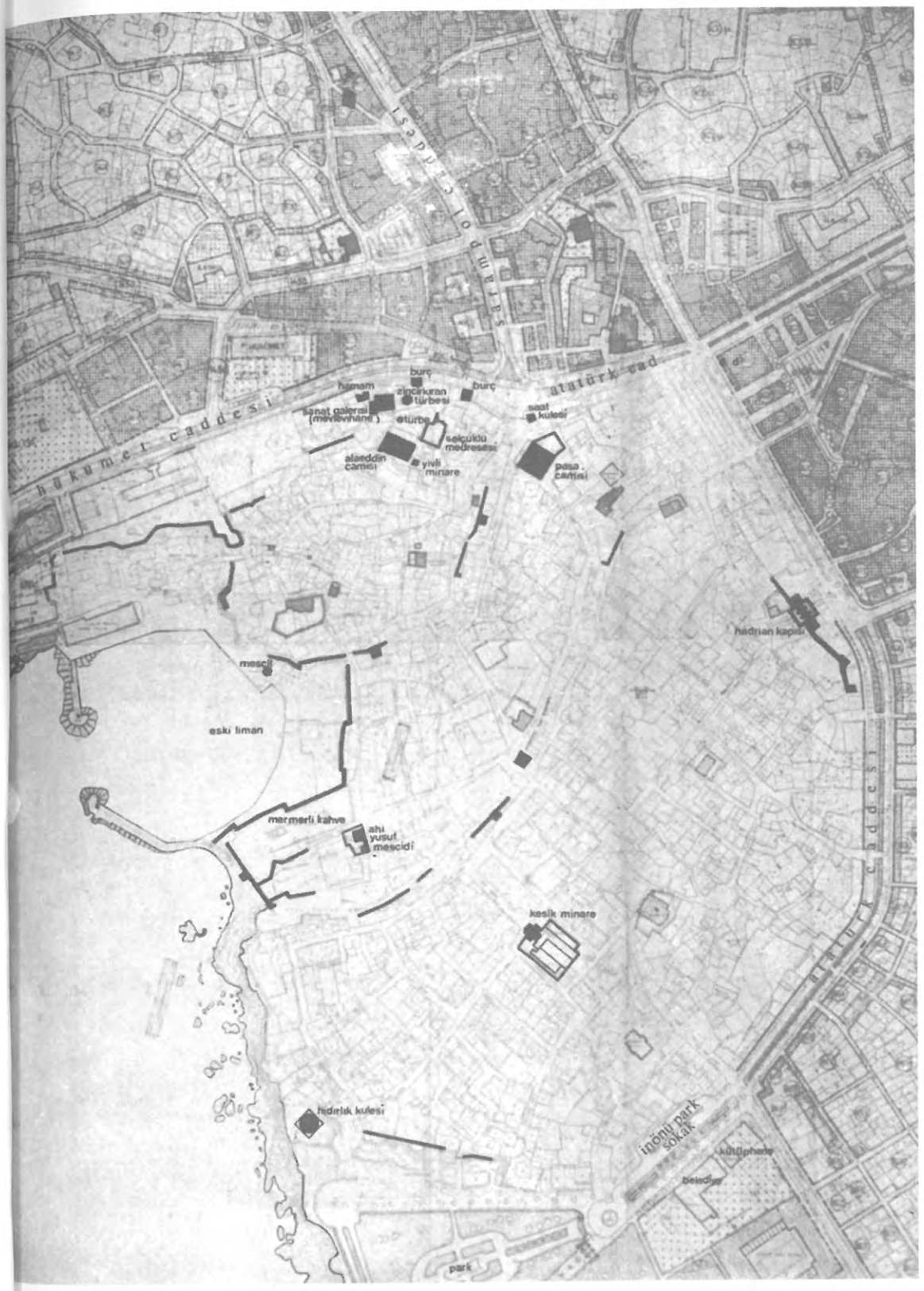
hükümet caddesi
atatürk cad
hamam
burç
zincirkıran türbesi
burç
saat kulesi
sanat galerisi (mevlevihane)
türbe
selçuklu medresesi
alaeddin camisi
yivli minare
paşa camisi
hadrian kapısı
mescit
eski liman
mermerli kahve
ahi yusuf mescidi
kesik minare
hıdırlık kulesi
inönü park sokak
kütüphane
belediye
park

ANTALYA'DA KALEİÇİ'NDEKİ YERLEŞMENİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Evliya Çelebi'nin iki yüz parça gemiyi alır dediği liman, bugünün ölçüleriyle, yuvarlacık bir büyük havuzdur. Çapı iki yüz metreyi bulmaz. 1980'lerin başına dek, içinde balıkçı tekneleri, gezginleri çavlanlara, kıyıdaki mağaralara götürüp getiren motorlar, birkaç yat ve ördek filoları yüzerdi. Büyük gemiler açıkta ya da kent dışındaki yeni limanda demirlerdi. Sonra buraya marina yapıldı.

Limanı Akdeniz'e karşı iki dalgakıran korur. Aralarında, batıya bakan kırk – kırkbeş metrelik bir açıklık vardır. Buradan içeriye süzülen tekne, doğru karşıya, hemen kıyıdaki mescite yollanır gibidir.

Mescit küçücük, altıgen bir yapıdır. Altı köşesindeki ayakların üzerinde durur. Altında açık kalan yer katında buz gibi bir içme suyu kaynar. Çevresi, balıkçıların kahvesi, berber, aşevi, bir – iki dükkan ve çınarlardır.

İnsanlar açıkta otururlar, Beydağlarına karşı çay içerler. Tavla, kağıt oynarlar, söyleşirler, şakalaşırlar.

Kedileri, köpekleri, balıkçı tekneleriyle, bir Akdeniz limanının bütün güneşi, sıcaklıkları, merhabaları bulunurdu. Sonraları turistik oldu.

Limanın çevresini, kara yanını, yirmi – yirmibeş metre yükselen kayalar ve onları tümleyen kale duvarları çevirir. Mescidin hemen yanındaki denize on metreye dek yaklaşan kayada uçları birleşen iki U biçimi çizer duvarlar. Denizden gelişte sola düşen U'nun içinde, denizle ilişkili dükkanlar yerleşmiştir. Çoğu boştur bugün... Akdeniz kıyılarının bütün özelliklerini taşırlar... İki yandan iki dik yokuş burayı yukarıya, kente bağlar.

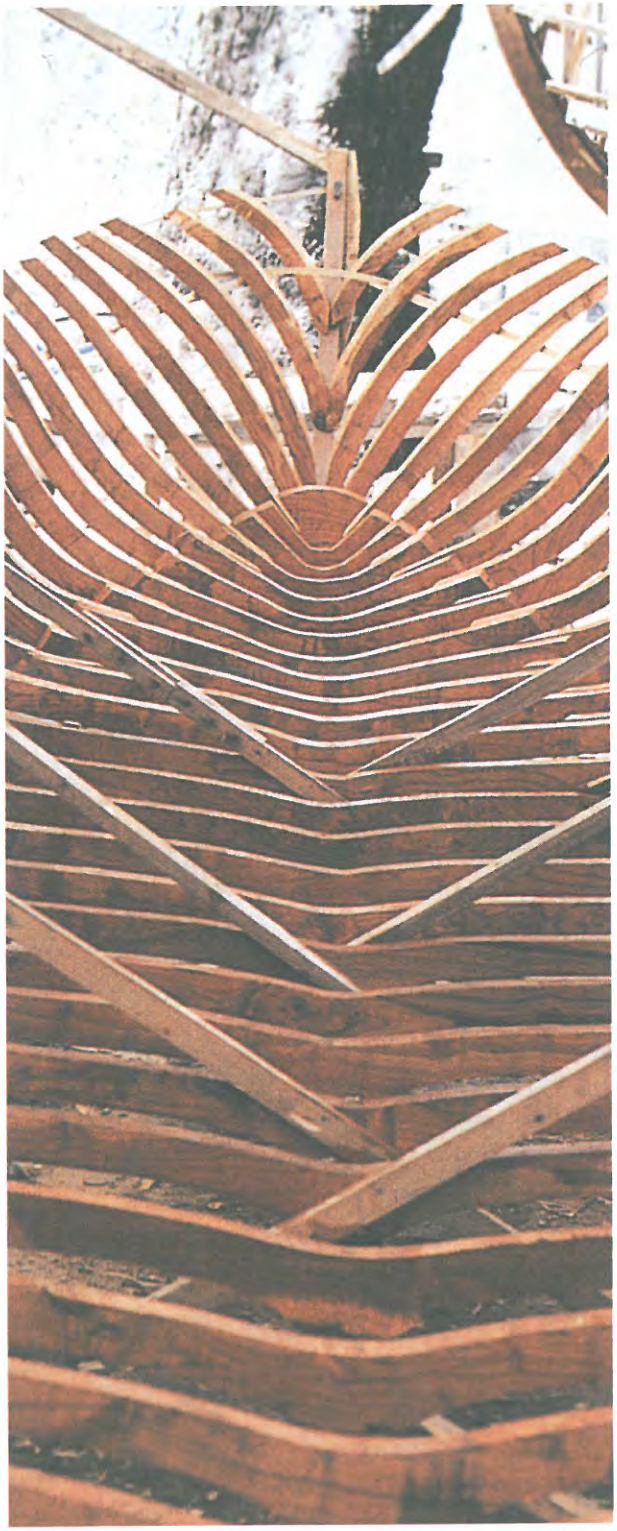

Sol yandaki U'nun içinde, koca çınarların altında, gemi yapımcıları yerleşmiştir. Balık kılçıkları gibi tekne kaburgaları görülür orada hep. Buranın sol kıyısından, duvara bitişik, ünlü kırk merdiven çıkar yukarıya, duvarın üstüne, Kale içine... U'nun sağ yanını kuşatan duvarların üstünde, uçta, Mermerli kahve denilen yerde, antik çağ tiyatrosunun bulunduğu sanılıyor. Buradan limanın tepeden, Beydağlarının karşıdan görünümüne bugün bile doyum olmuyor.

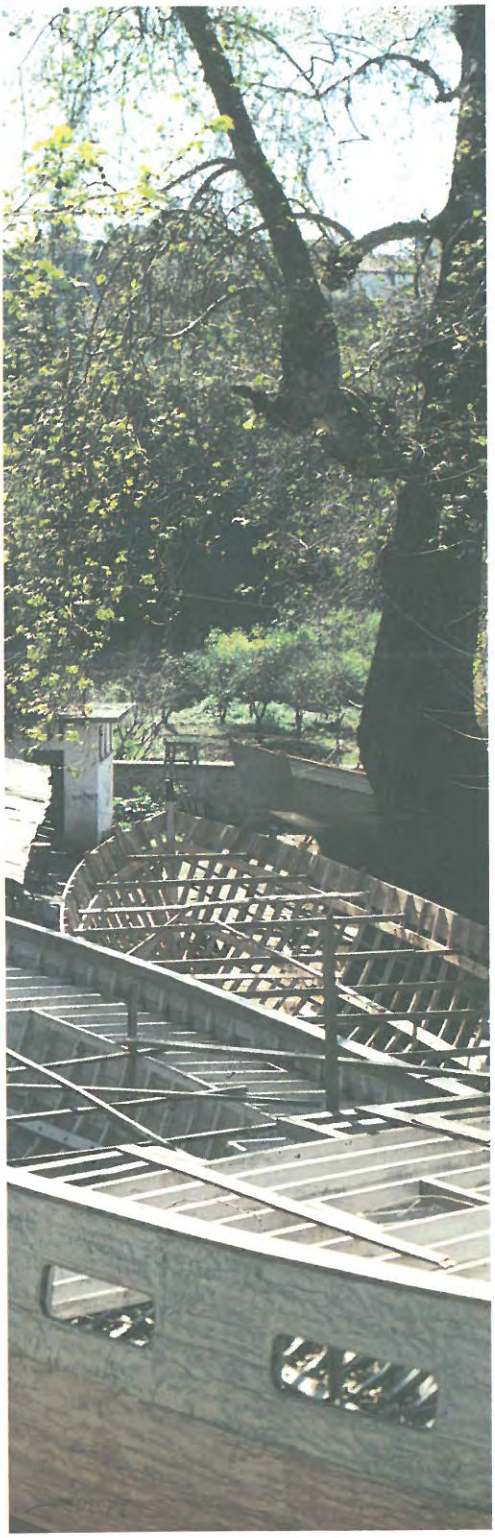

Antalya'da deniz demek, akya, barbunya, çipura, fangri, karagöz, kılıç, kırlangıç, kolyos, lahos, melanurya, mercan, orkinos, sarpa, sinavrit, turna, zargana ve daha sayamadıklarım demektir.

Deniz demek bereket demektir, yol demektir. Kuzey Afrika'ya, Akdeniz'in doğusuna batısına, Rodos'a, Kıbrıs'a bağlantı demektir.

Tecim demektir, gelir, varsıllık demektir.

Bütün bunlardan ötürü de, bir çağlarda korsanlık demektir, yağma demektir. Korunmayı gerektirir. Bu nedenle, denize karşı yukarıda nitelemeye çalıştığım duvar yapılmıştır. Kara yönünde de, bir önceki duvarların denize varan uçlarına birleşip onlardan daha büyük yay çizerek kenti içine alan duvarlar yapılmıştır. Önceki çağlardan belgelerle de tanımlanan bu duvardan bugüne ancak parçalar, birkaç burç kalabilmiştir.

Kent büyüdüğünde, dıştan bir duvar daha geçirilmiştir. Limanı çevreleyen ilk duvarın ardındaki, ilk yerleşme lekesi denebilecek bölgede iki çekim noktası, iki çekirdek vardır. Bunlardan biri, bugün de Antalya denince ilk anımsanan, simgesel yapı Yivli Minare çevresidir. Birinci Alaettin Keykubat (1219 – 1236) çağında yapılmış olan Yivli Minare'nin yanında 1372'de yapılmış cami vardır. Yeni yapısı yapılıncaya dek Antalya Müzesi buraya yerleşmişti.

Öteki çekirdek, Balık Pazarı sokak ile Zafer sokak ve Cami sokağının birleştiği yerdeki Burç'un çevresidir.

Topoğrafyaya, yere ve kale duvarına uygun olarak geçirilen sokaklar bir yandan da bu iki çekirdeğe yönlenmişlerdir. Sokaklar arasında kalan adalar, yerin durumuna bağlı olarak, düzenli biçimlerde değildir. Çok az sayıda da çıkmaz sokak vardır. Adaların uzunlukları değişiktir. Enleri, sırt sırta iki evlek alacak genişliktedir.

İkinci ve üçüncü duvarlar arasındaki gelişme bölgesinde, Roma çağının ızgara biçimindeki yol örgüsü vardır. Sokaklar arasında kalan adalar 70 – 80 m. x 30 – 40 m. büyüklüktedir. Genişlikleri de ancak iki evleğe bölünmüştür.

Böylece, Kaleiçi'ndeki bütün evler bir yanlarıyla sokağa otururken, bir yanlarıyla da bahçeye açılırlar. Büyük ya da küçük hepsinin bahçesi vardır.

İkinci gelişme bölümündeki Kesik Minare'de el el üstündedir. İnsanlığın, sürekliliğin o doyulmaz tadı algılanır burada. En alttakiler Roma çağından, örneğin bir tapınağın kalıntılarıdır. Onların üzerinde İ. S. 5. yy'dan üç sahanlı bir Bizans bazilikası kurulmuştur. Selçukların eklemeleri, onarmalarıyla camiye dönüştürdükleri yapıyı Osmanlılar da kullanmışlardır.

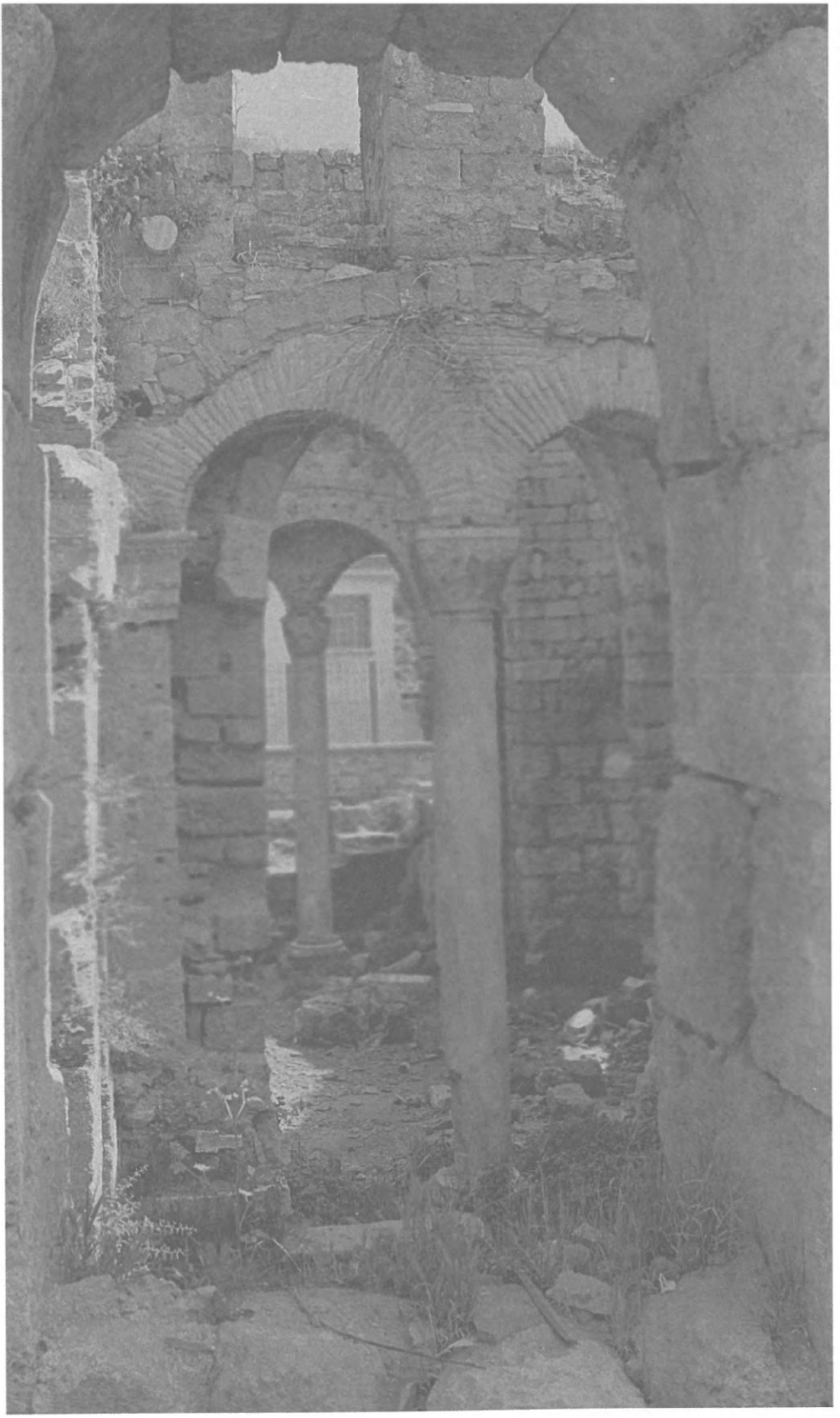

Son kale duvarının bir ucunda Hıdırlık Kulesi vardır. Alttaki kare, üstteki daire biçimli iki bölümden oluşan bir anıt ya da gözcü kulesi olabilecek, ondört metre yükseklikteki Hıdırlık Kulesi Roma çağı yapısıdır. Buradan başlayan dış kale duvarının ortalarında bir yerinde Hadrian Kapısı vardır. İmparator Hadrian'ın kente gelişinde, onuruna, İ.S. 130'da yapılmıştır.

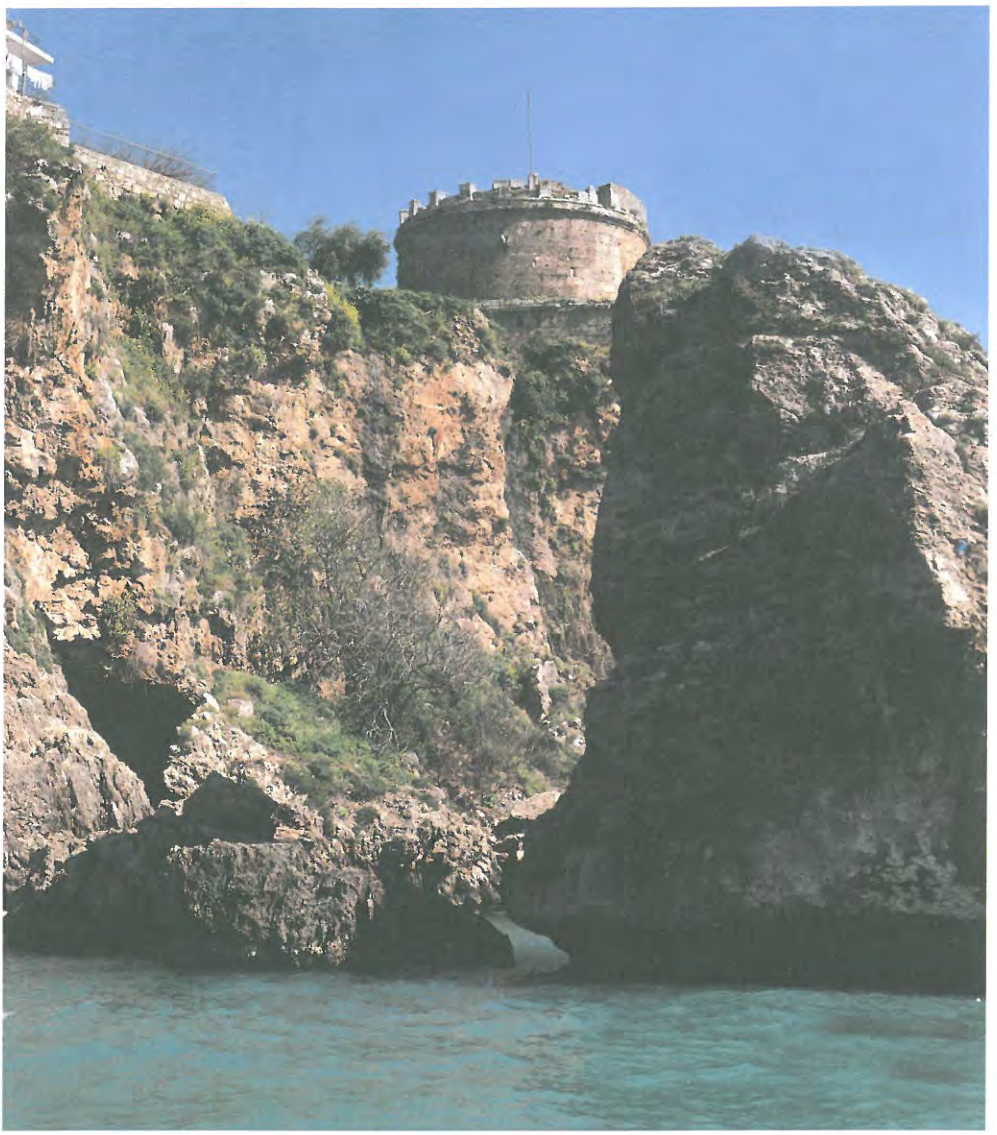

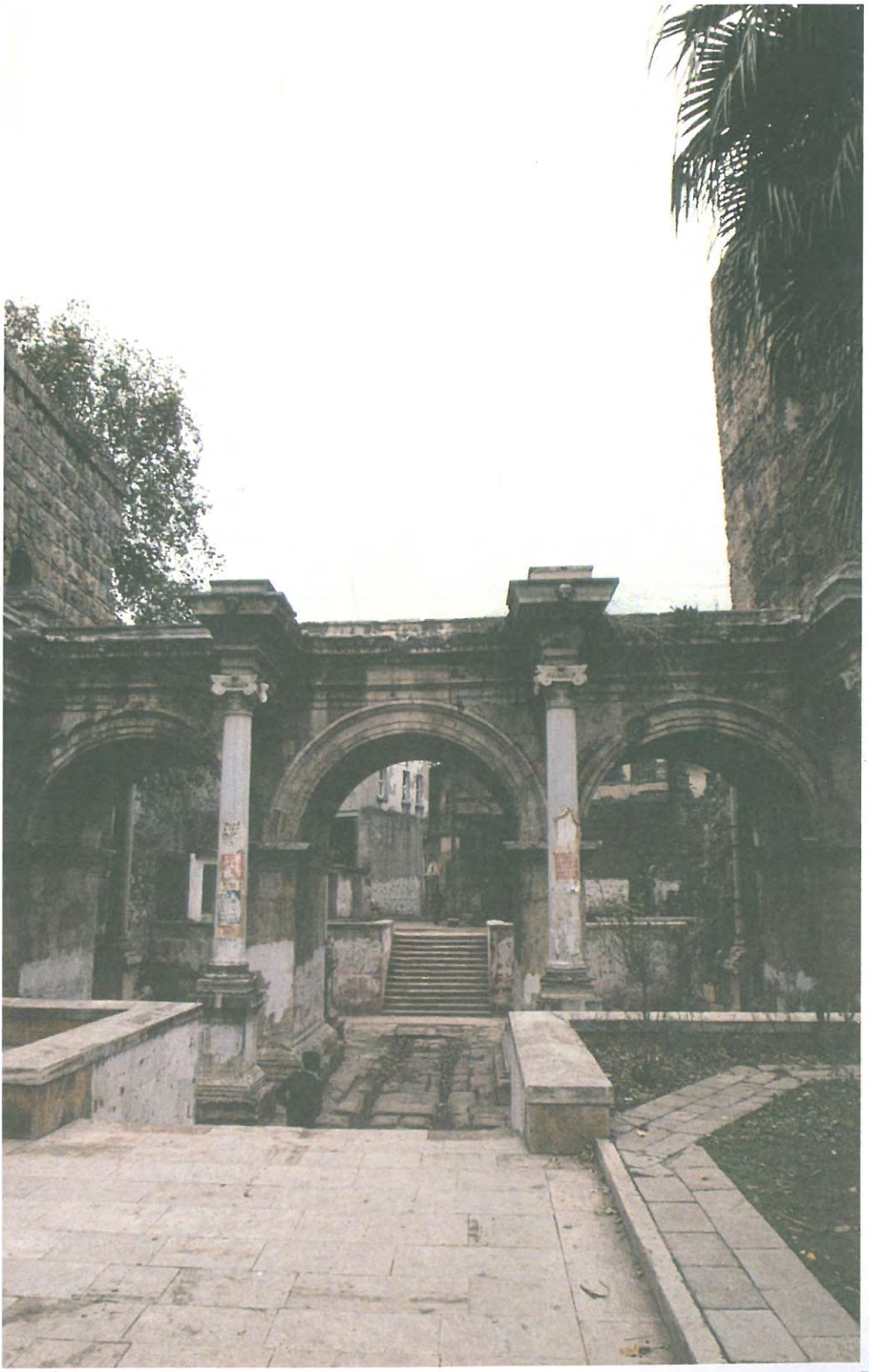

Bugünkü Antalya'nın, ortasından eski çağın Perge'sinde olduğu gibi sular akan en önemli caddesi, bu son duvarı izler. Bütün sonraki gelişmeler ortada kalan bu çekirdeğe göre ışınsal olmuştur. Bir başka deyişle, eski Antalya'ya da Kaleiçi, çağdaş kentin merkezinde, denizle ilişkisi nedeniyle en çekici yerinde kalmıştır. Kale içinde ya da dışında, son çağa gelinceye dek eski Antalya; dar, iklime, yere, doğa biçimlerine uygun sokaklardan oluşur. Üzerlerinden çiçekler (en çok konsolos

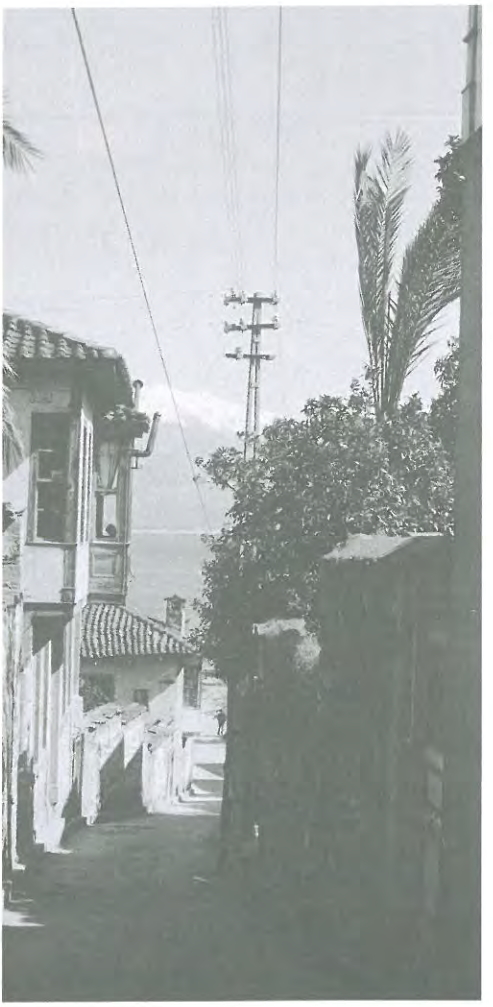

çiçekleri) ya da bir ağacın (dut, erik, zerdali, palmiye vb.) dalları sarkan yüksek duvarların gölgelediği; cumbaların, koca kapıların, saçakların biçimlediği, bir insan yürüyüşü gibi kıvrılıp giden sokaklar... Bu sokakların daha da dar irimlerle (çıkmaz sokaklarla) filizlendiği olur. Sokaklara açılan kapılar, evlerin gönül kapılarıdır. Büyük, geniş... Kapılar bahçelere ya da taşlıklara açılır. Gölge sürer taşlıklarda... Ama artık daha bir özeldir. Tam gölge ile güneş arasındadır. Döşemeleri genellikle, harç içine dizilmiş çakıldır.

Antalya sokaklarında dolanırken, evlerin yapım yönteminin Likya dönemine bağlanışını görüyorum. Arycanda'daki duvar sıvasının yapılış yolunun tıpkı tıpkısına sürdüğünü saptıyorum. Yüz – yüzelli yıllık ya da daha eski Antalya evindeki o güzelim çakıl döşemenin en az 1500-2000 yıl önce Limyra'da yapılmış olanını bulduğumda şaşırmadım. Bu çakıl

döşemeyi, bu iklimde, çağdaş uygulamalarımda kullandığımda neden çok sevildiğini anlıyorum. Sillyum'da çatının suyunu aşağıya alan düşey duvar yalağı bütün Akdeniz kıyılarımızda son çağlara dek kullanılmış. Ben de kullanıyorum. Çivileme denilen döşeme biçimini de...

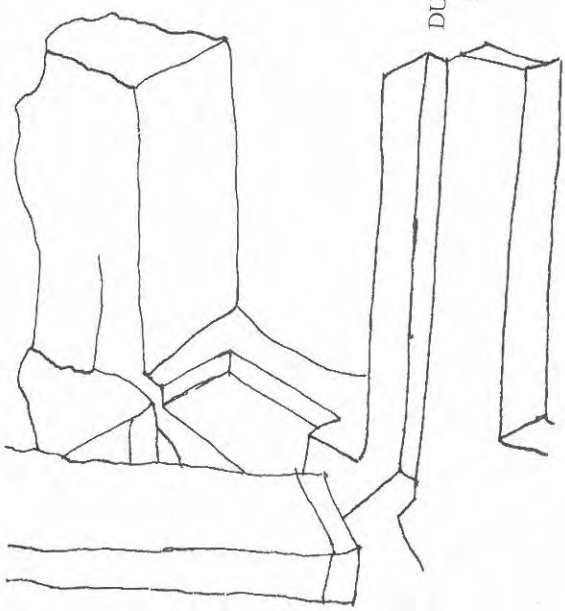

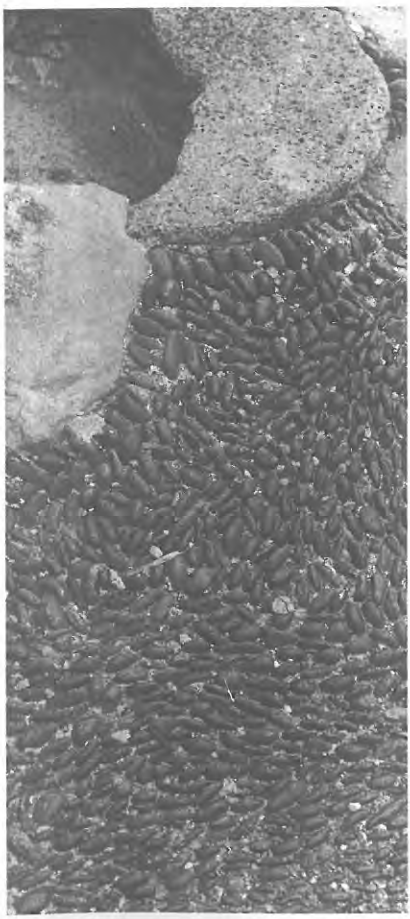

Sayın Prof. Bayburtluoğlu 1979 Arycanda kazılarında Halk Meclisi'ni ortaya çıkardı. Orada oy tabletlerini de buldu. Gidip baktım yerine... Oturup düşündüm, Troya'ya Anadolu'yu savunmaya giden insanlarımızın kendi kendilerini yönetme inançlarını... Bu halka değer olma yolunun daha ne bilinçlerden, uyanmalardan geçeceğini... Ülkemiz, Kesik Minare yapısında gözle görüldüğü gibi, eski Antalya'nın her köşesinden okunduğu gibi, bir kültür sürekliliğinin sorumluluğunu duyuruyor bize. Bu kültür zincirinin ucunda yerimizi almayı bilmemizin zorunluğunu... Nasıl her dönem, geçmişin, geleceğin bilincinde kendisi olmayı becermişse, kendi gününde çağdaş olmayı başarmışsa; bugün de, eskiye özlem, ona buna öykünme yerine kendisi ve çağdaş olmayı becerme zorunluğumuzu...

EVLERİN DIŞI

Dar, iklime uygun sokaklara, yere uygun sokaklara, arabaların, develerin, atların geçebileceği büyüklükte, çoğu kesme taş kemerli, söveli kapılar açılır.

Kapılar, dedim ya, evlerin gönül kapılarıdır.

Ya bir bahçeye, iç avluya ya da ilkin küçük çakıl taşlarıyla binlerce yıl önceki gibi işlenmiş taşlığa açılırlar.

Bahçeler sebzeliktir, çiçekliktir, meyve ağacı doludur. Eviçi gibi düzenlidir. Pekmez kaynatma yerinden, üzüm ezme teknesine, şıra havuzuna; çamaşır ocağından tandıra, erzak ambarından dibek taşına, odunluğundan taka tukalığına her şey yerini bulmalıdır.

Her evde bir kuyu vardır.

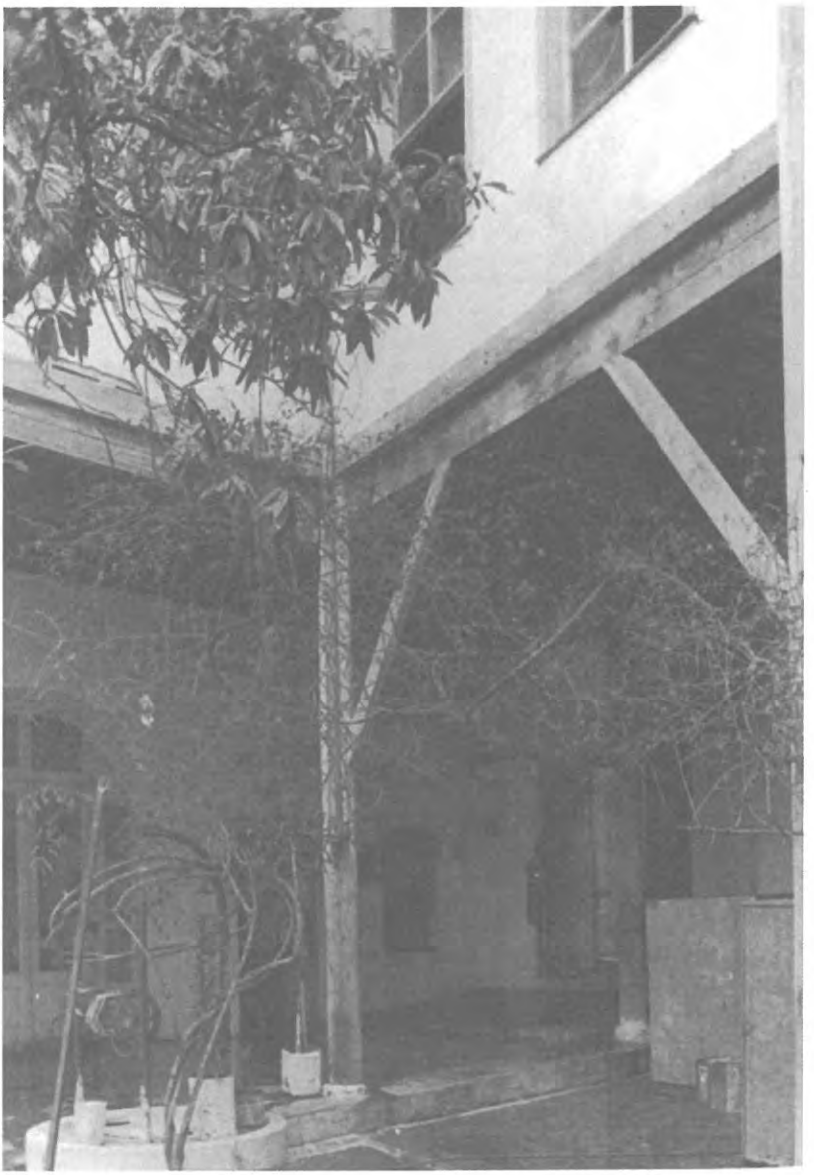

Bahçenin evin altına sokulmuş bölümü taşlıktır. Taşlık evin altıdır. Yüksekliği iki katı bulanları çoktur.

Taşlıklar, Antalya evlerinin vazgeçilmez öğeleridir. Yüksek duvarlarla çevrili, istenmeyen bakışlardan korunmuş bahçelerle birlikte, basamak basamak değişik ölçülerde gölge sunarlar.

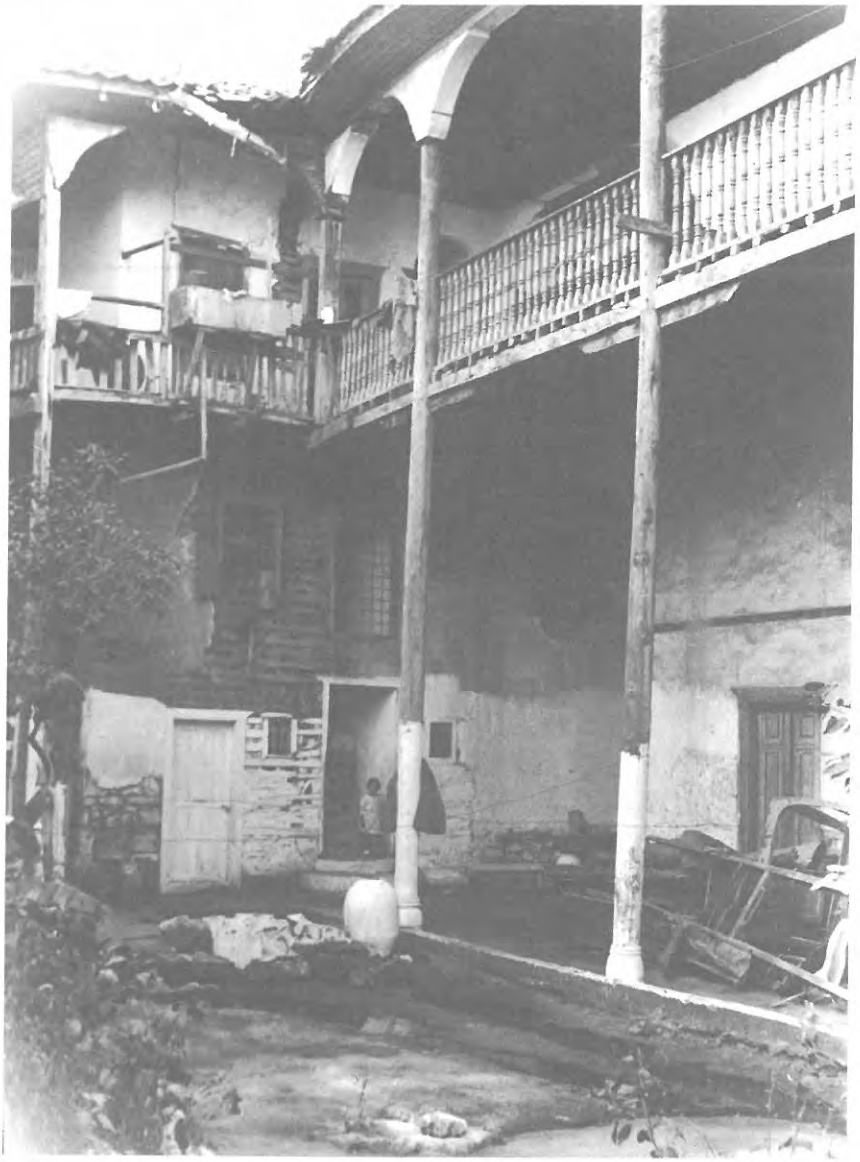

Bir merdiven, taşlıktan birinci kata çıkarken, sahanlığından ara kata geçiş olanağı verir. Merdivenin çıktığı yer "hayat"tır. Hayat, indirilip kaldırılabilen kafeslerle, görüşü ve ışığı denetlenebilen bir ortak alandır. Bu oylumlar dizgesinin, kapalı yere, bugün oda dediğimiz eve varmadan önceki son bölümüdür. Tümüyle açık ya da camlarla kapatılmış olanları da vardır.

Evlerde ana kat birinci kattır. Yer katının, sokağa uymak zorunluğundan ötürü düzenli olmayan planı, birinci katta köşe çıkmaları yapılarak düzeltilir. Tam çıkmalar yapılarak plan zenginleştirilir. Değişik çıkma türleriyle, sokaklar, alanlar canlılık kazanırlar.

Bu dizge, içle dışın ilişkilerinin düzenlenmesinde, bu iklimde tutulabilecek en güzel yollardan biridir. Bu dizge, odadan başlayarak, hayata, taşlığa, bahçeye, sokağa ve alana varan aşamalarıyla, bile istene kurulmuştur. Ev varsa bu ilişkiler içinde vardır. Bu, yaşamda dışa, doğaya bağlılıktır. Tekilden çoğula uzanıştır. Kısacası bu "mekan organizasyonu" en çok incelenmesi gereken olgudur. Bütün evlerin, bahçeyle, sokakla ilişkileri belirlenmeden incelenmeleri olanaksızdır. Tek tek değil, toplumun yaşama düzeni içinde birlikte bakılmalıdır onlara. Böylece, konutları, birbirinden kopuk (yapışık olsalar da) koğuklar olarak gerçekleştirmekte olan günümüzün davranışı karşısında ne denli insanca çözümler olduğunu daha iyi görürüz.

EVLERİN GENEL DÜZENİ

Evlerin yer katları, depo, kiler, hizmet katlarıdır. Bir anlamda ara katlar da böyle... Daha önce de söylediğim gibi, ana kat birinci kattır. İklim elverdiği için, ayakyolu, yıkanma yeri, mutfak çoğunlukla bahçededir, ya da kimilerinde hayatta... Bu nedenle servis ögeleri, planı hemen hemen etkilemezler.

Günlük yaşam daha çok hayatta ya da taşlıkta geçer. Odalar bir bakıma bağımsız evlerdir. Adları da oda değil "ev"dir. Hayat ya da sofa, evler önündeki alandır, toplanma, ortak kullanım, birlikte yaşama yeridir. Burada oturma sekileri, köşkleri, el yıkama yerleri, ayakyolu (WC) çıkıntıları vardır.

Hayattan odalara geçilir. Odaların her biri gerçekte bir evdir. Odaların hepsi eş değerde işlenmemiştir. İçlerinden biri evin beyinindir, bu oda, baş odadır. Odalarda bir ailenin tüm özel yaşamına çözüm aranmıştır. Başkalarıyla birlikte kullanılabilecek her şey ortak kullanım olarak çözümlenmiştir. Hayat, bahçe, depo, el yıkama yeri, mutfak ortak

kullanımdır. Bütün o "ferah"lıklarına, geniş, büyük görünüşlerine karşın tutumsal oluşları da buradan gelir. İşte bu gerçek, bizim günün konut tanımını yeniden gözden geçirmemizi gerekli kılar.

Kapı doğrudan odaya açılmaz. Seki altı denilen, asıl odadan bir basamak alçak olan bölüme açılır... Seki altının bir yüzü ahşap dolaplardır. Bu dolaplar yatakların bulunduğu yüklükten, yunmalıktan, değişik büyüklükte raflar ve öteberi bölmelerinden oluşur. Tek basamakla çıkılan odanın bir duvarı ocak duvarıdır. Öteki yanları sedirle çevrilidir. Sedirlerin oturma yükseklikleri, pencere yüksekliğini belirler. Odanın duvarlarında, 200 – 220 cm yükseklikte sergen vardır. Buraya kalaylı tabaktan, sahandan, kış meyvelerine dek her şey konur; süs olurlar. Bunun da üzerinde çoğu evde tepe pencereleri vardır. Tepe pencereleri, odanın ışığını daha da artırır, renkleriyle niteliğini etkiler. Bütün pencereler dıştan görünüşe göre değil, iç yaşama göre açılmışlardır.

Birinci kattaki odalardan, döşemede açılan bir kapak ve gemici merdiveni gibi dik bir merdivenle, ara kattaki odayla doğrudan bağlantı sağlandığı çoktur. Giderek, ara kattaki bir odanın dış bağlantısının, yalnızca üstündeki odadan, tabandaki delikten sağlandığı görülür. Böylece gizli oda olarak, dışarıdan hiç belli olmayanları vardır. Basık olan alt katlara karşın birinci katın yüksekliği üçbuçuk – dört metreyi bulur. Bu yükseklik bu sıcak iklimde, hava dönenimini sağlamak için zorunludur bir bakıma.

EVLERİN TÜRLERİ

Kişioğlu, daha kolay kavrayabilmek için, konulara bölümlemelerle (sınıflamalarla) bakmayı yol tutmuş. Bölümlemenin politik boyutlardan soyutlanması olanaksız. Mimarlık tarihinde yapıların bölümlenmesinde tutulan yol, doğal olarak, bu işi yapanın dünya görüşünü de yansıtır. Örneğin, bugüne dek Mimarlık Tarihi'ne daha çok "biçim verme" olgusunun geçmişi olarak bakan batılı görüşler, bölümlemede "biçim"i öne alırlar. Eski çağ Ege uygarlığı yapıtlarını, kolon ve başlıkların biçimlerine göre bölümlerler. Çağımızın mimarlık akımlarının (?) tanımlamalarında bile bu yol tutulmaktadır.

Konuyu, Türkiye gibi parasal olanakları çok kısıtlı ülkelerde, iyice önemsemek zorunluğu vardır. Anamalcı tüketim toplumlarının daha bölümlemede başlayan biçimci tutumları, mimarı, işvereni, yöneticisiyle toplumumuzu da etkilemekte, dar olanaklarımızın bir de boşa harcanması sonucunu getirmektedir.

Yarı aydın ev kadını için mutfağın fayansı, kullanışlılığından daha önemli olabilmektedir. Çocukları için bir oyun, çalışma yeri düşünmeyen ana-babalar, "misafir odası" dedikleri bir gösteriş odasına milyonlar, milyarlar harcayıp, kapısını kilitleyebilmektedirler.

Biçimci tutum devlet politikası bile olabilmektedir. Örneğin Hitler, Ege uygarlığı kolonlarıyla yeni bir Alman mimarlığı gerçekleştirmeye kalkışmıştır. Geçmişimizde,yalancı kubbelerle, kapı-pencere kemerleriyle, gereksiz, çağ dışı bezemelerle "Ulusal Mimarlık" yaratmaya çalışıldığı dönemler olmuştur. Günümüzde bile bu tür düşüncelerin etkin olabildiklerini, yalancı çağdaş giysiler içinde, gerçekte neo-klasik olan yapılardan biliyoruz.

Mimarlık öğretimi sorumluları içinde, örneğin evleri, çıkma sayılarına, biçimlerine göre bölümleyenler var. İncelediği eski evlerin, gerçekte her biri bir ev olan, kullananlarca da "oda" değil, "ev" olarak adlandırılan bölümlerini, "yatak odası", "konuk odası" olarak görenler, bunları bilim yayını olarak böylece yayınlayabilenler var. Böylesine yanlış anlaşılmış bir yaşama biçiminin, temelde anlaşılmamış fizik sonuçlarının "korunma"ları üzerine bilgi üretmeye kalkışanlar var.

Örneğin koskoca bir Antalya evinin, tek ailenin yaşadığı yer olarak tanıtılması; ya da iki – üç ailenin olanak, görev paylaşımı ilişkileri içinde yaşadıkları bir yer olarak tanıtılması, günümüzde konut sorununa çözüm aranırken kesinlikle etkilidir. Ortak kullanımlar görüşü yerine, herkese bir kat kaloriferi, bir termosifon, bir çamaşır makinası vb. satmaya çalışan tüketim toplumu görüşünün bizi nerelere getireceği son yıllarda açıklıkla görülmüş olsa gerektir.

Yukarıda söylenenlerden, evlerin incelenmesinde, temel yaşama biçimini, dünya görüşünü yansıtan plan düzenleri açısından bir bölümleme yapmanın daha doğru olacağı sonucu ortaya çıkar. Böyle bir bölümlemeyi ilk olarak Sayın Prof. Sedad Hakkı Eldem yapmıştır:

A. SOFASIZ PLAN ÇÖZÜMÜ

Odaların yan yana dizilmesinden oluşan en ilkel çözümdür. Odadan odaya geçiş, bir kaldırım ya da bahçe üzerindendir. İki katlı olanlarında üst katta odadan odaya geçiş bir sahanlıkla, balkonla vb. sağlanır.

B. DIŞ SOFALI PLAN ÇÖZÜMÜ

Odalar (evler) birbirlerine bir sofa ile bağlanmıştır. Hititlerden, Hellenistik çağdan beri örnekleri var olan bir çözümdür. Bu bölümdeki evleri çok kaba ayrımlarla şu alt bölümlere ayırabiliyoruz:

BI. Yan sofalı çözüm. Evler (odalar) sofanın bir yanına sıralanmıştır.

BII. L sofalı çözüm. Sofanın bir yanına dizilenlerden başka bir ucuna da ev (oda) eklenmesiyle oluşur.

BIII. U sofalı çözüm... Sofanın bir yanından başka iki ucuna da ev eklenmesiyle oluşur.

C. İÇ SOFALI PLAN ÇÖZÜMÜ

Sofanın iki yanında odalar (evler) vardır.

D. ORTA SOFALI PLAN ÇÖZÜMÜ

Sofa ortadadır, dört yanında odalar vardır. Bütün bu çözümlerde, sofanın ya da hayatın bahçeyle birlikte sokağa da açılmasını ya da

görüşün, havalandırmanın daha iyi olmasını sağlamak için, evlerin (odaların) arasına eyvan düzenlemesi durumları vardır.

Bir plan öğesi olarak sofanın odalarla ilişkisinin bölümlemeye temel alınması doğrudur. Bu tür bir bölümleme, olanak ya da büyüyebilme basamaklarını da gösterir. Bir kişi, evini kurmaya dış ve yan sofalı çözümle başlayarak, bunu yaşamı boyunca, olanakları arttıkça, ailesi büyüdükçe, L sofalıya, U sofalıya, giderek iç sofalıya dek büyütebilir. Eklemeler bir sonraki kuşakça da yapılabilir. Evlerin yapısal çözümleri de buna olanak verecek esnekliktedir.

Eski evlerin, çağımızda yol gösterici olabilecek, kişi yaşamına uyabilme üstünlüğünün en önemli iki niteliğini de böylece saptamış oluyoruz:

- Plan esnekliği,
- Yapısal esneklik.

Yukarıda verilen genel bölümleme içinde, incelediğim, örnek olabilecek Antalya evlerinin hemen tümünü dış sofalı çözüm bölümüne sokabiliriz. En çok bu türün yeğlenmiş olmasının iklimle ilişkili olduğu kuşkusuzdur.

Bundan sonraki bölümde Antalya evlerinden örnekleri çizim ve fotoğraflarla tanıtmaya çalışacağım.

ÖRNEKLER

- YAN SOFALI
- L SOFALI
- İKİZ L SOFALI
- U SOFALI

YAN SOFALI

DERVİŞ KULAKSIZ EVİ:

Barbaros Mah. Akarçeşme Sok. No. 11

RELÖVE SIRASINDAKİ KULLANIM

1- OTURMA ODASI
2- ODA
3- HELA
4- KİLER
5- SER
6- OTURMA ODASI
7- YEMEK ODASI
8- ODA
9- YIKILMIŞ KISIM

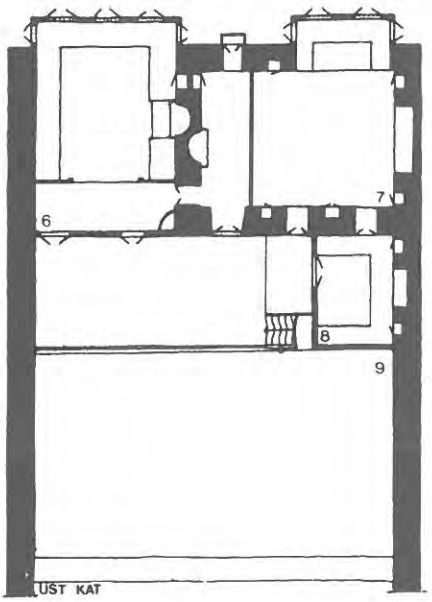

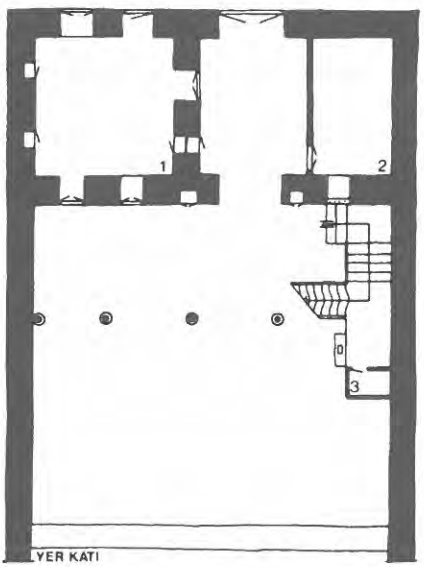

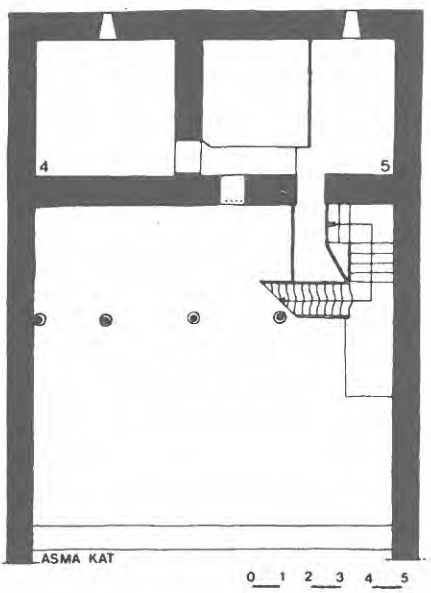

S. ABDULLAH BAYKARA EVİ

Cematik Mah. İzmirli Ali Efendi Sk. No. 24

RELÖVE SIRASINDAKİ KULLANIM

1- YATAK ODASI
2- OTURMA ODASI
3- YATAK ODASI
4- BUGÜN YOK

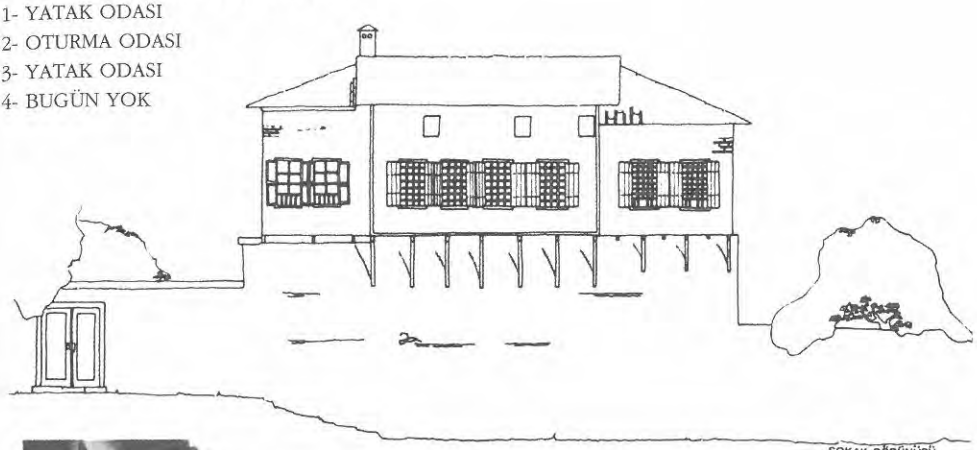

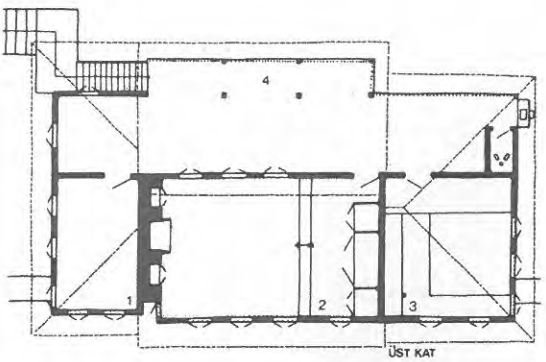

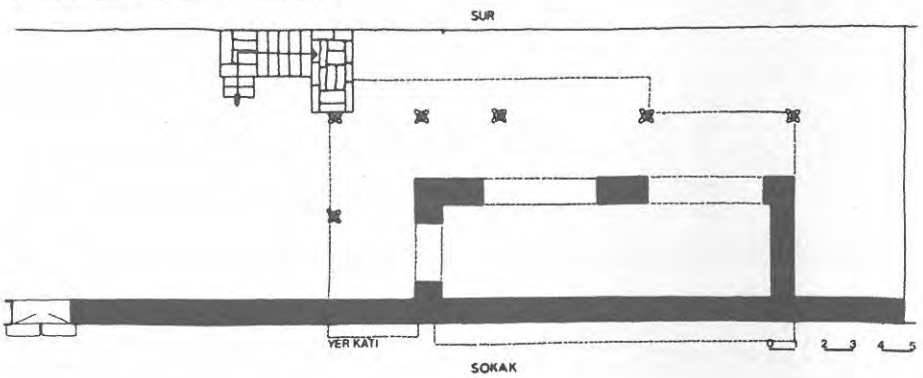

HADRIAN KAPISI ARKASINDA, PAŞA CAMİSİ YAKININDA BİR EV

RELÖVE SIRASINDAKİ KULLANIM

1- DEPO
2- AHIR
3- KİLER
4- YATAK ODASI
5- OTURMA ODASI

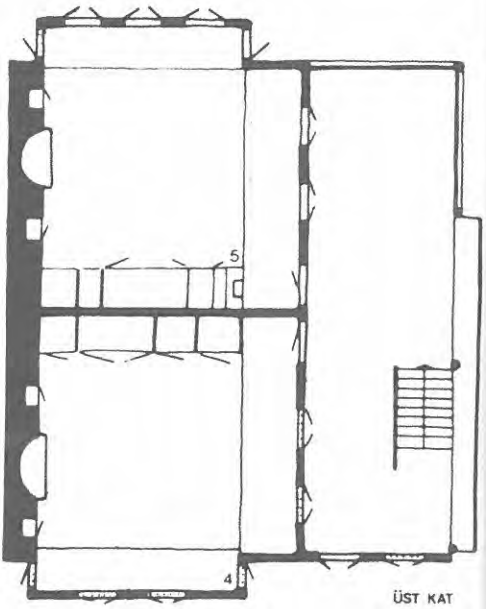

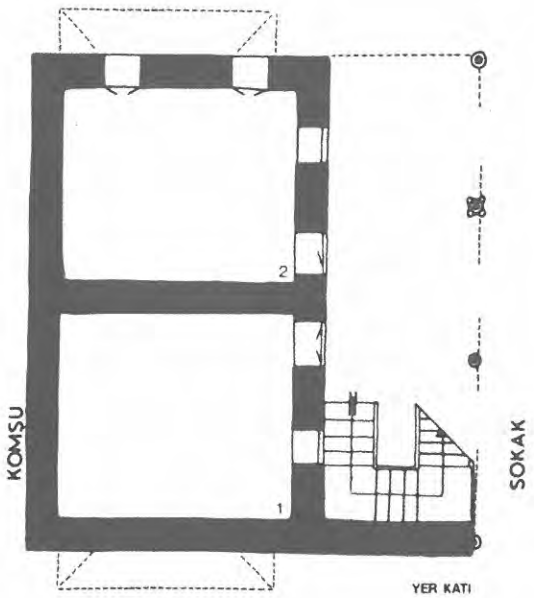

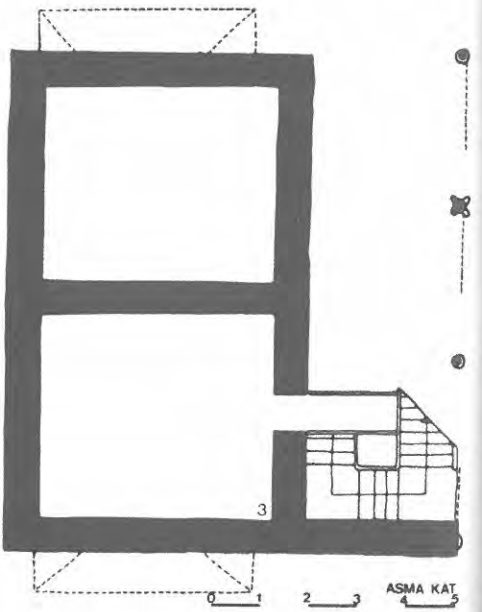

YAN SOFALI

KÖŞK ODALI HACI ALİ EVİ

Selçuk Mah. İzmirli Ali Efendi Sk. No. 5

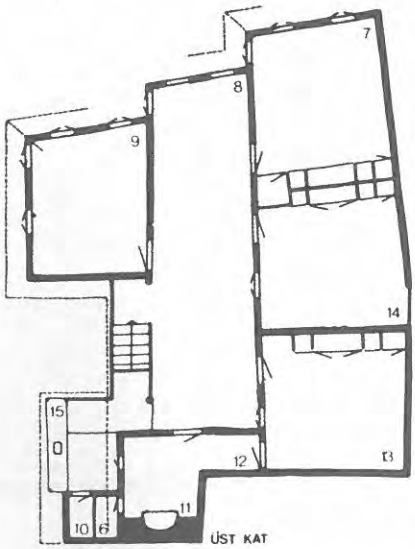

RELÖVE SIRASINDAKİ KULLANIM

1- HAVUZ
2- DEPO
3- DEPO
4- AHIR
5- KİLER
6- YIKANMA YERİ
7- YATAK ODASI
8- SOFA
9- OTURMA ODASI
10- HELA
11- MUTFAK
12- OFİS
13- YEMEK ODASI
14- YATAK ODASI
15- MUSLUK

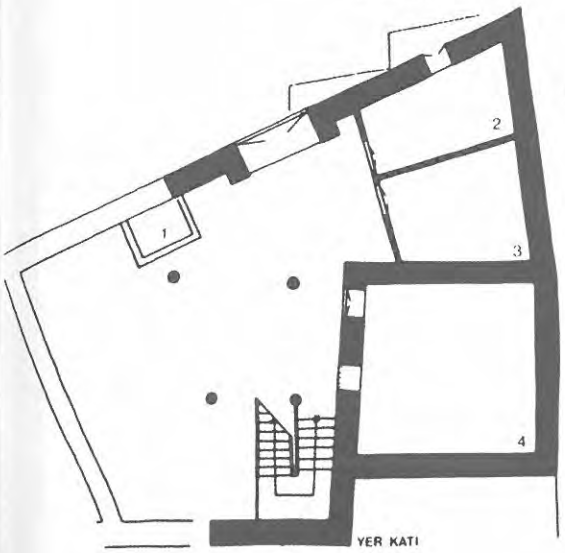

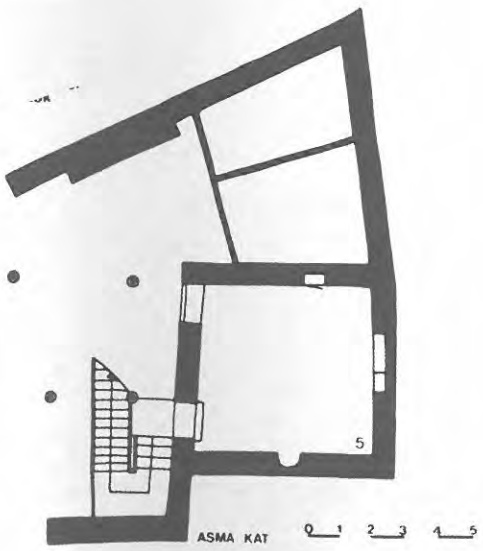

L SOFALI

MESUT BEY EVİ

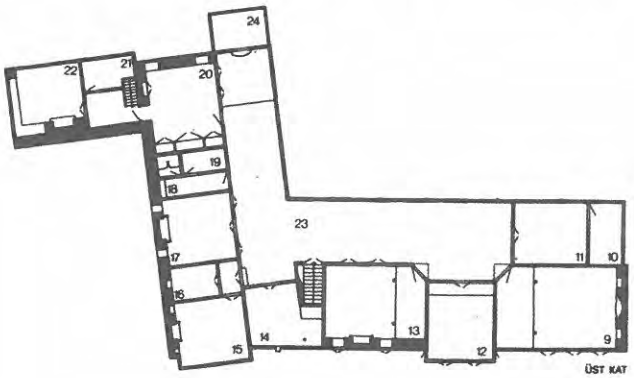

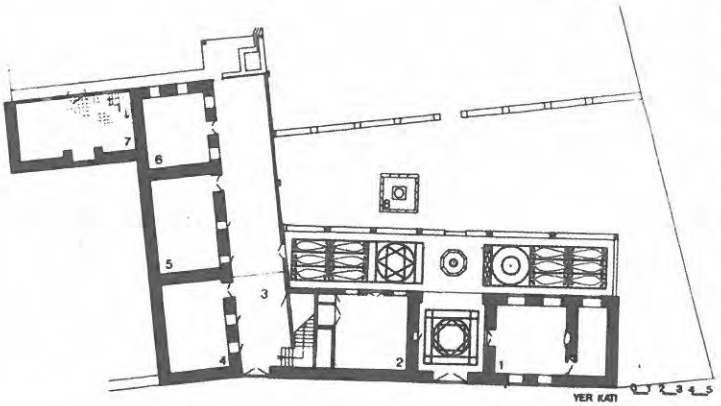

RELÖVE SIRASINDAKİ KULLANIM

1- MİSAFİR ODASI
2- MİSAFİR ODASI
3- HAREMLİK
4- DEPO
5- DEPO
6- HİZMETÇİ ODASI
7- ÇAMAŞIRLIK
8- KUYU
9- MİSAFİR ODASI
10- GARDROP
11- YATAK ODASI
12- YATAK ODASI
13- OTURMA ODASI
14- DEPO
15- YATAK ODASI
16- SANDIK ODASI
17- HİZMETÇİ ODASI
18- LAVABO
19- YIKANMA YERİ
20- YEMEK ODASI
21- KİLER
22- MUTFAK
23- SOFA
24- ÇARDAK

MUSTAFA GÜVENÇ EVİ

Barbaros Mah. Hesaplı Sk. No. 5

RELÖVE SIRASINDAKİ KULLANIM

1- OTURMA ODASI
2- DEPO
3- YATAK ODASI
4- SOFA
5- MUTFAK
6- YIKANMA YERİ
7- HELA

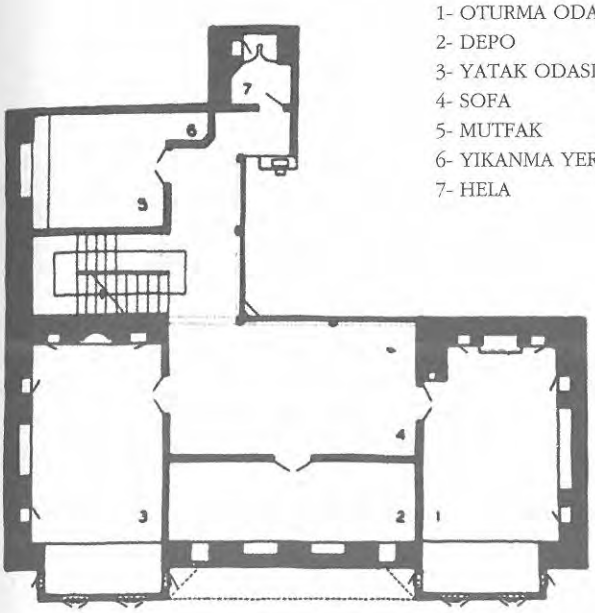

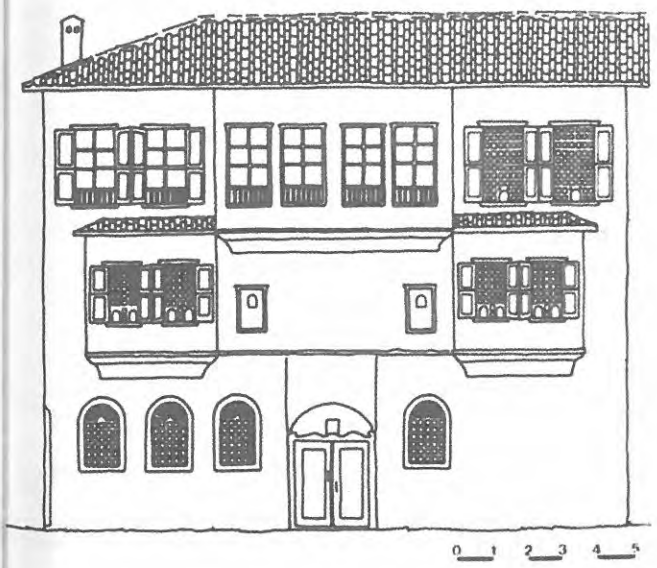

HASAN BEY EVİ (TEKELİOĞLU EVİ)

Selçuk Mah. Dizdaroğlu Hasan Bey Sk. No. 1

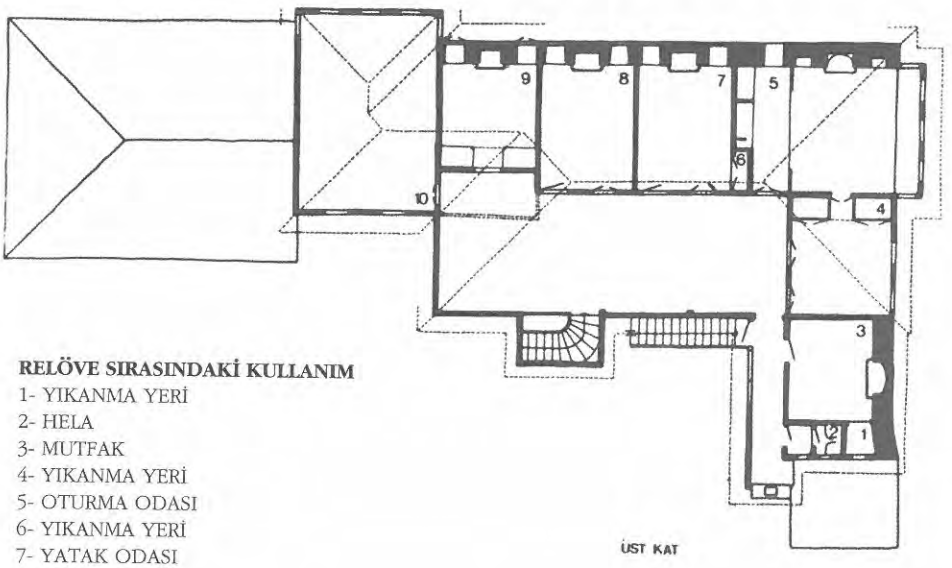

ÜST KAT

RELÖVE SIRASINDAKİ KULLANIM

1- YIKANMA YERİ
2- HELA
3- MUTFAK
4- YIKANMA YERİ
5- OTURMA ODASI
6- YIKANMA YERİ
7- YATAK ODASI
8- YATAK ODASI
9- YATAK ODASI
10- OTURMA ODASI

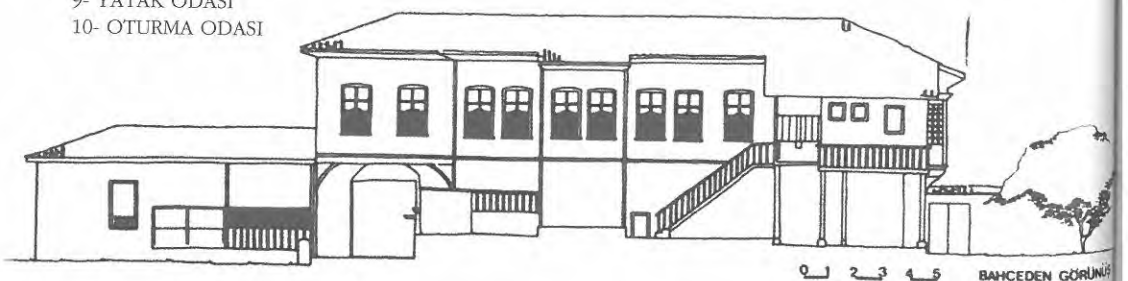

KADRİ AĞA EVİ

Barbaros Mah. Hesaplı Sk. No. 1

RELÖVE SIRASINDAKİ KULLANIM

1- BUGÜN BULUNMAYAN BİR BALKON
2- ÇAMAŞIRLIK
3- DÜKKAN
4- AHIR
5- MİSAFİR ODASI
6- 7 NOLU EVLE İLİŞKİSİ OLAN, YIKILMIŞ BİR BALKON
7- BASKA EV
8- HAVUZ
9- MUSLUK
10- HELA
11- MUTFAK
12- MUSLUK
13- YEMEK ODASI
14- MİSAFİR ODASI
15- YIKILMIŞ BALKONLAR
16- BAŞKA EV
17- ODA
18- SOFA

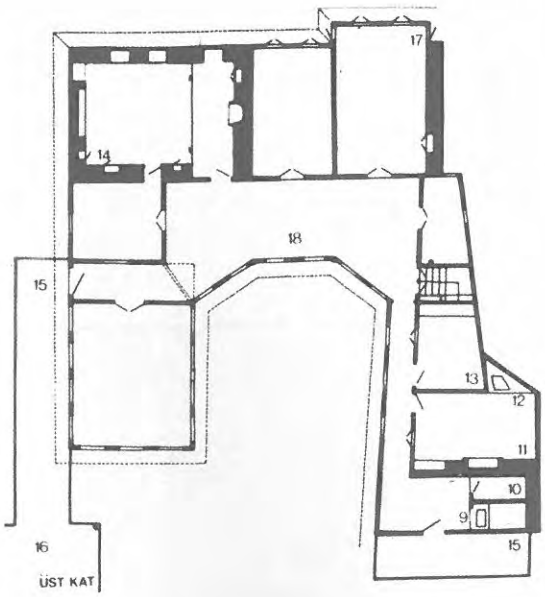

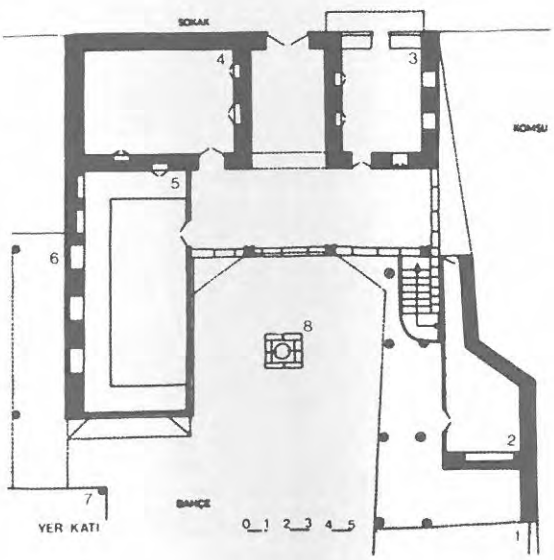

İKİZ L SOFALI

HÜSEYİN FARAŞ EVİ

Selçuk Mah. Faraşlar Sk. No. 6-8

RELÖVE SIRASINDAKİ KULLANIM

1- DEPO
2- AHIR
3- ODA
4- MİSAFİR ODASI
5- AHIR
6- DEPO
7- KUYU
8- YATAK ODASI
9- YIKANMA YERİ
10- YATAK ODASI
11- MİSAFİR ODASI
12- MİSAFİR ODASI
13- YATAK ODASI
14- YIKANMA YERİ
15- MUTFAK
16- MUSLUK
17- HELA
18- TERAS

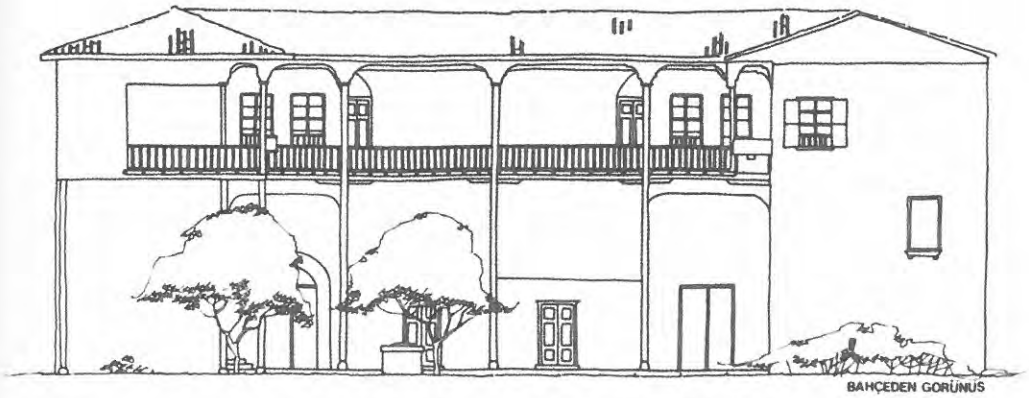

BAHÇEDEN GÖRÜNÜŞ

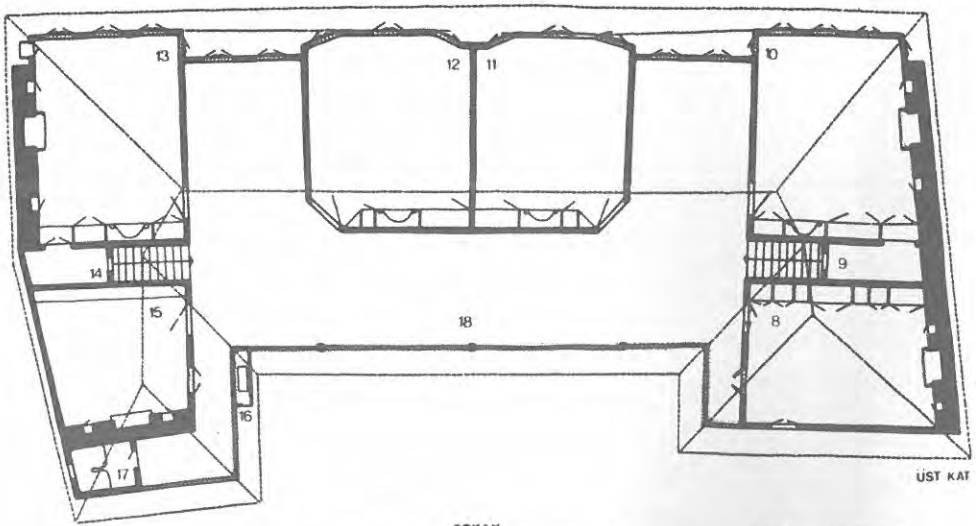

ÜST KAT

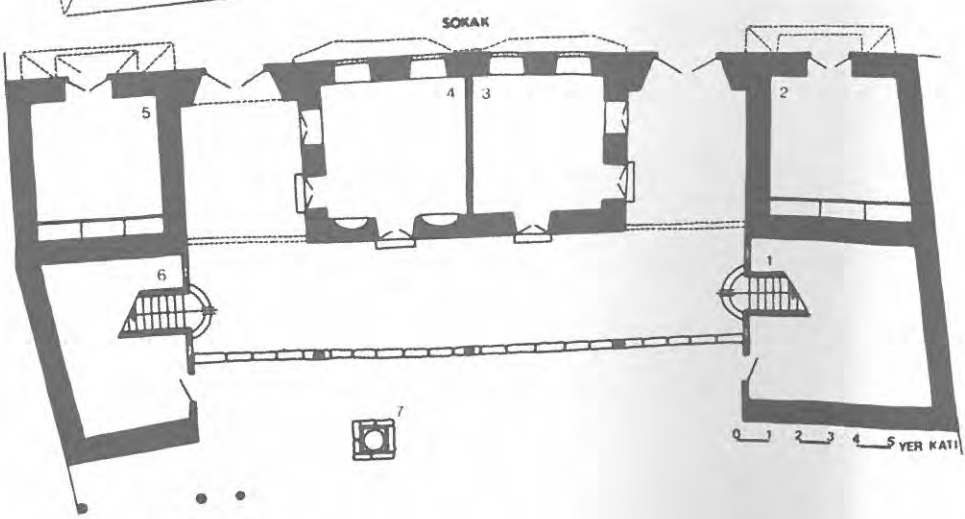

YER KATI

L SOFALI, İKİ EYVANLI (U SOFALIYA GEÇİŞ)

HAKKI MISİSTRELİ EVİ

Selçuk Mah. İskele Sok. No.5

RELÖVE SIRASINDAKİ KULLANIM

1- UŞAK ODASI
2- MİSAFİR ODASI
3- KAHYA ODASI
4- AHIR
5- FİNCANLIK
6- KÖMÜRLÜK
7- KAHVE OCAĞI
8- KUYU
9- YATAK ODASI
10- YAZLIK OTURMA ODASI
11- 50 SENE ÖNCE EKLENMİŞ DUVAR
12- KIŞLIK OTURMA ODASI
13- KIŞLIK YATAK ODASI
14- BUGÜN VAR OLMAYAN BİR HAMAMA GİDİLİRMİŞ
15- YEMEK ODASI
16- HİZMET ODASI
17- MUTFAK
18- 50 SENE ÖNCE EKLENMİŞ
19- MUSLUK
20- ESKİ HELA

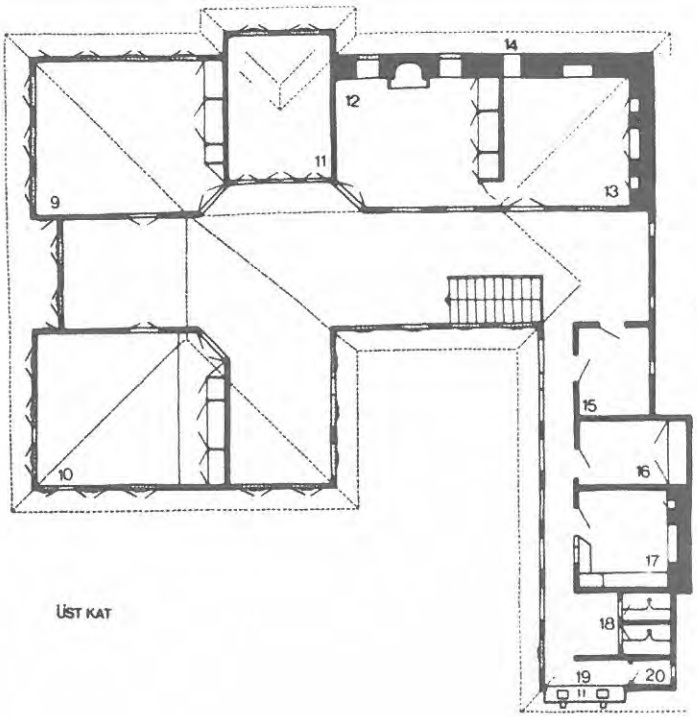

ÜST KAT

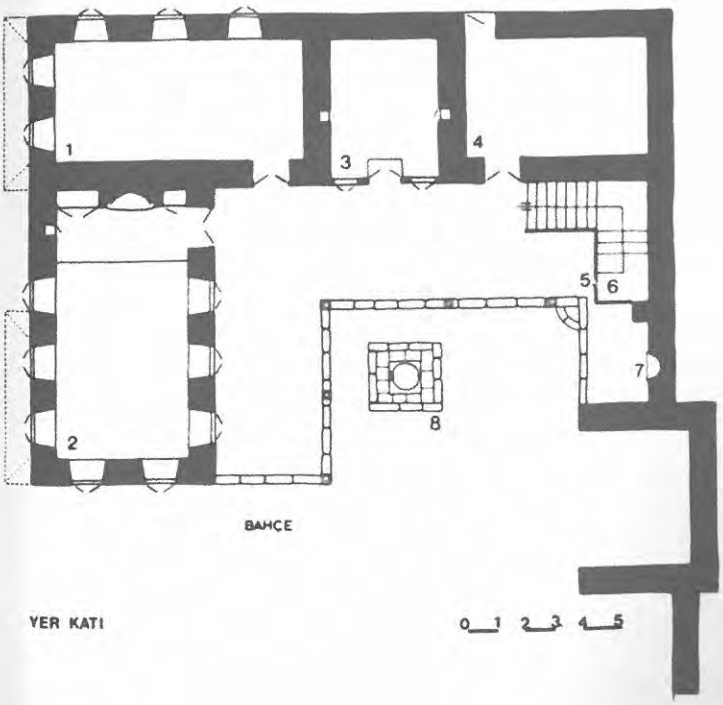

BAHÇE

YER KATI

0 1 2 3 4 5

U SOFALI

HACI ÖMER AĞA EVİ

Balbey Mah. Süleyman Efendi Sk. No. 6

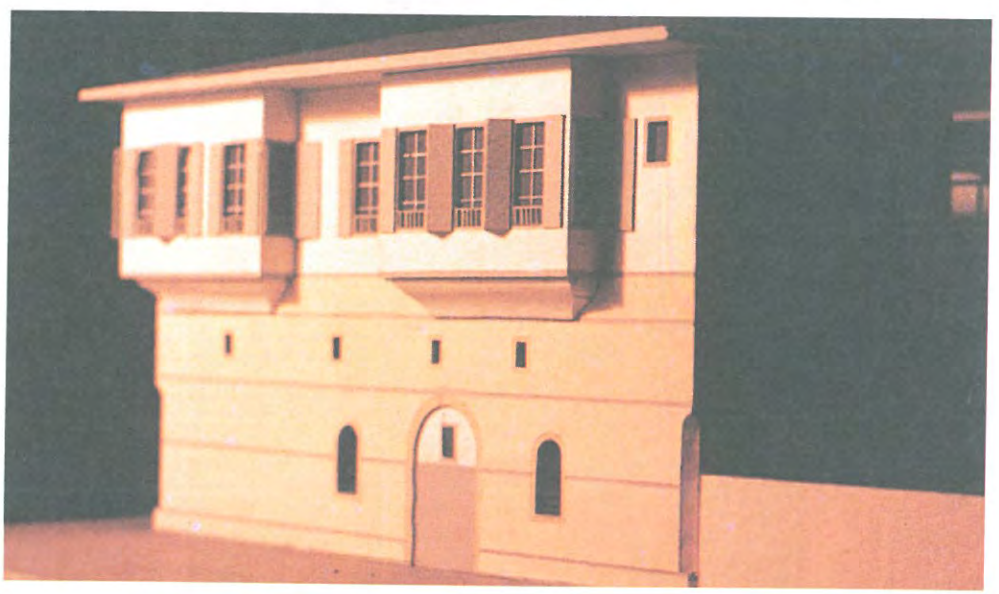

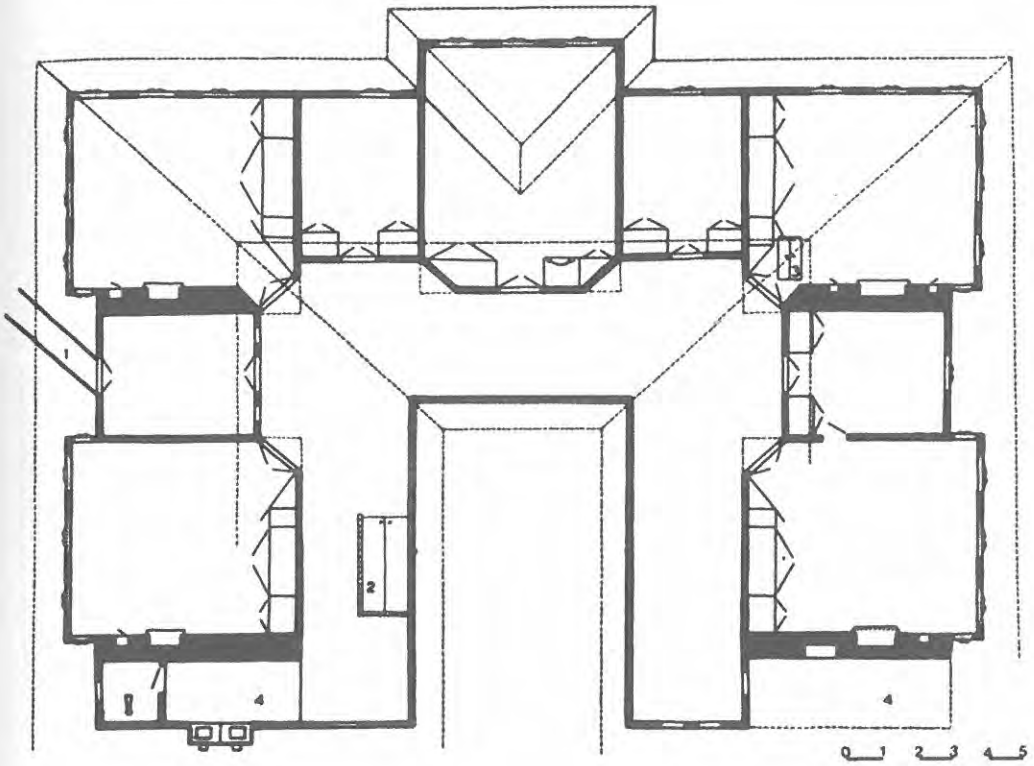

RELÖVE SIRASINDAKİ KULLANIM

1- KOMŞU EVİNE GEÇİT
2- MERDİVEN KAPAĞI
3- DEPOYA İNEN MERDİVEN KAPAĞI
4- BUGÜN VAR OLMAYAN HAREMLİK TERASI İLE İLİŞKİSİ VARMIŞ

ANTALYA
ANTALYA
TURIZM
TURBEST/1249
14.10.79
BERTAŞ

İLKELER

Antalya'daki evlerin ortak yönlerini en kaba çizgilerle özetlemeye kalkışırsam bu, bütün Anadolu'da, Balkanlar'da, Adalarda gerçekleştirilen, aşağı yukarı eş dönemdeki evler için de geçerli olur. Benim saptayabildiğim, başta "HALK YAPI SANATI ÜZERİNE GENEL" bölümünde birkaçını açmaya çalıştığım bu ilkeleri şöyle sıralayabilirim:

- Yaşama, doğaya, çevre koşullarına uygunluk
- Gerçekçilik
- Biçimden önce işleme önem veriş
- Yapısal açıklık, içtenlik, olduğu gibi görünme
- İç oylumlarla dış oylumların tam uyuşurluğu
- Ussal davranış
- Kolaylık
- Tutumsallık
- Gereçleri yakından seçme
- Büyüyebilme
- Yapısal esneklik

Daha önce de söylediğim gibi, geçmiş çağların biçimsel sonuçlarına öykünmeden, bu ilkeleri bugünkü işlerimizde uygulayabilsek, Türkiyemiz için daha doğru, daha güzel bir mimarlığa ulaşabileceğimize inanıyorum.

YAPI DENETİMİNDE TOPLUMUN GENEL KURALLARI;

Antalya'da 1930'ların sonlarına dek yapı işlerinde bir kamu denetimi yokmuş. O yıllardan sonra bir "Belediye Mühendisi"nin var olageldiği söyleniyor. Komşular, birbirlerine saygı içinde "konuşa konuşa" çözerlermiş işlerini. Evler geniş bahçeler içinde; sıkışıklık yok, sorunlar az... Birbirinin evi, bahçesi içine bakmamak; pencere açmamak, en doğal kurallardan biri. Uyuşmazlıkları, mahallenin yaşlılar kurulu çözümlermiş. Suçluluk ya da bunda direnme durumlarında, işin kadıya dek gittiği de olurmuş.

USTA, İŞVEREN İLİŞKİLERİ

Usta, çırak ilişkisiyle yetişen usta, bir bakıma yalnızca bir teknik yardımcıdır. Çoğunluğu iki katlı, en çok üç katlı evlerin yapımını, gelenek görenek bağları içinde sürdürür. Aslolan, ölçü veren, işverenin istekleridir. İşveren, ustaya örnek göstererek, "böyle istiyorum"; ya da "buna benzesin ama şurası şöyle olsun" diyerek isteğini bildirirmiş. "Kötü bir şey isterse" diye sorduğumda bir ustanın verdiği karşılık ilginçti: "Kötü bir şey yoktu ki göstereceği!"

Uygulamada tutulan genel yol, işverenin gereçleri sağlanması, ustaya yalnızca işçilik ödenmesidir. Ustanın el aygıtları kendisinindir. Götürü pazarlık yeğleniyor; ancak götürüye gelmeyecek işler gündelik (yevmiye) ile yapılıyor.

İşveren duvarcı, dülger, kiremitçi, doğramacı, sıvacı, boyacı gibi her işin ustasıyla ayrı ayrı anlaşırmış.

Ustanın işini bitirmeden kaçmaması (!) en çok önemsedikleri töre kuralı.

İşveren, en azından bir yıl öncesinden kirecini söndürür, tahtasını tahtacılardan sağlayıp, kurumak üzere ızgaralarmış. Gelecekteki onarımlar, ek yapılar düşünülerek, kirecin fazla söndürülüp, kuyusunda gömülü saklandığı çok olurmuş.

Ev yaptırmaya karar veren kişi, gene en az bir yıl önceden, sora araya bulduğu ustanın evine bir yük buğday yollayıp, gönlünü edermiş. İş sırasında, ustaların yiyip içtikleri de işverenin üstüne olurmuş.

İyi ustanın geçimi yerindeymiş. Kesin bir ölçü çıkaramadım ödemeler üzerine; anımsayamadılar ustalar. Çalıştığı yıllarda çok tutulan, yeterli, yetenekli bir ustanın, durumunun çok iyi olduğunu anlatmak için şunu söylediler:

Bir eli gökyüzüne dayanırdı,
Bir eli yeryüzüne..

YAPIM YÖNTEMİ, GEREÇLER

İşverenle usta arasında, örnekleri görerek, yerin verdiğine uygun tasarlanan "taksimat"a göre temel, sağlam yeri buluncaya dek kazılırmış. Bu iş için kazma kürekten başka aygıtları yokmuş. Kale içinde, temel derinliğinin 2-3, giderek 4 metreyi bile bulduğu olurmuş. Temel duvarının, kalınlığı, evin kat sayısına, ocak duvarı olup olmadığına göre 50, 60, 80 cm'ye dek değişirmiş.

Temel duvarının harcı, kırmızı toprak, kireç, su karışımından oluşurmuş. Kırmızı toprak, zorunluymuş temel duvarında...

Bir yıl önceden söndürülen kirecin yayladan geleni iyi. Antalya içinden olanı çok taşlı olurmuş. En iyisi eski yontu (heykel)ların parçalarının yakılmasından elde edilirmiş (!). Çok yontu yakılmış kıyılarda.

Kırmızı toprakla kireç karışımı, en az yirmi dört saat bekletiliyor. Horasan dedikleri bu harcın altı ay, bir yıl sonra kırılamayacağını söylüyorlar, çimento harçla bir tutuyorlar... Su kuyularının astar sıvalarını da bununla yaparlarmış.

Duvarın köşeleri **por taşı** ile yapılırmış. Bu taş ocaktan çıktığında balta ile kesilebilirmiş. Taş örgüde hem enine hem boyuna bağlantı yapılırmış.

Temel duvarı, yeryüzünden 10-15 cm çıkıncaya dek yükseltilirmiş. Sonra düzlenir, ser hatıl atılırmış. Duvar araları (taban), ya taş döşenerek (blokaj) toprakla sıkıştırılırmış, ya da boş bırakılarak, ser hatılın üzerine taban astarı (mertekler) atılırmış.

Taş duvarlara 50, 80, 100 cm'de bir ahşap hatıl atılıyor. İki hatıl arası en çok, 120 cm olurmuş. Hatılı, kapı pencere serenlerini, bunların ser hatıla bağlantısını duvarcı yaparmış.

Duvarcının işi bitince, dülger (keserci de diyorlar) çatkıyı ve çatıyı yapıyor. Oturtma ya da asma yapılan çatı bitince, kiremitçi işe başlıyor.

Kiremit eskiden Aksu yöresinde yapılırmış, sonra yapım yerleri çoğalmış, derken Kütahya'dan gelir olmuş. Marsilya kiremitinin 1948'lerde başladığını; eski kiremitlerin daha sağlam olduğunu; bu

nedenle, bir ev yıkılınca kiremitini alabilmek için sıraya girildiğini söylüyorlar.

Kiremit altı tahtasının üzerine 1 cm kadar kalınlıkta samanla karıştırılmış çamur harç yaparlarmış. Bunu sıcak ve soğuğa karşı yalıtım olarak yaptıklarını söylüyorlar. Kiremiti döşerken, üç-dört sırada bir harçla bağlarlarmış. Kimileri her sırada bağlarmış.

Kapı pencere takılması işini doğramacı yapıyor. Doğramalar yerinde ölçüyle, her şey elle yapılırmış. Planya, kalınlık, şerit gibi makineler 1935'lerden sonra başlamış. Bunları ilk kez, ustasıyla birlikte İstanbul'dan Abdullah adında bir kişi getirtmiş. Yerli ustalar bu makinelerde saat ödemesiyle çalışırlarmış.

İki tür ahşap kullanıyorlarmış; katran ve çam (yayla çamı). Çam, daha çok iç bölümlerde kullanılıyormuş. Ahşap 1930'lardan sonra dükkanlarda satılır olmuş. Ondan önce dağdan, tahtacılar getirir satarlarmış. Getirilen tahtaların, direklerin, merteklerin ölçüleri belirliymiş. Örneğin tahta, bir parmak kalınlıkta, bir karış genişlikte, 2-2,5 en çok 3 metre boyunda olurmuş; 3,5-4 ya da daha boylu isteyenler özel yaptırırlarmış.

Sıvanın birinci katı, Antalya içinden çıkarılan **ak toprak**la saman karışımından yapılıyormuş. Bu karışım en az bir gün yatırılırmış. Sıvanın ikinci katı **kıtık**la yapılırmış. Kıtığı tabakhaneden aldıktan sonra, kendileri, satırla çok ince kıyıyorlar. İçine azıcık kum koyarak kireçle karıştırıyorlar. **Kum**, Konyaaltı'ndan (deniz kumu) getirilir, yıkanarak kullanılırmış. Kıtığın, kireçle, en az yirmi dört saat yatması gerektiğini, ne denli uzun yatarsa o denli iyi olacağını söylüyorlar. Kıtık sıvanın kalınlığı, en çok, 2 mm olurmuş.

Cam dışarıdan, ancak 20, 25, 30 cm gibi küçük ölçülerde gelirmiş. Varlığa göre, örneğin köylerde, cam yapılmaz, kapakla yetinilirmiş. **Boya** da dışarıdan geliyormuş. Boya işlerinde macun kullanılmazmış.

Konunun gelişimi sırasında izlemiş olduğunuz gibi, Antalya evlerinde çoğunlukla kullanılan yapı gereçleri, taş (kesme ya da moloz), tuğla (ana duvarlarda taşla birlikte), ahşap (çatkı, hatıl, bağdadi, kaplama, tavan, taban, dolaplar), kiremittir.

Bu gereçlerle üç ana yapı yöntemi uygulanmıştır:
1. Kargir yapı yöntemi
2. Kargir + ahşap karışımı yöntem
3. Ahşap yapı yöntemi.

USTALAR

Bu yörelerde Türklerin kimi işleri yapmadıklarını, uğraşılarının daha çok tarım olduğunu biliyoruz. Örneğin fırıncılık yapmak, Müslümanlar için günah bilinirmiş. Günahın nedeni olarak, kimi yerlerde hamurun ayakla çiğnenmesi, kimi yerde ekmeğin yakılması gösteriliyor. Pek çok yerde, Türkler için, taşçılık, kireççilik, yapıcılık vb. işlerde çalışmak da günahmış. Nedenleri dine bağlamak, özellikle o çağların genel tutumu. Gerçekteki sosyo-ekonomik nedenleri, konunun araştırmacılarından biliyoruz. Örneğin Sayın Prof. Dr. Mustafa Akdağ'ın "Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi" adlı yapıtında Anadolu'da daha Türklerin yerleşme çağlarından başlayan işbölümü çok iyi anlatılmaktadır. Değişik etnik toplulukların bir arada uyumlu yaşayabilmelerinin önemli nedenlerinin başındadır bu işbölümü.

Konuştuğum ustalar, Antalya'da kale içindeki tüm evlerin Rum ustalarca yapıldığını söylediler. Bu yörede, yapı işleri, "mübadele"ye dek, Rum ustaların üzerindeymiş. Ancak Rumlar ayrılınca, Türkler zorunlu kalarak yapı işlerini yapar olmuşlar. Tanıştığım ustalardan, yalnızca ikisinin ustaları Rum'du.

Eski ustalar birer birer göçüyorlar doğal olarak. Göçerken, kendileri büyümsemeseler de, gerçekten çok önemli bilgileri de birlikte götürüyorlar. Yalnızca yapım yöntemleriyle ilgili değil bu bilgiler... Onların anlattıklarında, çoğu kez, köklü göreneklerin izlerini de bulabiliyorsunuz.

Benim 1976'da konuştuğum, sizlere de tanıtacağım beş Antalyalı ustanın en yaşlısı, 1315 doğumluydu; o günlerde 77 yaşındaydı, 52 yıldır yapı işlerinin içindeydi... Ayrıca bu ustalardan, bir önceki kuşak üzerine, çok kısıtlı da olsa, bilgiler edinilebiliyordu.

Kuşaktan kuşağa bilgi aktarımında, eski ustaları bulup onları konuşturmayı en doğal, hem de en kolay yollardan biri olarak görüyorum.

Mustafa Dizdar

1326 (1910) doğumlu. Önceleri İzmir'de ve Antalya'da ekmekçilik yapmış. Ağabeyinin ve Şerif Ali Usta'nın çırağı olarak 1930'da marangozluğa başlamış. Nemru (?) Usta'yla çalışmış. O günlerde en çok ve en iyi iş yapan **Horasoğlu** (?) adında bir ustadan (Rusya'dan gelmiş bir Türk'müş) bir de **Patera Hasan** Usta'dan söz etti. (Patera Rumca baba demektir). Patera Hasan Usta'nın ustaları Rum'muş.

Kendisi üç yıl çıraklık, üç yıl kalfalık etmiş. Şimdilerde çalışmıyor.

Hüseyin Faraş evini (Selçuk Mahallesi Faraşlar Sokağı) Dönme Selim Usta ve Alanyalı Hüseyin Usta'larla birlikte 1944-45'te onarmış. Dizdarzade Hasan Bey Sokağı'ndaki Hasan Bey'in evinin onarımını da gene 1944-45'te Patera Hasan Usta'yla birlikte yapmışlar.

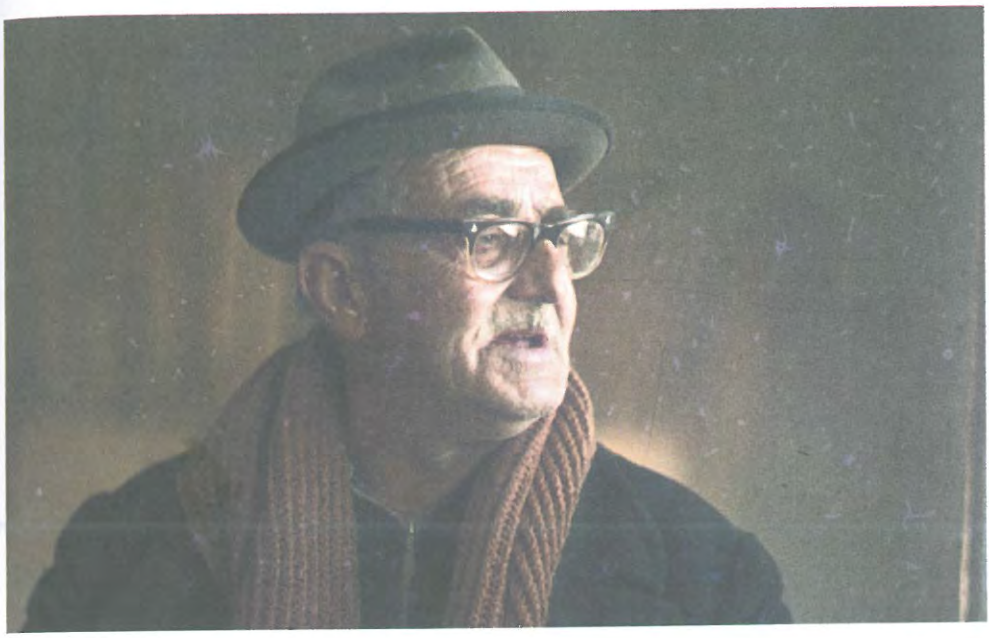

Mustafa Evyapan

1326 (1910) doğumlu, Milaslı, marangoz.

İlkokul beşinci sınıftan ayrılmış. 16 yaşına dek çıraklık etmiş. 1926'da kendi işliğini açmış. İşsizlik nedeniyle 1937'de Antalya'ya göç etmiş. Antalya'da işlik açmamış, "seyyar" çalışmış. Şimdilerde gözleri çok az görüyor.

Zeki Gülhancıoğlu

Elli yaşlarında...
Antalya doğumlu.
Ustası, babası Selim Gülhancıoğlu (Dönme Selim).
Doğrama dışında bütün yapı işlerinde çalışmış. Şimdilerde yapı gereçleri tecimiyle uğraşıyor. İsmail Hakkı Misistreli Evi'nin ilk ve son onarımını Zeki Usta yapmış.

Selim Gülhancıoğlu

Dönme Selim diye anılıyor.
1972'de geçirdiği çok önemli bir sayrılıktan ötürü, anlaşılır biçimde konuşamıyor. Bütün uğraşlarıma karşın konuştuklarını anlamayı beceremedim. Oğlu Zeki Gülhancıoğlu, yetmiş yaşlarında olduğunu, Arabistan'dan geldiğini söylüyor. Ustası Rum, Niko Usta'ymış... Pek çok evin, bu arada Hesapçı Sokağı Kadir Ağa evinin onarımını yapmış.

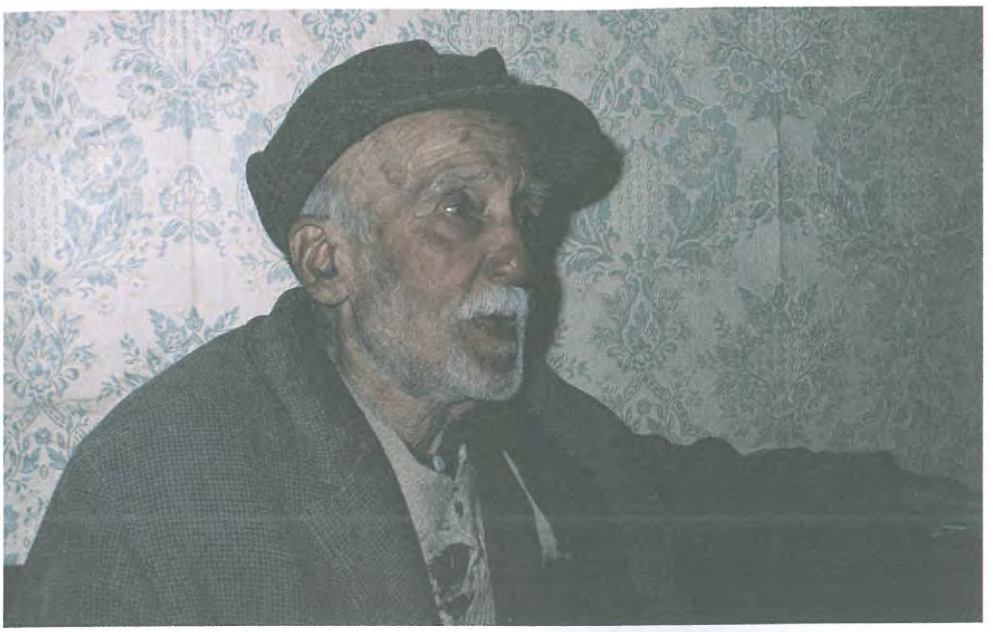

Cemali Ferbeton

Yasa çıktığında, soyadını işiyle ilgili olarak seçen bu usta 1315 (1899) doğumlu. Yapıcı. Romanya (Dobruca) göçmeni. Telgrafçı Hüseyin Çavuş'un oğlu. İlkokul ve iki yıl idadiden sonra, babasının işini yaparken 25 yaşlarında Horas Usta'nın yanında yapıcılık işine başlamış. Çok kısa bir süre çalışmış onun yanında. Rumlar gittiğinde, yalnızca, Alanyalı Murat, Yapıcı Memet, Tevfik, Nök (?) ustalar varmış. Antalya'da onun anımsadığına göre, yalnızca dört usta... Cemal Usta da çalışmıyor artık.

DÜNDEN BUGÜNE DEĞİŞEN, DEĞİŞMEYEN...

İnsanı, insanoğlunu, ayağını bastığı topraktan, eliyle dokuduğundan, gözüyle algıladıklarından, kokladığı çiçekten, tattığı meyveden, soluduğu havadan, içinde yaşadığı çevreden soyutlayamayacağımızı, belki de en iyi, Antalya'da anladım, Antalya'da gördüm, Antalya'da yaşadım. En çok da, Antalya'nın Kaleiçi diye adlandırılan yöresinde.

Dün olduğu gibi bugün de, bura insanının yaşama biçimi yöreyi ve çevreyi, yörenin ve çevrenin özellikleri de buradakilerin yaşamını etkiliyor, belirliyor. Yarın da böyle olacağından hiç kuşkum yok...

"Dün olduğu gibi..." deyince bir an durmak gerek.

Dün, yalnız tarih sayfalarında kalan değil.

Dün, uzak, çok uzak, yalnızca özlemlerle dile getirilen de değil. Hele hele, bugünden kopukluk hiç mi hiç değil...

İster anılarla dile gelsin, ister özlemlerle, dün, yöreyle insanoğlu arasındaki duygusal ve mantıksal bağları daha bir güçlendiren, kentle insanı bütünleyen öğelerden biri. Özellikle bugünün Antalya'sında, bugünün Kaleiçi'nde...

Bugünün Kaleiçi'ni tanımak için, yalnız Kaleiçi'nin dününü öğrenmek, bilmek yeterli değil. Dünün yaşamını, dünün toplumsal yaşamını, yaşama biçimini tanımak gerek önce. Dünden bugüne kalanı, yitirileni, değişeni ve değişmeyeni...

Bunları öğrenmek, bilmeye çalışmak için, başvuracağım en güvenilir kaynak elbet ki insanlar olacaktı. Ben de öyle yaptım. Kaleiçi'nin insanlarına başvurdum. Esirgemediler, bildiklerini, duyduklarını anımsadıklarını anlattılar. Yaşlılar kendi deneylerini, gençler, ninelerinden, dedelerinden duyduklarını... Birinin bıraktığı yerden, bir başkası sürdürdü, bir öteki bitirdi. Birinin eksiğine, öbürü ekledi, bir başkası bütünledi. Böylece, "ah eskiden..." diye başlayan, bugünlere varan ya da varmayan, kimi kez de "ah"larda donup kalan öyküler oluşturdular.

Suyun Öyküsü

Antalya'nın içi dışı, altı üstü su. Akan, duran, dolanan, şimdi toprak altında yok olan, ötede köpüre köpüre çoğalan, biraz sonra yükseklerden aşağılara gürül gürül dökülen, yazın kuruyan, kış sonunda taşan, kah hırçın, kah uysal, devinen...

Akarsular, çaylar, dereler...

Kaynakları Toroslar, Toroslar'ın yaylaları...

Ovalarda, toprağın altına dalıp kaybolmazlarsa, vardıkları ya da varacakları yer Akdeniz. Bu arada kimi, yöredeki göllere dökülecek ama çoğu denize ulaşmak için Antalya'yı boydan boya kesecek. Ve kentin dik sahilinden aşağı gümbürdeye gümbürdeye dökülmeden önce mutlak bahçelere girecekler, ağaçları yeşertecekler, meyveleri besleyecekler, evlerle, insanlarla haşır neşir olacaklar...

Antalya'nın içi dışı, altı üstü su. Bugün de böyle biliriz bunu. Ama eskiden bir başkaymış Antalya'nın içindeki ve dışındaki, topraklarının altındaki ve üstündeki su. Daha bir bol, daha bir gür, daha bir cömert; bahçelerle, evlerle, insanlarla daha bir içli dışlı... Öyle dediler, öyle anlattılar:

Adına Kırkgöz denilen yöreden, hani sanki kırk ayrı gözden çıkan Düden suları, Düden çayı olur akar, içinde nilüferler yüzen bir göl oluşturduktan, kah toprak altından, kah toprak üzerinden yol aldıktan sonra, Cırnık Kemeri'nden ayrılan bir kolla Antalya'ya gelirmiş. Bu kol Yedi Arıklar adı verilen yerde yedi koldan kente girer ve dağılırmış. Bahçeleri sulayan, değirmenleri döndüren, eski elektrik türbününü çeviren hep bu su.

- Kaleiçi'nin her bir sokağı boyunca arıklar vardı. Bunları bir o bahçeye çevirirdik, bir bu bahçeye.

Arığın kimden, hangi evden yana çevrileceği kimi zaman ev kadınları arasında büyük kavgalara, kimi zaman da komşuluk ilişkilerinin pekişmesine neden olurmuş.

- Değil arıklardan gelen sular, yağmur sularının zerresi bile boşa harcanmazdı. Damda biriken sular, evi yukardan aşağıya saran oluklarla

yeniden biriktirilirdi.

Her bahçenin kuyusu, her evin havuzu barındırırmış bunca suyu. Bahçelerin sulanması bir yana, evin tüm günlük işleri, temizlikten, koca taşlar üzerinde yıkanan çamaşıra dek hepsi bu sudan görülürmüş.

Ya içme suyu?

- İçme suyunu sakalar dağıtırdı. Yoksullara bedava, parası olanlara parayla.

- Limandan gelirdi içme suyumuz. Saka, katırın bir yanına dört, öte yanına dört koca testi bağlar, mahalle mahalle, sokak sokak dolaşırdı. Bir testi suyun yüz para olduğunu hatırlarım.

- Her sokağın kendi sucusu vardı. Suyunu, başka bir sucudan almaya kalksan, ya da senin sucun, suyu başka bir mahalleye satmaya kalksa kavga kıyamet vardı. Töre böyleydi.

Sakaların dağıttığı sular, her evde koca küplere doldurulur ve küplerin yarıdan çoğu toprağa gömülürmüş. İklim sıcak ya. Soğuk kalsın diye.

- Arıklar, oluklar, küpler hep horasanla sıvanırdı. Horasanı elbet ki kiremit tozundan yapardık. Başka neden yapılır ki? Ondan hep buz gibiydi sularımız.

Bugün arıkların hangi bahçeden yana döndürüleceği sorun değil artık. Çünkü arıklar yok. Damdan aşağıya yağmur sularını indiren oluklar da öyle... O dipsiz kuyuların suları kurumuş, kuyuların üstleri taşla toprakla örtülmüş... Toprağa yarı gömülü küplerin işlevini ise sofaların baş köşesine oturtulmuş buzdolapları görüyor.

Su, artık eski su değil, Antalya'nın Kaleiçi'nde. Suyun öyküsü, suyun işlevi de öyle. Sular değiştikçe, bahçeler de değişmiş, evler de, ağaçlar da, meyveler de...

Dünü değil de bugünü dile getirenler, "bir avuç bahçeyi sulamak, iki portakal ağacını beslemek" için, yaz sıcağında "taa nerelerden, nerelere kova kova su taşıdıklarını" bir bir anlatacaklardır.

Suyun öyküsü değişince bahçeler de değişti, evler de...

Nerde O Liman?

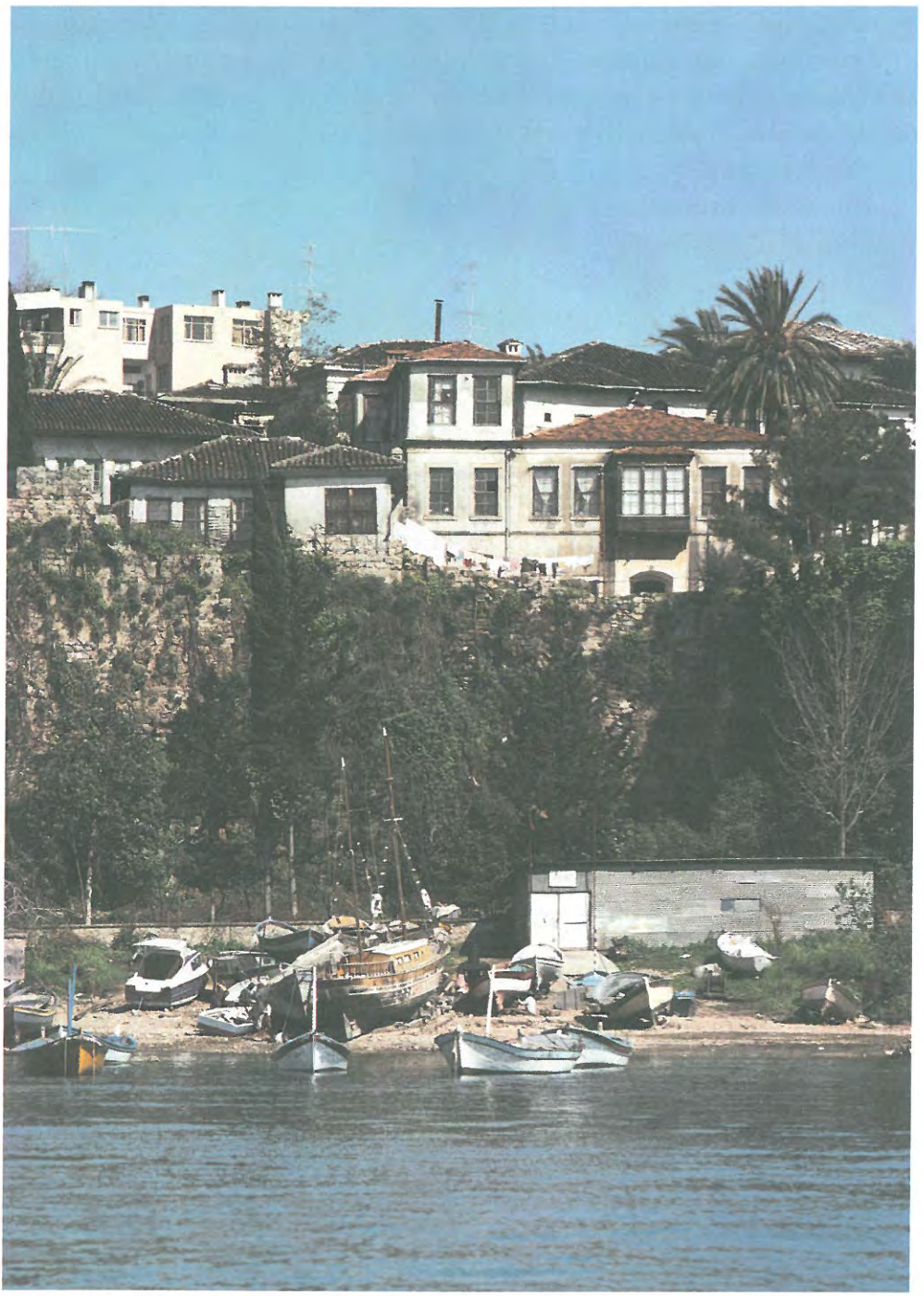

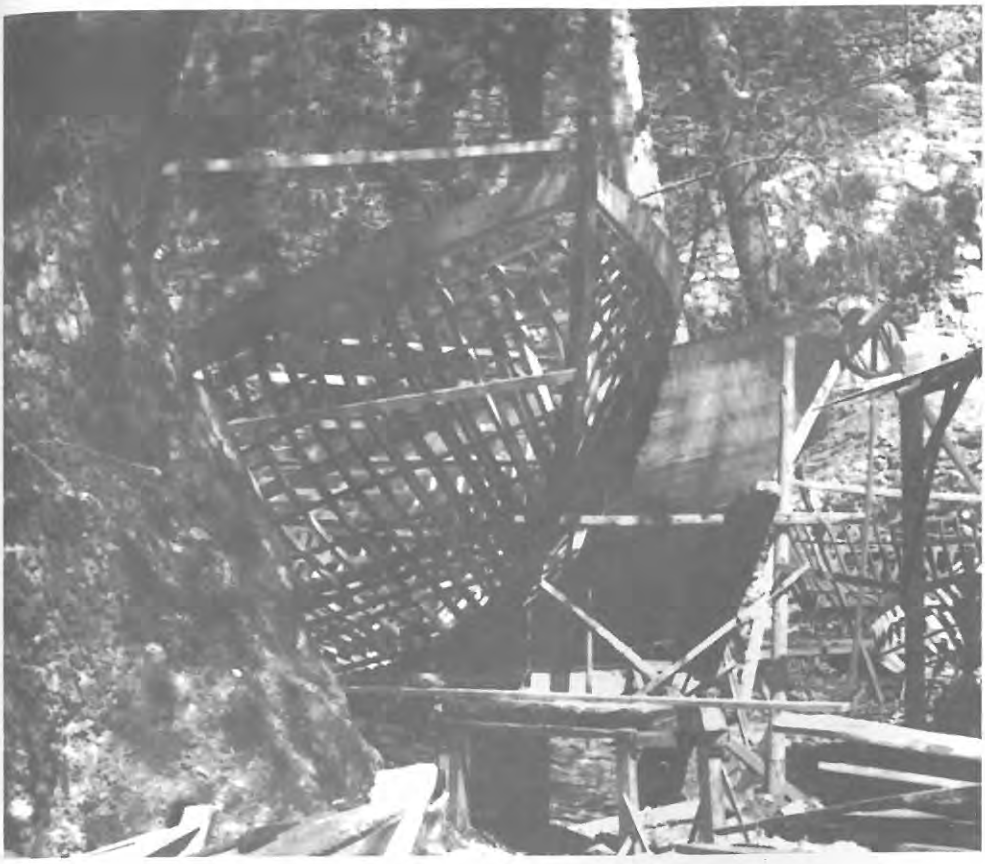

Toroslardan kaynaklanan tüm suların eninde sonunda varıp varacakları yer denizdi ya... Eskiler için deniz demek liman demek. Limanın her an soluk alması, her an yaşaması, hep devinim içinde olması demek. Liman demek, teknecilik, tersane demek. Balıkçılık demek, ticaret demek. Tıpkı suyla olduğu gibi Kaleiçi insanlarının ve evlerinin limanla iç içeliği, bütünlüğü demek...

Hayır, hayır, ne Kleopatra'nın Antalya ormanlarının kerestesiyle yaptırdığı savaş filolarından, ne Barbaros'un aynı kerestelerden yaptırdığı 18 oturaklı gemiden, ne de bu tersanelerin ününden söz edeceğim. Hayır, günümüze çok daha yakın bir geçmişe, düne geçip, sözü Kaleiçi'ndeki yaşlılara bırakacağım:

- Şu Kaleiçi'nde oturan ailelerde, erkeklerin işi gemicilikti. Ya kaptanlık ya tersane işçiliği... Bu iki meslek de, babadan oğula, ustadan çırağa geçerdi. Türk olsun, Rum olsun ustalar tekne yapımının sırlarını kendilerine saklamazlar, her bildiklerini öğretirlerdi. Bu tersanelerde 180

tonluk gemiler yapıldığını bilirim. Sonra... sonra ustalar öldü, kaldık motor devrine. Yelken devri bitti. Kaptanlar öldü, iyi gemici yetişmez oldu. Deniz de liman da önemini yitirdi...

- Çok değil, elli yıl önce bu limana uğrayan, bu limandan kalkıp giden tekneleri saymakla bitire-mezdin. Hani önceleri burdan İskenderiye'ye kereste, çam kabuğu, boya için palamut giderdi ya, sonradan her bir yere, her bir meyve ve tahıl bu limandan yollanır oldu. Şimdi... Şimdi ne gemi yapılıyor ve ne de gemiler uğruyor...

- Kaleiçi erkeklerinin gemicilikten sonra en çok yaptıkları iş, balıkçılıktı. Millet balıkçılıkla geçinir, balıkla doyardı. Barbunya, çipura, kupez, istavrit, orkinoz, sarpa... Hangi birini saysam ki...

Eskiden, kentten önce uyanan ve kentten çok sonra uykuya dalan liman, bugün uykuyla uyanıklık arasında terkedilmiş. Yaz aylarında uğrayan yerli ya da yabancı turist tekneleri de olmasa, sanki hiç yaşamayacak.

Antalya Limanıyla ilgili sorularımı, Kaleiçi'nde, limana tepeden bakan iki odalı bir evde, genç bir kadın noktaladı:

- Bugün Kaliçi'yle limanın, bura insanlarıyla şu denizin ne ilgisi olabilirmiş... Kaleiçi yoksullaştıkça limandan koptuk. Limandan koptukça da yoksullaştık...

Kısır döngü...

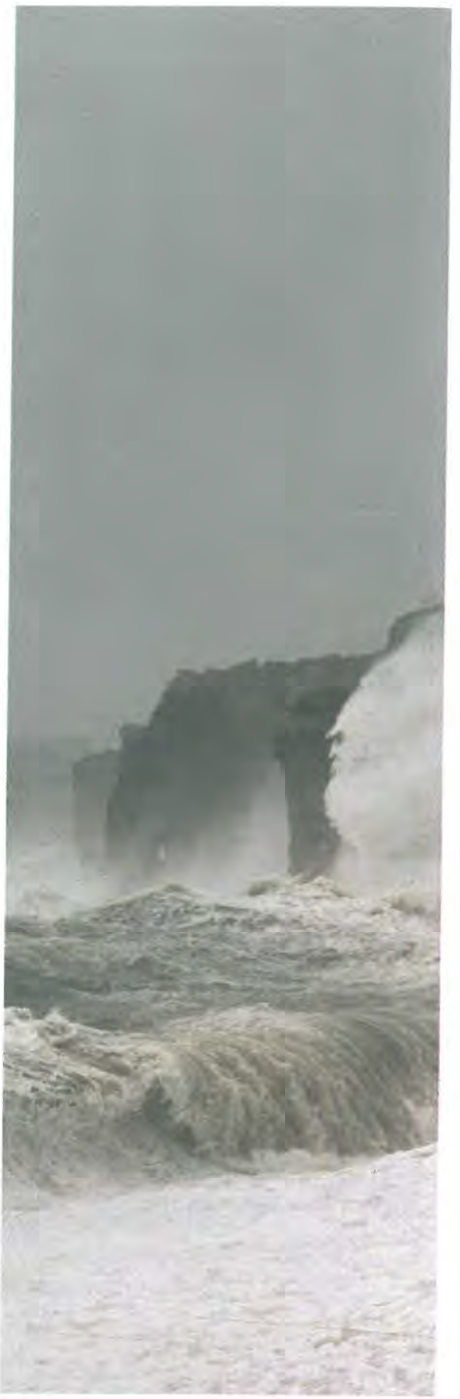

Güneş Eksilince

Kaleiçi'nin ara sokaklarından, dar merdivenlerinden yukarı tırmandıkça liman arkamda küçülüyor. Liman küçüldükçe bahçeler, avlular, evler, evlerin odaları büyüyor...

Bir nedeni olmalı... Bu evlerdeki her ayrıntının bir nedeni olmalı. Şu avlunun müthiş bir özenle taş döşenmesinin, giriş katlarının yarı ışık yarı gölgeliğinin, ara katların penceresizliğinin, mutfakların böylesine büyük olmasının mutlak bir nedeni olmalıydı... Bu evlerin yapıldığı dönemlerin toplumsal yaşamını öğrendikçe, evin her bölümünün işlevini anladıkça, bütün nedenler tek tek su yüzüne çıkıyordu...

Elbet ki odalar alabildiğine geniş olacaktı. Çünkü birkaç aileyi barındıran evde, aile kendi odasına çekildi mi, bu oda, ocağıyla, yunmalığıyla, bağımsız bir evin tüm işlevlerini görebilecekti.

Avluya özen gösterilmeyecekti de, neye gösterilecekti: Günlük yaşam, yılın sekiz ayı iklim nedeniyle, komşuluk ilişkileri nedeniyle avluda sürmüyor muydu?..

Avludan içeriye girdik mi yer katındayız. Depo ya da kiler olarak kullanılan yer katında. Böyle bir kata ne gerek var demeyin. Gereğini eskilerden dinledim:

- Şimdiki gibi öyle günü birlik alışveriş yoktu eskiden. Evlerimiz hep erzak deposu gibiydi. Yazdan, ilkbahardan bir doldurduk mu bütün kışı çıkarırdık. Beş okka mersin, beş okka çitemik alırdık. Bir o kadar da iğde, üzüm. İğdeyle üzümü yıkayıp kuruttun mu, mersinle çitemiki ayıklayıp dövdün mü, bunlardan kak yaparsın. Hani şimdiki pestil gibi. Bütün kış gelene gidene, meyve diye, çerez diye hep bunu verirdik. En çok da darı kuruturduk ara katlarda... Şimdi ev batacak diye, bunların hiçbirini yapamazsın; evi batıracaksın diye bunlardan hiçbirini yaptırmazlar.

- Eskiden az mı yerdik çok mu, bilmem ama doyardık. Hem de çabuk doyardık. Şimdilerde herkesin gözü aç. Kimse doymak bilmiyor. Her bir şeyi birden istiyorlar. Meyvenin biri bitmeden öteki olsun istiyorlar. Toprağın töresini, geleneğini bozdular. Şimdi her yer cam oldu (sera demek istiyor), biri bitmeden yenisini yetiştiriyorlar. Eskiden böyle değildi. Her meyve mevsiminde yetişirdi. Portakalı, narı, mandalinayı, turunçu, zamanında toplar, evlerin alt katına, samanın içine gömerdik. Samana gömülen meyve 12 ay dayanırdı. Canın çekti mi, yaz kış demez samandan alır alır yerdin. Öyle, şimdiki gibi, meyve manavdan taneyle, kiloyla alınmazdı. Herkes kendi bahçesinde yetiştirirdi.

- En çok da turunç yetiştirir, turunç depolardık. Sen bilir misin turuncu? Bir zamanlar öyle çok vardı ki, her yemeğe koymadan edemezdik... Sonra nedense turunç yok oldu, yerine limon çıktı... Neden acaba? Kim istedi turunç bitsin de yerine limon başlasın diye?

Çok içtenlikle sorulmuş, gerçekten bir yanıt bulabilmek için sorulmuş bu soruyu bir başka nine yanıtladı:

- Bir zamanlar burada çok turunç vardı. Limon daha çok para ediyor diye, sonradan turuncu yok edip, yalnız limonu bıraktılar bize...

İlki diretti:

- Yok, yok... Güneş eksildi, bahçeler kalmadı, ondan. Her yere apartman dikince, güneş de kalmadı, turunç da...

Evlerin alt katlarında depolanan, ya da saman altında 12 ay saklanan yalnız portakal ya da nar değildi. Mandalina, turunç, muz, greyfurt, hurma, elma, armut, şeftali, muşmula, kızılcık, çilek hep Antalya ağaçlarının nimetlerindendi. Toprağın nimetleri ise arpa, buğday, fasulye, susam ("Ah! En çok susam!"), şeker kamışı, mısır, nohut, pirinç, turfanda sebzeler, yani domates, patlıcan, biber, bakla, kabak...

Yaylaya Göç

Ne var ki toprağın esirgemediği bu nimetleri evlerinin giriş katlarında olsun, ara katlarında olsun, depolamak için yayladan dönüşü beklemek gerekiyordu.

- Mayıs ayı geldi mi, sıcaklar bastırdı mı, varlıklılar, hep bir olur çoluk çocuk, cümbür cemaat yaylalara göçerdik. Yakınlarımızla,

komşularımızla, arabalarla, develerle, atlarla, katırlarla... Gidişte heybeler, sepetler, sandıklar tamtakırdır... Bir de dönüşü göreceksin. Eylül geldi mi, yavaş yavaş dönüşe çıkılır. Heheyt!.. Bütün heybeler, küfeler ağzına dek dolmuştur. Bir kışlık malzemeni, yiyeceğini toplamış, öyle dönüyorsundur evine...

Ya yaylalara göç edemeyen yoksullar? Ya onların erzakları?

- Sıcaklarda yaylaya göçemeyen yoksullar, hani şimdi Konyaaltı plajları denilen yerler var ya, oradaki kumsallara gider, tahta barakalar, çadırlar kurar, oraya yerleşirlerdi... Erzaklarını da yayladan dönecek olanlara önceden ısmarlarlardı...

Koskoca bir kışın tüm erzağı dayandı mı bir evin kapısına, işte o zaman ne dolap, ne kiler... Giriş katları, ara katlar yetişir imdada! Azar azar değil de, bir kerede toptan alınan odunun, kömürün, hayvan yemlerinin, samanın depolandığı yer de tabii ki burasıdır.

Mutfaklar Küçüldükçe

Ev dolu kışlık erzakla ağzına dek...

Ekmek evde yapılacak, katmer evde açılacak. Bir kadın için en büyük ayıptı ekmeği dışardan almak ya da aldırmak. Böyle bir utancı hiçbir kadın, eşine yakıştıramazdı...

Çitemek evde dövülecek, mısır evde kavrulacak...

Susam evde ezilip yağa dönüştürülecek, tahin yapılacak. Sonradan Giritlilerden öğrendikleri gibi zeytinden yağ yapacaklar ama önceleri, var mı yok mu susam...

Bulgur, tarhana evde hazırlanacak, turşu kurulacak, pestil, pekmez, reçel yapılacak...

Ve bütün bunlar birkaç aileyi barındıran evde, ortak kullanıma açık mutfaklarda yapılacak. Şimdi siz söyleyin: Hiç şaşılır mı Kaleiçi evlerinin mutfaklarının böylesine kocaman olmasına? Ben şaşmadım. Başka türlü olamazdı ki...

Şimdi... Şimdi aynen yaşlıların dediği gibi:

- Ev batacak, evi batırıyorsun diye hiçbirini yaptırmazlar... Şimdi, evler batacak diye, komşuluk bile kalmadı.

- Bisküvi çıkalı, yemeklerin tadı kalmaz oldu. Mutfağa girmeye bile gerek yok. Aç paketi olsun bitsin...

- Eskiden başkaydı. İnsanın rahatı, huzuru, ağzının tadı, çarşıdan satın alınmazdı. Rahatın, huzurun, ağzının tadı için çalışman gerekirdi. Emek vermen gerekirdi... Bugün her şey kavanozda alınıyor. İçindekini yedin bitirdin mi, kavanozu, paketi, tenekeyi çöpe atıyorsun...

Öyle,

Kaleiçi'nde de mutfaklar küçüldükçe, çöplükler büyümüş...

İpeğin Öyküsü

Çok geçmeden, Kaleiçi sakinlerini tanıdıkça, ara katların kışlık erzağı depolamaktan öte, başka amaçlarla da kullanıldığını öğrenecektim. Hani şu basık tavanlı, kalın duvarlı ve pencereleri dar olduğu için daha karanlık, girişi çıkışı denetimli olan ara katların...

İşte "Ahhh, eskiden..." diye başlayan ve "ah ..."larda donup kalan bir başka öykü: İpeğin Öyküsü.

- Biz bu evde az mı kozacılık yaptık...

Diye başladı yaşlılardan biri öyküye, başkaları sürdürdü:

- Bir zamanlar buraları dut ağaçlarıyla doluydu. Hani şimdi zerdalilik dediğimiz apartmanlarla dolu yer, şu Mermerli Bahçe, Antalya'nın dört bir yanı dut ağaçlarıyla doluydu. Kaleiçindeki evlerin birçok bahçesinde de hep dut ağacı vardı...

- O zamanlar turfandacılık yoktu, ipekçilik vardı. İki dirhem tohum aldık mı, dünyanın ipeğini dokurduk. Dirhem dediğim iki yüksük kadar bir şey... Tohumu evlere yayar, böcek üretirdik...

- Kozadan çıkan kelebeği alırsın. Bunların erkeği, kancığı bellidir. İkisini bir yere koydun mu, hemen çiftleşirler. Beş dakikada da ayrılıverirler. Kancığı bir sürü yumurta bırakır. O bir sürü yumurta bir sürü böcek olur.

- Alçak gönüllü hayvandır ipek böceği. Ama çok da narin, çok da nazlıdır. Işıktan rahatsız olurlar. Kokudan rahatsız olurlar. Sessizlik severler... Tahtadan incecik sedirler kurar, bunları üst üste yerleştirir böceği orda büyütürdük. Çok temizlik ister bu böcekler. Üzerlerine koyduğumuz dut yaprağını bile yıkayıp yerleştirirdik...

Peki bütün bu işlemler evin neresinde yapılırdı acaba?

- Nerede olacak tabii ki ara katlarda!

- İpek böcekleri başlarını döndüre döndüre orayı ipekle bezerlerdi... Kozaları elde bükerdik, kaynar kazana atıp incecik incecik çıkarır, eleğe serer kuruturduk. İpeği kelepe sarardık. Kimileri ipeği kendi evinde tezgahlarda dokur, kimi de dışarı verir dokuttururdu...

Ara katların bir işlevini daha ipeğin öyküsünü dinlerken öğrenmiştim. Ama yoo, yalnızca bilmek istediğini öğrenip kaçmak yoktu. Öyküyü sonuna dek dinlemek gerekiyordu:

- Biz evlerde ipek böceğiyle birlikte yatar birlikte kalkardık. Bursa'dakinden iyiydi bizim ipekçiliğimiz... Bir kere tüm iç çamaşırlar ipekten olmalıydı. Uçları da oyalı. Bir de ipek insanı şimşekten yıldırımdan korur diye bilirdik...

- Ebrişim derdik... Ebrişim don gömlek erkeğin şanıydı. Bütün genç kızların çeyizleri de böyle sarı beyaz ipekten dokunurdu. Ebrişimli çeyizi olmayan kız ailesi makbul sayılmazdı. İpek çeyizi olmayan kızlar evde kalırdı.

- Erkek dediğin ipekli çamaşır giyecek ki, abdest alırken kollarını ve paçalarını şööööyle bir sıvadı mı, bütün o oyalar, o kuşdilleri görülsün, ışıl ışıl parlasın.

- O zamanlar kadınlar en çok ipek çevre işlerlerdi. İpek çevrelere de en çok gül işlerlerdi, yazmalara hep gül oturturlardı. Zaten Antalya demek gül demekti...

İpeğin öyküsünü anlatanlar, sonsuz bir özleme dalıp gitmişlerdi ki, içlerinden biri şöyle dedi:

- Sonra traktör çıktı, bitti ipek böcekçiliği... Şimdi adamlar donlarını bile çarşı pazardan alır oldular.

Artık Kaleiçi evlerinde, alçakgönüllü ama narin, ama nazlı ipek böcekleri başlarını döndüre döndüre kozaları ipekle bezemiyor. Artık evlerde ipek böcekleriyle birlikte yatıp, ipek böcekleriyle birlikte kalkmıyor insanlar. Kadınlar artık el tezgahlarında ipek dokumuyor. Ve ne erkeklerin "şanı şerefi", ne de gelin çeyizlerinin "makbullüğü" ipekten soruluyor günümüzde...

Ama yoo, biz geçmişin özlemleri arasında bunalıp, "aahhhh"lara takılıp kalamayız. Dün el tezgahlarında ibrişim dokuyan, ipek çevrelere güller işleyen eller, bugün başka şeyler üretiyor, üretime başka yönlerden katılıyor. Dokuyan eller, işleyen parmaklar yine var.

Komşuluk

Değişiyor, değişiyor... Her bir şey değişiyor... Her bir şeyin değişmesine razıyım yeter ki iyi insanın özü değişmesin. İnsanın insana gülüşü değişmesin. İnsanın insana bakışı değişmesin...

Kaleiçi'ndeyim. Bunu söyleyen 81 yaşındaki ninelerden biri. Hemen ekliyor:

- Bak senin evler oldukları gibi duruyor. Dıştan baktığında eskisi gibi, biraz eskimiş ama değişmeden duruyor. Bir de evlerin içini sor. Onlar hepten değişti, çünkü insan değişti.

Değişen ve değişmeyen... Evlerin içi ve dışı. Bir zamanlar içi dışı bir olan evler. Bugün içiyle dışı birbirinden alabildiğine kopmuş evler...

Dışardan baktığımda evlerden birine, işte binek taşı hala öyle yerli yerinde duruyor. Yüzyıl öncesi gibi. Ama artık hiçbir işlevi yok. Ama artık kullanan yok. Eve giren merdivenin basamaklarından biri uzamış, olmuş binek taşı. Evine dönen Bey, atından rahat inebilsin diye. Bugün atıyla evine dönen yok ki binek taşı bir işe yarasın...

İşte bahçenin bir başka köşesinde, yusyuvarlak, biraz eğik duran bir başka taş: Eskiden tülbentin içinde zeytin bu taşın üzerinde ezilirmiş. Hamur yoğurur gibi zeytini ezip yoğuran kadınlar zeytinyağını bu taşın üzerinde çıkarırlarmış. Bugün bu taş da kullanılmayan, kendi başına terkedilmiş öğelerden biri....

Eve dıştan bakıyorum: Ahşap kapının hemen üzerinde minicik, kafes bir pencere. Kapı vurulduğunda, içerdekilerin kimselere görünmeden, baktıklarını bile hissettirmeden, kimin geldiğini görebilecekleri bir gözlem yeri. Bugün gözümüzü dayadığımız ve dışarda bekleyenin, gözümüzle burun buruna geldiği gözlem deliklerinden oldukça farklı. Tıpkı insan ilişkilerinin ya da komşuluk ilişkilerinin farklı olduğu gibi...

"Komşuluk" sözü edildi mi, Kaleiçi'nde tanıdığım yaşlıların içleri "cızz" ediyor:

- Komşuluk her şeyin başıydı bizde... Komşuya güven, komşuyla haşır neşirlik... İnsan, evleneceği kızı bile, kendi görmeden komşusuna seçtirirdi. Komşum münasip gördüyse münasiptir derdi.

- Kaleiçi'nde en çok, ama en çok değişen şey işte bu komşuluk ilişkileri. Eskiden hep bir arada konu komşuyla birlikte yaşardık. Sonra giderek topluluklar ufaldı, ufaldı... Ve herkes yalnız yaşamaya başladı.

- Sabahtan bütün ev halkı toplanır, çevre evlere de haber salar, komşuluğa giderdik. Ama nasıl giderdik: Erzağını, meyvesini, çerezini, işini, örgünü alır öyle giderdin. Akşama kadar orda kalınırdı. Orda hep birlikte yemekler pişirilir, sohbet edilir, oyunlar oynanır, iş nakış, dikiş, biçki yapılır... Ancak akşam evlere geri dönülürdü...

- Komşularının, en uzak komşularının bile derdi oldu mu insan utanç duyardı. Utanç duymamak için, komşunun derdine çare bulmak gerekirdi...

- Sonra komşuluk bitti, karaborsacılık başladı.

- Komşuluk bitti, asrilik başladı.

Bütün bu söylenenlerden "komşuluk" kavramının şimdiki gibi salt bitişik evlerde yaşayanları değil, koskoca mahalleleri ve semtleri içerdiğini anlıyordum.

Antalya'ya özgü, adına "sıra eğlenceleri" denilen eğlenceler de komşuluk ilişkileri kapsamına giriyordu. Neydi bu "sıra eğlenceleri?"

Önceleri, daha Osmanlı döneminde, esnafın haftanın bir iki akşamı bir evde toplanması, bu toplantıda esnafın dert ve sorunlarının ortaya dökülmesi, bunların tartışılması ve bir karara, bir sonuca bağlanması, bu eğlencelerin özünü oluşturuyordu. Sıra kimdeyse onun evinde toplanılır, toplantıya gelmeyenler ya da geç gelenler cezalandırılırdı. Her toplantıda bir başkan seçilir, başkan tek tek her esnafa şikayeti olup olmadığını sorardı. Akşamın geç saatinde sorunlar bir sonuca bağlandıktan sonra, eğlenceye geçilir, çerezler yenir, içki içilir, sazlar çalınır, türküler söylenir, zeybekten köçekçeye çeşitli oyunlar oynanır, hikayeler anlatılırdı.

Zamanla "sıra eğlenceleri"nden esnafın bir araya gelmesi, esnafın sorunlarının tartışılması kalkmış, yerine yalnız eğlencesi kalmış. Bugün Kaleiçi'nin orta yaşlı ya da yaşlı erkekleri şöyle anımsıyor sıra eğlencelerini:

- Sıra eğlenceleri mi? Ahhh, o sıra eğlenceleri bambaşka bir şeydi. Uzun kış akşamları, erkekler bir araya gelirdi. Amaç, çoluk çocuktan

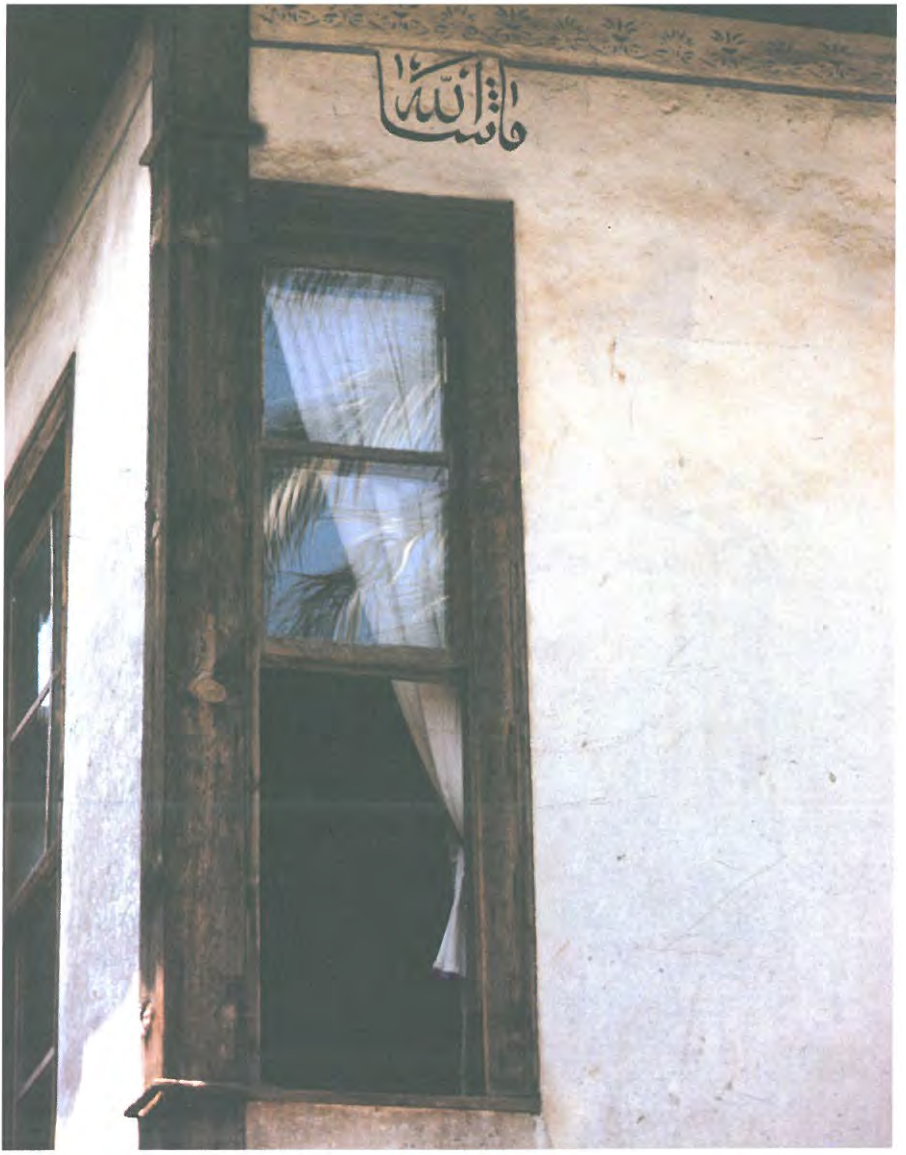

uzak, kızdan kadından uzak kafa dinlemekti. Sıra kimdeyse, onun evinde toplanılırdı. Hep aynı insana yük olmasın diye... Bu eğlencelerde içki içilir, tel helva, susamla bal karışımı pestil yenir, yüzük oyunu, yazı tura, tek çift oyunları oynanırdı.

- Rumlar sıra eğlencelerine pek katılmazdı. Onların, evlerin dışında eğlenme eğilimleri vardı. Bol bol meyhaneleri vardı. Antalya'da kahvelerin bunca bol olmasının nedeni onlara dayanır.

- Rumlarla çok iyi ilişkilerimiz, çok sıkı komşuluk bağlarımız vardı. Kimileri sanatını gizler. Rumlarda öyle bir şey yoktu. Bildikleri her şeyi öğretirlerdi, ev yapmayı da, tekne yapmayı da, ahşabı işlemeyi de...

- Ne Rumlarda ne Türklerde bağnazlık yoktu. Zaten bura insanı karmaşık bir yapıya sahip. Dimyat'tan, Şam'dan, Rodos'tan gelmişler.

Kim buranın yerlisi, kim değil, belli değil. Ondan herkes çok kaynaşmıştı birbirine. Rumlar giderken çok ağlayanımız oldu. Başlarına kötü bir şeyler gelecek diye çok eziklik duyduk, çok...

- Hayır, sıra eğlenceleri, çok sürmedi bitti. Belki de televizyon olmasaydı bugün bile sürerdi ya...

Dün, yalnız tarih sayfalarında kalan değil.

Dün, uzak, çok uzak, yalnızca özlemlerle dile getirilen de değil. Hele hele, bugünden kopukluk, hiç mi hiç değil.

"Ah, eskiden..." diye başlayıp, kimi kez "ahhh"larda tıkanıp kalan, kimi kez "böylesi daha iyi"yle sürdürülen öyküleri dinledikçe, yalnız toplumsal yaşamın, çevreyi nasıl belirlediğini görmekle kalmadım. Aynı zamanda bugüne açılan ince uzun bir yol çıktı karşıma.

EVLER VE İNSANLAR BUGÜN

İnsanı, insanoğlunu, içinde yaşadığı çevreden soyutlayamayacağımızı belki de en iyi Antalya'nın Kaleiçi'nde anladığımı, gördüğümü, yaşadığımı söyledim.

İşte kah sonsuz bir dayanışma içinde birbirine omuz vermiş, kah ayrıcalıkları nedeniyle daha bir kibirli, diğerlerine tepeden bakan, kah sanki kendi gücünü yitirmiş de, ayakta durabilmek için sırtını kale duvarına dayamış evler... Şu son cümleden kaldırın "evler" sözcüğü yerine, "insanlar" sözcüğünü koyun, Kaleiçi tanımlamam yine geçerli olacak...

"Dün olduğu gibi bugün de, bura insanının yaşama biçimi yöreyi, yörenin özellikleri de buradakilerin yaşamını etkiliyor, belirliyor. Yarın da böyle olacağından hiç kuşkum yok" dedim... Peki hiç mi ayrılıklar, çelişkiler, yabancılaşmalar, ters düşmeler yok? Elbet ki var. İnsanoğlu zaman zaman kendisine yabancılaşıyor, kendisiyle ters düşüyor da, hiç içinde yaşadığı çevreyle, eviyle ters düşmez olur mu! İnsanoğlu kendinden yakınıyor, hiç çevresinden evinden yakınmaz olur mu! Öyleyse kulak vermek gerek tüm yakınmalara, tüm ayrı ya da ters düşmelere, çelişkilere, yabancılaşmalara. İzlemek gözlemlemek gerek. Anlamaya çalışmak gerek. Giderek anlamak gerek... Hem insanı hem evleri. Biri diğerinden ayrılmayacağına göre... Mutlu kılmak için her ikisini de, önce insanı anlamak ve tanımak gerek.

Şu üç duvar arasına sıkışmış bu minicik bahçe, çevresindeki karanlığa inat, her mevsim yeniden portakalların en güneş gibisini veriyorsa bunun nedenini Şaziye ve Süheyla öğretmenlerde değil de, nerde arayacağım? Fatma nine dokuma tezgahını şu avluya yerleştirmeseydi ve elli yıldır aynı köşede yolluk dokumasaydı, bugün bu avluya adım atabilir miydim acaba? Ayten ve Melek hanımlar "ninelerimizin, dedelerimizin anısını, kokusunu, yok ettirmeyeceğiz" diye direnmeseler, şu ahşap kapıdan ne kalırdı geriye? Bahriye nine inanmasa da avluda yıkanan çamaşırın apartmanda yıkanandan daha beyaz olacağına, bu kuyu da çoktan kapanmış olmayacak mıydı? Nedret Hanım, kocasıyla yalnız haftada bir gece, hamam günü öncesi değil de,

daha sık birlikte olmak istiyorsa yunmalıkla yetineceğine neden o ara kata bir banyo oturtmasaydı?

Soruları, bunlara benzer daha yüzlerce soruyu sıralamak olası. Ama gördüm ki tüm sorular ve tüm yanıtlar insanlardan geçiyor. Öyle ise hadi sözü onlara, Kaleiçi'nde yaşayanlara bırakayım:

Sokakta

Dapadar, karanlık bir bahçenin, dapadar bir sokağa açılan, dapadar kapısının eşiğinde duruyor. Çok koyu tenli yüzü binbir çizgiyle bölünmüş. Yanındaki iki genç kızla bilmediğim bir dilde konuşuyor. Bana bakışı, beni algılayışı çok kuşkulu:

- Madem Türksün ne diye bu pisliğin resmini çekersin?

- Bu pisliğin içinde hiç mi güzel bir şey yok?

- Yok. Bu pisliğin içinde biz varız, fare var, çöp var, koku var.

Öylesine öfkeli ki, susup bahçenin içindeki iki odalı evine sığınmasını, aramızdaki tüm kapıları kapamasını önlemek için atılıyorum:

- Nece konuşuyorsunuz?

Söylemiyor.

- Nerelisin?

- Beni bırak. Sen nerden geldin?

- Ben İstanbul'dan...

Yanındaki iki kız atılıyor:

- Ben Tokat'tan...

- Ben Trabzon'dan...

Kaleiçi'nde yaşayanların yüzde altmışının buranın yerlisi olmadığını biliyordum.

Kadın kuşkulu:

- Burda herkes başka yerden göçmüş. Bunlar Tokat'tan, Trabzon'dan. Nah şu yandakiler Niğde'den. Ben Ağrı'dan... Turistler üşenirler oralara gidip resim çekmeye. Ondan hep buraya gelir çekerler.

- Neden çekerler dersin?

- Ev çekeriz derler ama inanma. Gelir pisliği çekerler. Bizim suratlarımızı çekerler...

Yine sustu. Sanki yaşamının sonuna dek bir daha hiçbir şey söylemeyecek.

- Kaç yaşındasin teyze (yoksa nine mi demeliydim?)

- 40 bir şey... (Ben yüzüne bakakalınca ilk kez güldü). İnanmadın. Yüzüme bakarsın... Yüzümdeki çizgileri mi sayarsın? Ben İstanbul'da

oturmuyorum ki... Sen de burada yaşasan, bak senin de yüzün nasıl çizgi dolar. (Ansızın yine öfkelendi.) Hadi kızlar içeri, o da gitsin farenin, çöpün, kokunun resmini çeksin.

Kadın için burası yaşlılık demekti. Fare, çöp, koku demekti. Burası yalnız yıpranmayı getirirdi. Hepsi bu... İnsanın yüreği yıpranmaya görsün, evler haydi haydi yıpranırdı.

Konuşan Duvarlar

Öfke ve kırgınlık sardı mı bir kez insanları, duvarlara ve sokaklara, evlere ve damlara yansımaması olanaksız. İşte Kaleiçi evlerinin duvarlarında yeşille, kırmızıyla, maviyle yazılmış sloganlardan gözüme ilk çarpanlar:

"Farelerle yaşamak istemiyoruz" – "Sorunlarımızı halledin" – "Kaleiçi'ne ruhsat verilsin" – "Kaleiçi ya yıkılsın ya yapılsın" – "Evlerimiz başımıza yıkılacak" – "Burayı kim kurtaracak?" Ya da daha bir militan tavırlı olanları: "Kaleiçi Halkı uyutulamaz" – "Ruhsat hakkımız / Söke söke alırız" – "Harabeye çevrilen Kaleiçi'nin hesabı sorulacaktır."

Gözlerim sloganlarda yanımdan geçen ilk kadına soruyorum: "Bu yazılara ne dersiniz?" gibilerden.

- Ne diyecem. Hepsi doğru. Ben daha ne diyeyim. Her bir şeyi duvarlar söylüyor ya.

Sabahın alışveriş saatlerinde, kadınların sokakta oyalanacak vakti yok. Mahallenin gençleri, kimi ortaokul, kimi lise, kimi sanat okulu öğrencisi, başladılar duvarları yorumlamaya:

- Burada yaşayanlar bunları yazdıklarına göre, hepsi doğrudur.

- Eski evleri eskilerden sormak gerek ama bana sorarsan, bunların çoğunu yıkmalı. Evlerin içi nah böyle böyle fare dolu (ellerini yarım metre açıp gösteriyor) Günde insan başına iki fare düşüyor.

- Evler ahşap. Her an birinin bir parçası kafamıza düşüyor. Yangın tehlikesi malum. Sokakların darlığı malum. İki araba geçemez. İtfaiye zor geçer.

- Ben 13 yaşındaydım. Koskoca 3 katlı bina çatıdan tutuştu, itfaiye geçemedi. Ev kaşla göz arasında yandı kül oldu. Yaşlıları ve çocukları babamlar zor kurtardı.

- Şimdi serbest bıraksalar, isteyen istediğini yapsın deseler daha kötü olur bunu biliyoruz. Başı boş bırakmamak gerek. Ama nasıl?

- Buraya bir sürü dernekler sahip çıkmaya başladı. Herkes siyasete alet etmek istiyor. Burası korunacaksa, burada yeni bir şeyler yapılacaksa, tamir edilecekse, araya siyaset sokmadan, halkın baskısıyla olmalı. Ancak halkın baskısıyla olursa burada doğru dürüst bir şey yapılabilir!

Öfkenin bir başka türünü de yanımıza o geldiğinde gördüm. Önce şimşek çakan gözlerinde gördüm, sonra zehir gibi dilinden duydum:

- Aklına kötü bir şey gelmesin! Kimileri yıkılsın istiyor, spekülasyon için. Bizimki öyle değil. Ama bilmez miyim. Bunu şimdi yıksam, yerine beş katlı bir apartman kondursam tabii ki ona göre kazanırım. Ama benim derdim o değil. Bir pencere açayım dedim, ev komple çöküyordu.Duvarın birine bir yumruk vurdun mu yıkılır, gider... Efendim insanlar insan değil ki! Önerileri dinleyen yok. (Mikrofon önünde konuşuyor gibiydi) Doğuda mağarada yaşayan insandan farkımız yok.

Gözleri şimşek çakan bu orta yaşlı adamın Doğu'yu ya da mağaralarda yaşayanları görüp görmediğini bilmiyorum. Bildiğim bir kez öfke bürüdü mü insanın içini, hiçbir güzelliği göremeyeceği ve tadamayacağıydı.

ANTALYA
KALEİÇİ
13.10.79
BEKTAŞ

Ya Sevgi?

Peki gözümün görebildiği bunca güzellik, elimin dokunduğu bunca incelik nasıl dayanabilmiş, nasıl direnebilmişti bunca öfkeye? Henüz rastlamadığım ama mutlak var olduğuna inandığım birşeyi arıyordum.

- Bu evler hiç sevilmez mi kızım... Bakma Kaleiçi halkı öfkeli. Ama öfkeleri çabuk söner. Bu evler yıkılsın derler ama yalandan derler. Bir ben miyim evini seven. Bakma kızıp söylediklerine. Hepsi sever evlerini...

Aradığımı, bir başka sokakta bir başka bahçede bulmuştum. Yaşı yetmişe yakındı. Bahçenin ortasındaki çamaşır leğeninin önüne çömelmiş çamaşır yıkıyordu. Leğenden çıkanları, kızı, boydan boya gerilmiş iplere asıyordu. Bahçeye egemen olan görüntü, bu asılı beyazlıktı.

- Yok, kız benimle oturmaz. Onlar kata çıktı. (Sık sık duyacağım "kat" sözcüğü, apartman demekti.) Çamaşırdan çamaşıra gelir yardıma. Biz eskiyiz, ondan eski evlerde otururuz. Aman yıkmasınlar. Topu topuna iki odam var, ama şu koskoca bahçem de var. Bugün katta çamaşır mı asılırmış. Bak bu gençler var ya, bunların eski insanlara saygısı kalmadı ki, eski evlere saygısı olsun... Evleri de, bizi de horlarlar. Saygı gösterseler, horlamasalar, bir şeycikler olmaz evlere.

Sonra leğenin içindeki çamaşırı tuttu, şöyle bir kaldırdı. Sanki, elindeki, gelin olduğu gün başına takmak için kaldırdığı duvağıydı:

- Bak kızım, yeni katlarda böyle çamaşır mı yıkanırmış... Şu beyazı görüyor musun şu beyazı. İşte yeni katlarda çamaşır böyle beyaz bile olmaz.

Ak saçlı ninenin, apartmanda yıkanan çamaşırın "böyle beyaz" olmayacağına yürekten inandığını biliyorum. Tıpkı Safranbolu'da bir başka ninenin söylediklerinin gerçek olduğunu bildiğim gibi. Şöyle demişti: "Eski evimi bırakıp apartmana taşındığımdan beri uyurken rüya bile görmez oldum."

Aradığım sevgiyi daha birçok bahçede, birçok avluda, birçok evde ve birçok yürekte bulacaktım. Sevginin de çeşitli nedenleri ve türleri var. İster alışkanlıktan, ister bağlılıktan, ister yarardan ya da kolaylıktan, ister anılardan doğan... Ama Kaleiçi halkının evlerine sevgisi vardı. İşte çok kimseden, en sık duyduklarım:

- Hiç bu ev sevilmez mi! Ağacı meyvesi, denizi havası hepsi ayağımın altında...

- Antalya'da yaşamak kolay, bu evlerde yaşamak daha da kolay. Bahçesiyle evi, meyvesiyle odası iç içe...

- Dedelerimizden, atalarımızdan kalma bu ev bize, hiç sevmez olur muyuz? Hepsinin anısıyla dolu bu ev...

- Eski evlerimizde romatizma nedir bilmezdik. Soğuk nedir bilmezdik. Şimdi tahtayı bırakıp taşa betona basalı hepimiz hastayız. Pencerelerimiz kapaklıydı. Yağmur serpmesini görmezdik...

- Evimi seviyorum tabii. Ama doğrusu eski ev, tarihi ev, turistik ev diye değil, kendi evim olduğu için. Bir ara bunları yıkacaklardı da, bütün hanımlar toplanıp ağlamışlar aman yıkmayın diye. Yaaa! Hep bir olup ağlamışlar. Yani demek istediğim, öylesine sevenler de var...

- Anamın babamın kokusu var bu evde. Çocukluğum var bu evde. Bu ev benim her şeyim...

- Bu evi sevmeyip de ne edeceğim? Bunca ucuza bana kat mı verirlermiş sanki? Apartman kiralarını bilmemek için bu evi seviyorum.

Bu ve bu gibi sözleri daha çok uzatabilirim. Ama şu sonuncusuyla yetineceğim:

- Bak görüyorsun, şu evin içi nasıl güneş dolu. Şu yeni apartmanlar var ya, işte onlar güneş düşmanı, güneş kesicileri. Güneş görmeyen yerde nasıl bitki yeşermezse, insan da yeşermez...

Avludan İçeri

Güneşten mi neden, bilmem ama "güneş düşmanı, güneş kesicileri"nin bulunmadığı Kaleiçi'nde yeşeren ve yeşermekte olan çok insan tanıdım. Hepsinin de yüreği, o dar sokaklara açılan avlular gibi kocamandı.

Kapı açıktı. Ben kapının bir yanında, onlar öte yanındaydı. Bu ahşap kapıyı hangi ustalar böyle nakış gibi işledi diye mi bakıyordum, yoksa açık kapının ardında uzanan güzelim çakıl döşemeyi mi izliyordum bilmiyorum. Bildiğim, tümünün bir ağızdan "gelsene içeri, girsene içeri" diye seslendikleri.

Girdim içeri. Yere halı serilmiş gibi uzanıp giden çakıl döşeme, avluyu boydan boya kaplıyor. Çakılların arasında, yine çakıllarla neredeyse bundan yüz yıl öncesinin tarihi atılmış. Avlunun bir yanı bahçe, öte yanı iki katlı kocaman ahşap bir ev. Onlar: Bir sürü kadın. Her yaştan. Kimi iş işliyor, kimi dolma sarıyor, kimi yan gelmiş uzanmış. Hepsi sohbette. Aralarında bu evde oturanlar da var, konukluğa gelmiş olan konu komşu da...

Avlunun bir köşesinde bir dokuma tezgahı. Başında belki bin yaşında bir nine. Çaputlardan bir şeyler dokuyor.

Kadınların birbirleriyle çok sıcak, çok yakın, çok içten ilişkileri olduğu belli. Antalya'ya her gelişte, onları bu evde ya da başka bir evde, orda burda, toplu halde ya da ayrı ayrı sık sık görecektim. Ve her seferinde bana birbirlerine gösterdikleri sıcaklığı, açıklığı göstereceklerdi:

- Gel otur kız... Sen evlere meraklı değil misin?
- Niye? Buraya her gelen evlere mi meraklı?
- Tabii ya. Gelirler bakarlar, gezerler, çizerler, resimlerini çekerler.
- Nesi varmış bu evlerin?

Hepsi birden yarışıyor evi methetmeye. Öve öve bitiremiyorlar. Söyledikçe gülüyorlar, alay ediyorlar. Söylediklerine hiç ama hiç inanmadıklarını tavırlarıyla ortaya koyuyorlar. Sanki, benim şerefime sahneye konmuş bir oyun gibi. Herkes rolünü, kendinden bekleneni başarıyla vermeye çalışıyor:

- Bir kere çok eskiymiş... Çok eski olduğu için de çok güzelmiş.

- Eski olmasına eski de, bana sorarsan, eski olmasa daha da güzel olurdu ya...

Eyvah, biri rolünü şaşırmıştı. Öteki derhal atıldı:

- Sus kız. Bu evi güzel diye belletmişler ona. Ondan biz de güzelliklerini sayacağız. Şimdi bak: Şu, şu bahçe, şu avlu var ya... Onlar da çok güzelmiş.

- Hani şu viranelik bahçe... Hani şu çöplük...

- Sonra altı tahta üstü tahta ya... O da çok iyi bir şeymiş...

- Sil sil temizlenmez! (Ortaokul öğrencisi genç bir kız söyledi bunu).

- Hele hele şu avlunun taş işlemeleri var ya. İşte en önemlisi oymuş. (Hemen elimden tutup, götürüp 1888 yazısını gösteriyor). Bak yapılırken ev, bunu da buraya koymuşlar.

Bir ara, elimdeki sigarayı nereye atacağımı bilemiyorum. Hemen atılıyorlar:

- At, at, yere at! Yer güzel dediler diye, biz mi zora gireceğiz. Keyfine bak sen.

Beni rahat ettirmek için onlar da sigaraları, o güzelim çakış döşemeye atıp, ayaklarıyla bir güzel eziyorlar. Sonra tezgah başındaki nineye sesleniyorlar:

- Bırak artık şu işi de, gel sen de anlat bu evin güzelliklerini. Hani saymakla bitmez ya...

Nine ağzını açamadan, ortaokullu kız atıldı:

- Buraları bir onarılsa, sorun kalmaz. Ama ben istemiyorum. Onarılmasın da illallah deyip yeni kata çıkalım.

- Neden burda kalmak istemiyorsun?

- Büyüklüğü canıma tak etti. Temizle temizle bitmiyor. (Ev işi yükünün bu kızda olduğu belli. Söze her girişi temizlik işleriyle ilgili.) Ama yine de onarılsa, temizliği daha kolay olur.

İçlerinden biri ikisi genç kıza karşı çıktı:

- Onarımı ne diye düşüneyim. Benim malım değil ki!

- Ama ne! Bizim malımız değil ki! Hepimiz kiracıyız.

- Biz üst kata iki bin veriyoruz ayda. Şu nine, tek odaya beş yüz veriyor.

Öteki de şu aşağıdaki iki odaya sekiz yüzle bin arası bir şeyler veriyor.

- Dünyanın parası. Ama bu paraya başka yerde de oturtmazlar adamı.

Birden incecik bir ses duydum:

- Şu tezgah olmasa açım, hep açım... Sen çaput getirirsin, öteki beriki çaput getirir, ben de yolluk yaparım. Dokurum, ha babam dokurum.

Çakıl taşlı yere çömelmiş, ya da kendi kendini kucaklamış, olduğu yerde sallanan nine ilk kez konuşuyordu. Ötekiler sözü ona bırakmadılar, hala onarımı düşünüyorlardı:

- Bak işin doğrusu şu: Bizim malımız değil ama, burası bir güzel onarılsa, eyvallah. Yoksa, aksi halde, burası hep böyle viranelik kalır.

- Ama onarımı yapacak kişi tabii ki ev sahibi olmalı. Onarımı o düşünsün!

Nine, taşların üzerine daha bir çömeldi, daha bir sarmaladı kendini. Sallana sallana mırıldanıyordu:

- Dokurum dokurum, hep dokurum...

Sesi de kendi gibi minicik. Boyu posu, başı, gözleri, burnu, ağzı, elleri, kolları, bacakları, ayakları, her yanı minicik. Konuşurken daha da bir küçülüyor. Sanki üzerinde büzülüp kaldığı çakıl döşemenin içine karışıp gidecek, çakıl taşlarından biri olarak sonsuza dek hep orda kalacak.

- Nine senin adın ne?

- Benim adım mı? Fatma Sakallı. Ama sen kocakarının adı Fatma Fakiiir yaz. Fatma Yoksuuul yaz. Fatma Kimsesiiiz yaz. Fatma Öksüüüz yaz...

İçimden geldiğince, kalkıp Fatma Nine'ye sarılacak olsam, kollarımın arasında ufalanıp dağılacağından korkuyorum.

- Sen hiç bu yaşta öksüz olmak nedir bilir misin?

Sarıldım Fatma Nine'ye. Kucakladım. İki yanağından öptüm. Öbürleri çıkıştılar:

- Ne diye öksüz olacakmışın. Bizler varız ya...

Sonra Fatma Nine'den kimsesizliklerin, yoksullukların, öksüzlüklerin öyküsünü dinledim... Ancak bu çevrede kimsenin yalnız ya da "dışarda" kalmasına olanak yok. Tıpkı binlerce yıldır yapılagelmekte olan şu yerdeki çakıl döşemesinin taşları gibi...

Aradan saatler geçtikten sonra, bu güzelim avludan beni şöyle uğurladılar:

- Vakit bulursan, yandaki eve de bir bak. Orası burdan daha güzeldir.

- Yan ev neden güzeldir söylesene. Tabii orda oturan kadın, bakıyor, baktırıyor evine... Bir kere evi, kendi malı. Bizim ev sahibi gibi ayda bir uğramaz. Her an bakar evine.

- O da dul ama evine bakar doğrusu. Onun kocası öğretmendi. Sağlığında öğretmiş karısına eve bakmayı.

- Bunda öğretecek, öğrenecek ne var. Düşen taşı yerine koyarsın, mesele kalmaz.

Defterime kocaman yazıyorum. "Düşen taşı yerine koyarsın, mesele kalmaz." Fatma Nine söyledi bunu. Hemen ardından umutsuzluk içinde özlemler sıralandı:

- Ah, ah bir tamir edilse bütün bu evler...
- Tertemiz olur.
- Aydınlık olur.
- Güneş gibi olur.
- Banyosu olur, suyu akar.
- Çamuru, kokusu, pisliği kalmaz.
- Antalya güzelleşirse, hepimizin olur. Çirkin kalırsa, hiçbirimizin...

Kocaman yazmalı yine: "Antalya güzelleşirse, hepimizin olur... Çirkin kalırsa, hiçbirimizin...

Ayrılırken her biri ayrı ayrı sırtımı sıvazlıyordu:

- Bak buraya turist gelir, resmimizi çeker, evimizi çizer, evimizi gezer, her bir köşeye girer çıkar, sonra çeker gider.

Evden İçeri

Dapadar sokaklar bahçelere, bahçeler avlulara, avlular hep evlere açılıyor Kaleiçi'nde. Sokağı, bahçeyi, avluyu geçtim, girdim bir evden içeri.

İki katlı, ahşap; Kaleiçi'nde pek çok benzeri olan güzelim evlerden biri. Konu komşu hep bir arada sofaya yerleştik. Çaylar, kurabiyeler, işler nakışlar arasında yine yürekler kocaman, ilişkiler sıcacık...

Gülüp söyleyerek dakikalar geçiyor. Yine gülüp oynaşarak dertler sorunlar, bu kez eve, evlerin içine yönelik sorunlar sıralanıyor. Sıralamada başı tutan sorun, bir kadın toplantısında rahatça konuşabilecekleri ya da ancak kadınlar arasında konuşabilecekleri bir sorun: Evlerdeki susuzluk, banyosuzluk nedeniyle, eşleriyle diledikleri kadar birlikte olamamak... Sohbet şöyle sürüyor:

- Şunun derdine bak. Hamam ne güne duruyor?

- Kız haftada birle olur muymuş bu iş.

- Hamama haftada bir gidecen diye kanun mu var. Sen de her gün git hamama! Evde hamam olsa hamamcı nerden kazanacak?

- Desene hamamcıyı sen zengin ediyorsun?

Kahkahaların sonu gelmiyor. Bu evde hamam olup olmadığını sorduğumda, evde oturanlardan biri yanıtlıyor:

- Var ama kullanılmıyor.

- Neden?

Herkes cahilliğime kahkahalarla gülüyor.

- Kız kullanacak olsan, bütün su aşağıdaki komşunun başına yağar.

- Desene sen de bu komşu yüzünden fındık kıramıyorsun!

"Fındık kırma" ya da "kıramama" konusu epey dallanıp budaklanmıştı ki, içlerinden biri fırladı:

- Allah bizi ne etmesin! Namazı kaçıracaktık!

Sırayla sofanın bir köşesinde namaz kılmaya başladıklarından ister istemez konu değişti ve sıra diğer sorunlara geldi:

- Havadar olmasına havadar... Yazları çok memnunuz da bunun bir de kışı var. Her yanı ahşap, her yanı aralıklı. Isıtabilirsen ısıt bakalım...

- Bana sorarsan baş derdimiz fareler. Vallahi zehir koymasak bu fareler bizi yer. Hepimiz ölürüz. Bir ufacık kutu zehir 160 lira. Bunu

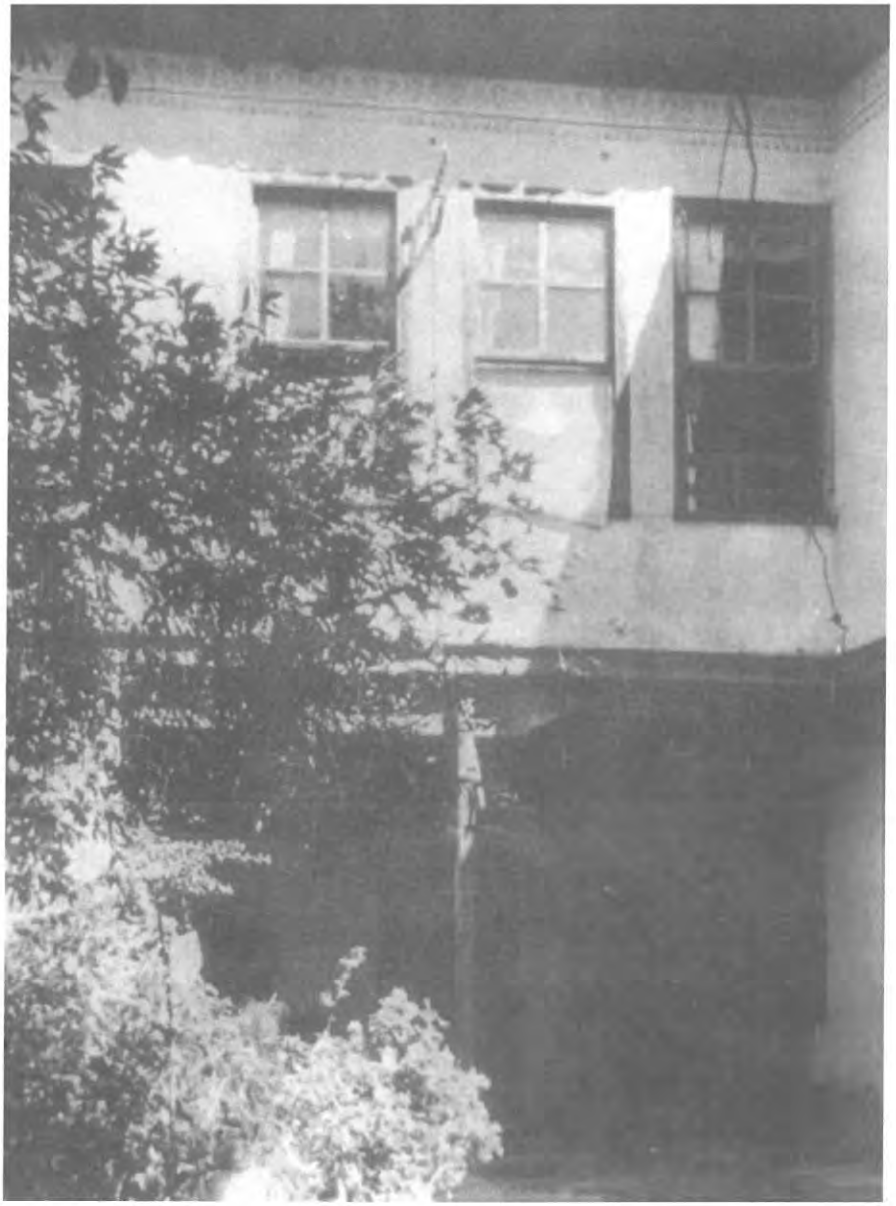

alabilen var, alamayan var.

- Burda oturuyorsan fareleri hiç aklından eksik etmeyeceksin. Farelerle savaştığını bir gün unutsan, ertesi gün iki misli çoğalırlar.

- Bakımı bir dert, temizliği ayrı bir dert. Öyle büyük ki bu evler, sabah akşam temizlesen yine de yetişemezsin.

- Nasıl yetişilir ki! Büyüklüğünden değil. Bütün o aralıklardan, deliklerden, dışarının tozu, sokağın pisliği olduğu gibi içerde...

- Büyük olduğundan badanayla da baş edilemez.

- Asıl en önemlisi şu: Tarihi eser diyorlar, turistik diyorlar, bir çivi bile çaktırmıyorlar. Bilmem ama, evimiz başımıza yıkılacak olursa, o çiviyi çaktırmayanların değil, bizim başımıza yıkılacak!

Yasaklar

Ah işte! Bu söz üzerine ortalık karıştı. Çünkü sorunlardan "en dermansız"ına değinilmişti. Artık, alınan, bozulan kararlar, ruhsatlar, yasalar ve yasaklar üzerine ateşli tartışmalardan, kimse onları alıkoyamayacak... İmar İskan, Turizm ve Kültür bakanlıklarını, belediyeyi, yerel yönetimleri, Anıtlar Yüksek Kurulu'nu kimse ellerinden değilse de dillerinden kurtaramayacaktı... Fareyle, susuzlukla, karanlıkla, pislikle savaşmayı göze almışlardı ama... Ya bu yukarda saydıklarımla...

Onların deyimiyle bu "dermansız sorun"u daha yakından tanıyabilmek ve bu sorunun yüreklerde nasıl bir yangına dönüştüğünü görebilmek için başka evlerden içeri girmem gerekiyordu.

- Bir çivi bile çaktırmıyorlar... Evimiz başımıza yıkılacaksa, onların değil, bizim başımıza yıkılacak...

Bir başka evde bir başkası aynı şeyi şöyle söyledi:

- Şu dam var ya. Ne zamandır akıyor. Eternitle örtüyoruz olmuyor. Yasak diyorlar elletmiyorlar. Tabii anlıyorum... Bu evlerde herkes her istediğini yapamaz ama kışın yağmur suları altında da oturulmaz...

Bir başka evde, başkalarını dinliyorum:

- Şu bizim evlere ruhsat verilmemesi yaktı hepimizi: Eskiden bizim bu mahallelerde zenginler çoktu. Evlerine çiçek gibi bakarlardı. Ruhsat verilmemesi yüzünden hepsi çekip gitti... Zenginler sosyete muhitlere gitti, yerlerine yoksul kiracılar geldi. Ekonomik güçleri yok, elbet ki bakamazlar evlerine. Bakın bakın, şu karşıki güzelim evdekiler de gitti, orası okul yapıldı. Bir ailenin yaşadığı, baktığı evle, okulun, kamunun bakımı bir olur mu hiç?

- Bir de üniversite tasarısı vardı: Bakım, onarım için para vereceklerdi. Ondan da bir şey çıkmadı...

- İş yalnız parayla olacak iş değil. Bak şu aşağıdaki sokakta çingeneler oturur. Çok yoksuldurlar. Kadınlar gündüzleri sosyete hanımlarına gündeliğe gider, erkekler sepet örer. Gündeliğe giden kadınlar akşam evlerine dönünce, kendi evlerini öyle bir temizlerler, erkekler evlerine öyle bir bakar ki, o evler pırıl pırıldır...

- Şu İmar İskan'ın istimlak ettiği evler var ya... Hani buradaki evlerin en güzelleri... Aldılar milletin elinden şunu bunu yapacağız diye, hiçbir şey yapmadılar. Şimdi o evler esrarkeş yuvası. Kadın kız kısmı yakınından bile geçemez...

Bir başka evde bir başkası:

- Ne desem ki: Onların istediği onarımı yapmaya benim param izin vermez. Bu evde yaşayabilmek için benim yapacağım onarıma da onların yasakları izin vermez. Ondan evde, biz de çürüyüp gidiyoruz işte!..

Yürekteki Yangın

Kimi yerde insanlarla birlikte evler de çürüyor. Kimi yerde ise insanoğlu öyle bir biliyor ki ne istediğini, neyin doğru, neyin gerçek olduğunu; değil kendini çürümeye bırakmak, tepeden tırnağa güç kesiliyor. Ve yüreklerdeki bu güç, bu inanç, ne bakanlık kararı, ne belediye yasası dinliyor, üstelik evlerin çürümesine de izin vermiyor.

Yanyana iki bahçede, ha yıkıldı ha yıkılacak, minicik iki ev. Her ikisi de sırtlarını kale duvarına vermişler. İki kızkardeşin evleri bunlar. Biri yedi, diğeri beş çocuğuyla yaşıyor burada.

Bir köşede gaz ocağı ve üzerinde fokurdayan tencereyi, öbür köşede ekilmiş mısırları, bir başka köşede yığılmış odunları, tenekeleri ve daha bir sürü yığıntıyı barındıran "bahçe" iki kocaman adımda geçildi mi bir merdiven altına varılıyor. Merdiven altında bir tek oda.

Odadayız. Herkes yılgın. Herkes konuşmaya isteksiz. Ta ki konu evlerden açılana dek. O anda tüm kadınlar bir "dişi kaplan" kesildi. O anda canlandılar, güzelleştiler, gepegenç oluverdiler. İçlerinden biri yerinden fırladığı gibi "gel benimle" deyip, her an çökmesinden korktuğum merdivenleri tırmanmaya başladı. Ben de peşinden...

Minicik bir geçite ve geçite açılan iki küçük odaya çıktık. Geçitin bir yanını kale duvarı oluşturuyor. Öte yanı ise varla yok arası bir şey. Tavanın yarısı hepten uçmuş. Kale duvarının ya da evin yan duvarının gediklerinden, varla yok arasındaki duvarların boşluklarından, olmayan tavandan ve ön odanın penceresinden gördüğüm şu: Yeşilin binbir türü... Zaman zaman yeşili kesen Kale duvarı... sonra yine başka yeşiller... Sonra liman... sonra nerdeyse sonsuza dek uzanan mavi: Hani Toroslar da olmasa sanki sonsuza dek hiç bitmeyecekmiş gibi deniz...

Gözlerim bütün bunları algılamaya çalışırken, kulaklarım, yürekleri ve ağızları yangın yerinden farksız insanların seslerini duyuyordu:

- Söyle bu ev sevilmez mi! Ağacı meyvesi, denizi, havası hepsi ayağımın altında. Bu evleri biz severiz! Bu ev benim canım ciğerim. Bu ev benim her şeyim. Bu evi kimselere vermem. Öldürseler de vermem!

- Burayı turistik yer edeceklermiş diye elimizden almak istiyorlar. Burayı turistik yer edeceklermiş diye bir çivi çaktırmıyorlar. Nah şu

yarıkları, nah şu çatlakları, nah şu tavandaki delikleri görüyorsun ya. İşte yağmur yağdı mı, teknede gibi oluyoruz ama ne yapalım turistik olacakmış diye elletmiyorlar. Soğuktan gebersem, sular içinde boğulsam da evimi bırakmayacağım onlara.

- Para karşılığında burayı elimizden alıyorlar. Oysa biz de biliriz burayı turistik yapmayı. Turist gelirse, biz de biliriz evlerimizi göstermeyi. Bugüne kadar her gelene kapımızı açmadık mı? Taa içlerimize kadar girmediler mi... Lazımsa biz turistik edelim, biz gösterelim.

Yan evin sahibi, öteki kardeş, yangına körükle gitti:

- Canımı alsalar yine vermem evimi. Bunların ettiği eziyeti gavur etmez. Bankaya para yatırmışlar, gidip alacakmışım da o paraya karşılık evimi verecekmişim. Almadım. Almam dedim. Bir buzdolabı, bir televizyon parası verip, karşılığında evlerimizi istiyorlar. Alır mıyım ben hiç o parayı! Almayacağım.

- Parayı, başka almayanlar da oldu mu?

Soruyu yanıtlamak için iki kardeş yarışa kalktı:

- Sıdıka Yenge'ler de almadı, Fatma Teyze'ler de...

- Tüccar Faik Bey, Rahime Abla...

- Şu yandaki yumurta satan nine de! Hiçbiri almadı parayı. Evlerini de vermediler.

- Bunlar, Türk gitsin sınır dışına, gavurlar gelsin diyorlar. Bilsinler ki kafamı kesseler de evimi vermeyeceğim. Alırım tapuyu koynuma, çeker giderim. 10 yıl 20 yıl sonra yine gelirim işte tapusu derim. Dedemden ninemden kalma bu ev bana. Bunlar dedemin, ninemin, anamın babamın hatıralarını yıkacaklar evi alıp da!

- Bilirim tamirat izni de yok. Ev başımıza yıkılacak ama ne yapayım, başıma yıkılsın, yine de vermeyeceğim.

Sonra öyle bir "Ahhh ahhhh" çektiler ki, ortalık tutuşacak sandım. Hemen ardından eklediler:

- Sakın yanlış anlama. Bütün bu öfkemiz sana değil. Böyle bağırıp çağırıyorsam, içimin yangınından.

"Cümle alem" bu yangını duydu mu duymadı mı bilmem ama, bildiğim, yüreklerdeki bu yangın yüzünden, çökecekmiş gibi olan evlerin çökmediği...

Yaşananla Yaşanmayan

Evlerin insanlarla yaşadığını ve insanlarla öldüğünü belki de en açık seçik bir biçimde görmem için, Kaleiçi'nin en güzel en bakımlı evlerinden biri olan ve tüm çevrenin içinde yaşayanlar nedeniyle "Öğretmen Hanımların evi" diye adlandırdıkları evi görmem gerekiyordu.

Dar bir sokağa açılan ahşap bir kapı. Kapıdan girince avlu. Avlunun önünde yemyeşil, portakal ağaçlarıyla dolu, binbir çiçekli bir bahçe. Bir kenarda kuyu. Avludan merdivenle yukarı çıkıyorum. A, aa, o ne? Merdivenin hemen karşısında tahta bir perdeyle burun buruna geliyorum.

- Ev çok büyüktü de yarısını ayırdık. Yalnız bir yanı bize yetiyor. Öte yanı kullanmıyoruz. Malum bakımı, temizliği ve masrafı...

Merdiven tahta perdenin yanından kıvrılıp bir sofaya açılıyor. Sofanın çevresinde odalar. Ferah, pırıl pırıl, kullanışlı.

- Hayır, o kullanmadığımız yanda kimseler oturmuyor. Nasıl oturulur ki, çöktü çökecek. Yığıntı halinde. Gelin şu balkondan görebilirsiniz.

Balkona çıkıyoruz. İnanılacak gibi değil. İçinde bulunduğum evle, şu yandaki yıkıntı aynı yapı nasıl olabilir? Dediği gibi çöktü çökecek, yıkıldı yıkılacak. Yapının bir yanı ışık, öte yanı karanlık. Bir yan sıcak, cıvıl cıvıl, öte yan soğuk ürpertiler veriyor, insanı ürkütüyor. Bir yanda temizliğin kokusu, portakal kokusuna karışıyor, öte yanda "koku" söz konusu değil. Olsa olsa sallanan bir tahta parçasının kulakları kemiren gıcırtısı. Bir yanda yaşam, öte yanda ölüm. Nasıl olur? Pekala olur! Bir yanda yaşanıyor, öte yanda yaşanmıyor. Biri var, öteki yok gibi... Balkonda, elimi uzatsam tutup dokunabileceğim portakalları, elimi uzatsam dokunamayacağım denizi görüyorum. Kaleyi, kale duvarlarını, damları, bir sürü avluda çiçek açmış, meyve vermiş ağaçları görüyorum. Tıpkı ev gibi bahçe de ikiye bölünmüş. Yıkıntının önündeki avlu ve bahçe çöplükten farksız. Hani nerdeyse bir tek akbabalar eksik. Bu yanda ise bütün tomurcuklar ha patladı ha patlayacak...

- Bu evi sen benden sor... Ben bunca eskiyim ya, bu ev benden de eski. Yalnız şunu iyi bilesin: Eskilik yalnız seneyle olmaz. Ancak yaşadın mı eskirsin. Bak... Yan taraf ne? Eski bile değil.

Bunu söyleyen, apartmanları "güneş kesicisi" diye adlandıran, kendi deyişiyle seferberlik gördüğünden ve çok okuduğundan ("ah nerde o eski romanlar") çok bilen, Feride Nine'ydi. "Öğretmen Hanımlar"ın yetmişinin üzerindeki annesi. Evlerin "mahfolması"nı şöyle açıkladı:

- Mahvolur, mahvolur, daha çok mahvolur bu evler: Büyüklere hürmet kalmayınca, evlere de hürmet kalmadı. Birbirlerini vuruyorlar, evleri mi vurmayacaklar?

Evleri mi vurmayacaklar?

Kaleiçi'nde, kamulaştırılmış, en güzel, en eski, en değerli evlerden birinin içindeyim. Bomboş. Çevremde çocuklar. İlkokul ve ortaokul çocukları... Kah oynuyorlar, kah benimle konuşuyorlar. Aynı zamanda, evin zaten kırılmış olan camlarını daha da kırmak için birbirleriyle yarışıyorlar. Duvarları taşlıyorlar.

Şaşkınlık içindeydim:

- Neden yapıyorsunuz bunu? Neden camları kırıyorsunuz?

- Neden kırmayalım?

- Burası bizim oyun yerimiz.

Bir şeyler yapmam, söylemem gerek. Bula bula şunu dedim:

- Yazıktır. Günahtır.

- Neden yazık olsun. Kimsenin değil ki... Sahibinden hükümet almış, öyle boş duruyor. Artık kimsenin değil!

- Hiç kimsenin olmaz olur mu? Bu evler hepinizin, bura halkının.

Buna, ya da buna benzer şeyler söylemeye çalışıyorum. "Dalga mı geçiyorsun?" gibilerden yüzüme bakıp, öyle bir alaya alıyorlar ki, bir şey daha söylemektense, tümünü peşime takıp, evden uzaklaştırmayı yeğliyorum.

Yaşayanla yaşamayan arasındaki ince uzun yolda, yediden yetmişe vuranla vurmayan, sevenle sevemeyen iç içeydi Kaleiçi'nde.

BİTİRİRKEN

Bir yeri tanıtırken, sorunlarını ortaya koyarken, bunu yaşamın canlılığı içinde yapabilmek çok zor. Bu kitabın oluşmasına katkıda bulunanların baş kaygılarından biri de buydu oysa. Kaleiçi yaşayanlarıyla ve özellikle kadınlarıyla konuşmalar, onların sorunlarını doğrudan kendi dilleriyle yansıtma çabası bu nedenle önemliydi.

Öyle istedik ki, bu çalışmayı inceleyenler, bir müzenin izlenimlerini, küf kokusunu değil, iyi kötü yönleriyle bir toplumun canlılığını duysunlar. Böylece, bizim işimiz olamayacak alışılmış bir tanıtma değil, bütün açıklığıyla bir yansıtma olayının gerçekleşmesi amaçlandı.

Bize bu konuda her türlü olanağı sağlayan, böylesine çağdaş bir anlayışı güvenle gösteren Antalya Belediye Başkanlığı'na teşekkür etmek duygularımızın yanında az kalıyor.

Antalya örneğinin bize bütün açıklığıyla en somut yoldan kanıtladığı, doğanın dengesi, kültürün sürekliliğidir. Antalya'nın incelediğim 150-200 yıllık evleri, durup dururken gökten zembille inmemişlerdir. Binlerce yıllık bir kültürün çizgisi üzerinde ve onun doğal sonucu olarak varolmuşlardır. Doğru anlaşılmaları bu nedenle çok önemlidir. Tek tek, birbirine yabancılaşma çizgisine gelmiş insanların, çekirdek ailelerin oturdukları değil, birinci dereceden akrabalar arasında da olsa topluca yaşanılan yerlerdir. Kişinin sağlığı da, mutluluğu da buna bağlıdır. Bize bugünkü konutlarımız üzerinde yeniden düşünmeyi, yeni tanımlar bulmayı öğütler gibidirler.

Bu evlere, bütün bir yerleşmeye sahip çıkmak herkesten önce orada yaşayanların hakkı ve de görevidir. Değişik bakanlıklar bu konuda ne denli duyarlık gösterirlerse göstersinler, konuya içinde yaşayanlarca yakın olamazlar. Bir şey yapılacaksa önce orada yaşayan insanlar için yapılmalıdır. Yardım edilecekse –ki buna zorunluluk vardır- bu yardım "maddi" olarak yörenin buyruğuna verilmelidir.

Bu gibi yerlerde, daha önce çalışmalarımızda da önerdiğimiz gibi, imar planları, yerinde, sorunların içinde doğrudan yaşanarak yapılmalıdır. Genel çerçeveler, Bilgi Bankası. Arşiv olguları dışında tüm

konularla, tek tek yapı sorunlarıyla, belirli kuruluşlardan ve halkın içinden gelecek kişilerle oluşturulacak yerli bir kurul uğraşmalıdır. Şimdi yapılmak istendiği gibi bütün onayların Anıtlar Yüksek Kurulu'na bırakılması çözüm yolu değildir. Anıtlar Yüksek Kurulu'nun tüm Türkiye'ye yetişmesi olanak dışıdır.

Bu gibi yerlerde var olan boşluklara yapılacak yapılarda eskiye biçimsel benzeme aramak, bunun için ön tanımlar getirmeye kalkışmak tutuculuktan başka bir şey değildir. Yeni yapılan her şeyin özelliği her şeyden önce, en önce çağdaşlık olmalıdır.

BİBLİOGRAFYA

İSTANBUL BEYAZIT KİTAPLIĞI ANTALYA BİBLİYOGRAFYASI

Antalya: y.y./d.t 1977/y.y./1 Harita 058 (562.6)= 94.35, K. 222062

Antalya: Basım Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Ankara Başbakanlık Devlet Matbaası 1y. Resimli. 058(652.6)= 9435, K.168497

Antalya: Basım Yayın ve Turizm Vekaleti, İstanbul 1959 Doğan Kardeş Basımevi 1y. Resimli 058(Antalya)= 94.35, B. 180721

Firuze Sahili Antalya: Çimrim Hüseyin. İstanbul 1973 Divan Matbaacılık ve Tic. Tesisleri. 106 S. 8 planş, 1 Harita. Resimli 91(562.6)= 94.35, K.187122

Antalya: Günay, Hulusi ... t.s. Raşit Bütün Basımevi. S: 64, 91(496)= 94.35 K. 38562 Antalya: ... 1956 ... 32s. Resimli 058(562.6)= 3 K.168153

Köy Envanter Etüdlerine göre Antalya: Köyişleri Bakanlığı. 07. Ankara. 1968. Yarı Açık Cezaevi Matbaası VII – 152s. 301.35(562.6)= 94.35, K. 142547

Maliye Enstitüsü Haftaları, İkinci Hafta, Antalya, No: 25, İstanbul 1966, Maliye Enstitüsü Yayınları Fakülteler Matbaası, 1195s. 7 planş. 378(496)063= 94.35, K.133036

Kent, kent Türkiye; Antalya: Özmen, Ünsal. İstanbul 1969, Garanti Matbaası, 86s. Öz Yayınevi, Pamukbank T.A.Ş. 91(562.6)= 94.35 K.155334

Antalya: Turizm Tanıtma Bakanlığı Türkiye/İstanbul/1967 Güzel Sanatlar Matbaası, 1 Levha 058(562.6) = 94.35, K.139340

Antalya: Yalçın Osman. İstanbul 1958, Özyürek Matbaası, 32s. Özyürek Yayınları. 91(562.6)= 94.35, K.82109

Antalya: Yalçın, Osman. B: 2. İstanbul 1967, Özyürek Yayın ve Basımevi 48s. 894.35/9, K. 136006

Antalya: Yalçın, Osman. 3. bsl. İstanbul 1971, Özyürek Yayın ve Basımevi. 62+1y. Resimli. 894,35-9 K.172046

Antalya: Yalçın, Osman. 4, bsl. İstanbul 1974, Özyürek Basım ve Yayınevi, 64s. Resimli 894.35-9, K.206641

Antalya: Yalçın, Osman. 5, bsl. İstanbul 1977, Özyürek Basım ve Yayınevi, 64s. Resimli 894.35-9, K.220284

Antalya: Aksu Regülatörü kat'i proje raporu. DSİ Matbaası, Ankara 1962, 67+13 y: 5y. 15 levha, 11 planş, 1 harita. (T.C. Bayındırlık Bakanlığı, Devlet Su İşleri) Özel No. 18 627(562.6)= 94.35, K.108825

Antalya Alimleri; Anakök, Tayyar. İstanbul 1939 Burhaneddin Basımevi, 60s. (Antalya Halkevi Yayınlarından Sayı: 3) 004(496)= 94.35, K.38025

Antalya, Perge, Aspendos, Side, Alanya şehirleri; Türkiye Turizm Rehberleri, Ankara 1959, Ayyıldız Matbaası 66s. 91(562.6)(058)= 94.35, K.83757

Antalya Bahçe Kültürleri İstasyonunun 15/12/1952 tarihinde Mersin'de toplanan Birinci Narenciye Kongresi'ne sunduğu Etüd ve Deneme Neticeleri; Yen, A. Sami Dr. Ankara 1953, Örnek Basımevi, 78s. 1. ced. (Tarım Bakanlığı Nes. Ve Haberleşme Md. Sa. 698). 634= 94.35, K.61205

Antalya Belediyesi Sıhhi Zabıta Talimatnamesi; Coşkun, Emin S. Dr. Antalya Basımevi. 143s. 352(562.6)(06)= 94.135, K.33698

Antalya bölgesi, bölgesel gelişme, şehirleşme ve yerleşme düzeni; Ankara 1971, İmar ve İskan Plan ve İmar Gnl. Md. Bölge Planlama Dairesi. İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Gen. Md. Araştırma Dairesi. 7y+261+1y. 301.9(562.6)= 94.35, K.199726

Antalya Bölgesi Girdi-çıktı Analizi; Divitçioğlu, Doç. Dr. Sencer. İst. Ün. İkt. İktisadi Gelişme Enst. İncelemeler serisi No: 1 İstanbul, 1966. Sermet Matbaası. 24 levha. 338(562.6)=94.35, K.131813

Antalya Bölgesi Roma Devri Portreleri; İnan, Prof. Dr. Jale, Ankara 1965. T.Tarih Kurumu Basımevi 24 : 94+XLI s. (T.Tarih Kurumu Yay. V serisi No .21) 571(562.6)= 3 = 94.35, O.120832

Antalya Bölgesi Yapı Malzemesi Etüdü; Karaoğlu, Azmi – İncekeş, Lütfi, Ankara, 1964, Mars Matbaası 86s. 5 planş, (İmar ve İsk. Bak. Yapı Malz. Gn. Md. No. 5-24) 620.1(562.6)= 94.35, K.119452

Antalya Bölgesinde Araştırmalar, I. Antalya kitabeleri; Bosch, E. (Atlan, S.) Ankara 1947, T.T.K. Basımevi 87-125s. 1 levha. (Belleten sayı: 41'den ayrı basım) 902(394.2)= 94.35, K.44863

Antalya Bölgesinde Çinili Eserler; Ünal, İsmail. Ankara, 1974 T.T.K. Basımevi 1y.+15-55 s. Resimli. (Bşk. Kült. Müst. Eski Eserler ve Müz. Gn. Md. Türk Etnografya Derg. No: XIV – 1974'ten ayrı basım). 902(562.6)= 94.35, O.204647

Antalya Bölgesinde (Pamfilya) bindokuzyüz kırküç yılı sonbaharında yapılan arkeoloji kazısına dair kısa rapor; Mansel, Arif Müfid, Prof. Dr. Ankara, 1945. T.T.K. Basımevi s: 135-145 28 Resim, 4 plan. (33 sayılı belletenden ayrı basım). K.46456/8

Antalya Bölgesinin Stratigrafik Etüdü; Altınlı, E. İst. 1944. Kenan Basımevi 227-238s. 2 levha. (İst. Ün. Fen Fak. Mec. Seri: B.C.: IX Sayı: 3 ayrı basım). 55(496)= 94.35= 4, O.47755/15.

Antalya Bölgesinin Tektonik Etüdü (Etude tectonique de la Région d'Antalya); Altınlı, E. İstanbul, 1945. Kenan Matbaası; 1y. : 60-67s. (İst. Üni. Fen Fak. Seri: BC: X, No. 1 ayrı baskı) 551.2(562.6)=4=94.55 O.151162

Antalya Çocuklarından Atatürk'e; Akun, Şükrü. Kaya, Kemal. İst. 1938. Koşkun Basımevi, 41s. (Türkakdeniz Antalya Halkevi Dergisi yayını, 4.) 894.35-4 K.34203

Antik kentler'e ilişkin haritalar; Ancient Civilizations and ruins of Turkey; Ekrem Akurgal, Zwischen Mäander und Taurus; Sybille Haynes, Guide – Atlas Denoël – Turquie adlı kitaplardan alınmıştır.

Antik kentler'e ilişkin haritalar; Ancient Civilizations and ruins of Turkey; Ekrem Akurgal, Zwischen Mäander und Taurus; Ekrem Akurgal, Zwischen Mäander und Taurus; Sybille Haynes, Guide - Atlas Denoël - Turquie adlı kitaplardan alınmıştır.

SUMMARY

ANTALYA GEOGRAPY - HISTORY

As I attempt to introduce a region in geographical terms, I am already aware of the inadequacy of displaying the figures of latitude, longitude and area. On the other hand, we have neither information nor resources required to convey, e.g., a complete cultural geography which is indispensable for an entire knowledge. Unfortunately, this is still the actual case.

As Cevat Şakir Kabaağaç, who is known as the "Fisher of Halikarnas" had said:

"We are on the Mediterranean shores of the Anatolia, or at Anatolian shores of the Mediterranean continent."

PAGE 26

There are two vast plain areas in this shore: Çukurova (Cilician Plain) and the smaller one is Antalya Plain.

Antalya plain is a triangle of whose base lies 110 kilometres westwards. Height of this triangle is about 30 – 35 kilometres; on the left there lies hazy Bey Mountains (Bey Mountain 3085 m., Akdağ Mountain 3024 m., Haydar Mountain, Geyik Mountain, Alacadağ Mountain, Tahtalı Mountain, Bereket Mountain, Kır Mountain, Merdivenli Mountain, Güllük Mountain), and on the other side Taurus Mountains range to the south east. The whole mass is called the West Taurus. They stand as if shoulder to shoulder or trotting bulls. With green skirts in blossom and snow-capped peaks they still stand like youngsters.

Antalya Plain has three steps that fall in northwards. Throughout the lowest of these steps, on the cliffs with about 20 – 30 meters elevation from the sea is the city of Antalya.

PAGE 27

These grounds stay green throughout the whole year. In other words, they embosom all the shades of green. These green shades with the Mediterranean blue (turquoise) and the snow white that live over the peaks of the mountains for five months conceive the unexcelled contrasts and harmonies of the nature.

The works of human hand blaze its warmth abroad in this litho chromatic nature through structures of white marbles and whitewash.

In the territory, only three seasons reign. Winter does not live here even though her name is celebrated; for what is called here as winter is rather a warm, spring-like period. Summers, on the other hand, are broiling hot. (Average temperature in Antalya is 19 C. Average sea temperature is 21,5 C). You can swim here in any day of the year. Only about 36 days of the year is cloudy and 74.3 days rainy.

More than 300 sunny days a year... For example you may spend your dining hours out doors for about 9 months, if your heart wishes so.

All these climatic data indicate the architectural necessity of considering exteriors as

much as interiors. For example, there must be a reciprocal flow between the outside and inside of the houses to form a unity... Keeping cool will become a bigger issue than keeping warm, especially when the humidity escalate the feeling of hot air. The level of humidity falls down as you climb away from the seashore. Thus, you quite get rid of the broiling hot. That is why those with sufficient resources had always been running for the plateaus in the summer time.

On the sea side the prevailing wind is north-western, though the south-eastern wind is the most powerful one (30.6 m/s). The southern wind (sea breeze) gives a fresh breath to Antalya in the summer nights. There are also "Dökkün" breezes that come down the mountains during the nighttime. Settlement and house plans must be open to these breezes. Especially the entrance yards in full shadow, courtyards in semi shadow and spacious airy summer rooms with high ceilings are important.

PAGE 28

Accession of water to the daily life in this hot climate should not be missed out. The waters have bored the calciferous plain into scarves. It had constantly found its way inside and outside... Alara Runlet, Dim Runlet, Manavgat and Aksu Rivers, Köprü, Esen and Düden Runlets are among the most significant ones.

PAGE 29

The waters had babbled within the cities in the ancient ages (Perge is an example of these cities).

Fine runnels had carried the water and its voice in Antalya.

PAGE 30

They had sunk wells in each house.

As a bucket of water is spread over a gravel pavement and vaporized over the harlequin stones, a chill spreads everywhere.

PAGE 31

The waters had reached to the seas after purifying the city.
The water had fallen on the water since the beginning of time.

PAGE 32

Antalya territory feed Turkey with her citrus fruits, banana and vegetables. Glasshouses are also another developing agricultural sector here. Even in winter Antalya has the capacity to farm all summer vegetables consumed in Turkey.

PAGE 36

In the 2000-2500 years old tombs that Lycians had sculpted in the rocks, or from the rocks and been placed somewhere else, we see that timber structure forms had been reduplicated. These timber details are still known to be used in some examples like

corn store-houses. Flat-roof method utilized in many tombs is still used today. The limber frame construction system in the region has survived today from the Lycians.

PAGE 38

All these are also doubtless confirmations of the continuity of our culture. In the crafts produced by human hands throughout thousands of years, we perceive the uninterrupted conveyance till this day. We can trace this heritage back to 1.250.000 years. The Karain Cave had been inhabited for more than 40.000 thousand years, since the Old Stone Age. In Beldibi, we can observe the traces of the Middle Stone Age. In the north side of the region, in Hacılar, the Mother Goddess tells us of the abundance fifty six centuries before Christ was born. Semayük reaches to thirty five centuries from this date. The same house ware used in the Bronze Age cannot be told from the ones of this day.

PAGE 40

In fine, with the gifts of the climate and the landscape, this region has always been important in all ages. It is one of the sites with significant, maybe the most significant archeological richness. Only within the borders of the city of Antalya, there are twenty two ancient city sites that just pops up to one's mind: Ksanthos, Patara, Antiphellos, Phellos, Trysa, Simena, Arykanda, Akalissos, Limyra, Myra, Korydella, Rhodiapolis, Olympos, Phaselis, Termessos, Magydos, Perge, Sillyum, Aspendos, Selge, Side, Seleukia, Ptolemaios, Sellinos.

It is also assumed that Hittites also ruled in the region for a period of time.

All lands of the Pamphylia ancient state, south of the Psidia, west side of the Isauria and the largest part of the Lykia in the west are in the Antalya region.

PAGE 42

KSANTHOS

1. City gate (Hellenistic Period).
2. Emperor Vespasian Road.
3. Nereit monument.
4. Hellenistic wall.
5. Polygonal wall.
6. Byzantine church.
7. Lycian tomb remains.
8. Theatre (Roman Period).
9. Roman tomb.
10. Lycian tomb.
11. Harpis monument.
12. Agora.
13. Epitaph.
14. Tomb with Lion Figures
15. Location of Payava tomb
16. Tomb with Columns

PAGE 44

PATARA

1. City gate.
2. Roman bath.
3. Basilica.
4. Vespasian bath.
5. Corinth temple.
6. Theatre (partly sunk in the sand).
7. Temple.
8. Garner.
9. Temple for last rites.

PAGE 48

LIMYRA

1. Citadel in the upper side of the city.
2. Citadel down the city.
3. Byzantine church.
4. Heroon tomb.
5. Necropolis burial ground.
6. Base.
7. Ksantabura tomb.
8. Rocky steps.
9. Roman theatre.
10. Roman temple.
11. Byzantine church.
12. Palace.
13. Empty tombs.
14. Tekke (lodge).

PAGE 51

PHASELIS

1. North harbor.
2. Harbor center.
3. South harbor.
4. Quadrate agora.
5. Domitianus agora.
6. Next agora.
7. Main road.
8. Hadrian gate.
9. Theatre.
10. City wall.
11. Aqueduct.
12. Fountain.
13. Swamp.
14. Way to outer citadel wall.
15. Outer walls.
16. Temple.
17. House remains.
18. Necropolis (burial ground).

19. Ancient roads (Olympos – Phaselis – Attaleia)
20. Modern roads (Tekirova – Kemer).
21. New road to the site.

PAGE 52

TERMESSOS
1. Agora,
2. Attalos stoa,
3. Inscriptions that were presented by Osbaros,
4. Theatre,
5. Parliament/council building,
6. Zeus temple,
7. Artemis temple,
8. Main temple,
9. Small temple,
10. Corinthia temple,
11. Small Corinthia temple,
12. House of the Founders,
13. House ruins,
14. Gymnasium,
15. Pillared Road,
16. House ruins,
17. Hadrian Gate,
s. Cisterns, m. Small monuments, t. Big tombs, d1. Lower supporting wall, d2. Higher supporting wall.

PAGE 53

PERGE

1. Theatre.
2. Stadium.
3. Plancia Magna'a tomb.
4. Earlier city gate.
5. Earlier south city gate.
6. City walls.
7. City gate.
8. Church with west abscissa.
9. Agora.
10. Roman baths.
11. Basilica.
12. Baths.
13. Road with columns.
14. Palaestra (wrestling school).
15. Road with tombs.
16. Acropolis.
17. Sacred well.

PAGE 54

SILLYUM

1. Gates down the city (Hellenistic Period).
2. Stadium.
3. Remains of the palace.
4. Constellations.
5. Bulwark traces and tower.
6. Necropolis (burial ground).
7. Acropolis gate (Byzantine Period).
8. Unidentified construction (Byzantine Period).
9. Ruins from Hellenistic Period.
10. Monumental doorstep.
11. Ruinous Odeon and theatre.
12. Aqueduct.
13. Ruins of a house.
14. Tower of the old bulwarks.

PAGE 55

ASPENDOS

1-2-3. City gates.
4. Agora.
5. Basilica.
6. Citizen compartment of the Basilica.
7. Market pass.
8. Council building.
9. Sacred well.
10. Exedra.
11. Aqueduct over the road to the Agora from the West Gate.
12. Aqueduct.
13-14. Structures with domes (possible a bath or gymnasium).
15. Theatre.
16. Stadium.

PAGE 56

SİDE

1. City wall.
2. Main gate.
3. Water source of the city.
4. Aqueduct.
5-6. Roads with columns.
7. A sacred structure.
8-9. Two peristyle houses.
10. Agora.
11. Theatre.
12. Baths nearby agora.
13. Monumental structure.
14. Dionysus temple.

15. Road with columns.
16. Christian basilica.
17. Harbor baths.
18. Apollo temple.
19. Athena temple.
20. Christian basilica.
21. Anatolian moon goddess MEN temple.
22. Byzantine water source.
23. The largest bath of Side.
24. Byzantine house.
25. Probably the official agora building.
26. Two unidentified Byzantine structures.
27. Small Byzantine church.
28. Byzantine basilica.
29. Inner city walls.

PAGE 58

Today we know that Lycia has a history dating back to 3000 thousands year B.C. We know that they had defended their culture, language, art from the antagonisms of outsiders. We know that many of the city names in the region, like Arycanda, Aspendos, Perge come from an ancient Anatolian language which is not Greek.

All these I write with no antithetic approach to the Greek culture. On the very contrary, it would be self-contradictory while arguing that Anatolia is the main origin of what we call Greek culture. It would be the same mistake to be at the same league with those claims linking everything to the Hellenistic culture intentionally. But we nearly assumed ourselves as the Barbarians when taking everything that comes from them as unchallengeable.

As you know Fisherman of Halikarnas (Cevat Şakir Kabaağaç) was the first to challenge this view... To those who initiated everything with the modern Greece.

To call the heritage of those ages as solely a "Greek Miracle" (with the Western sided zealotry to forget everything before that) is slanting the truth.
Today, there are people in west who think the same way as we do.

I want to explain this view with an example from our age:

We can say that today U.S.A. is economically superior to, e.g., Italy; we even can say commanding over multi national corporations, mutual contracts. Does this situation prove superiority of the American culture over the Italian culture? No! ...But still, Italian culture is not the same as that of the pre-war era. On the other hand, consider what Americans has taken from Italians.

That was the same for the ancient ages, as well.

Hellenes were to come and invade a land.

But how were these lands like before Hellene invasion?

What had Hellenes brought and what have they taken away?

Were they to be dominant ones with what they had brought or the lands they reached had dissolved and reshaped them within their civilization?

Or had a new synthesis been born?

Which is more significant? The synthesis or the amount of the parts in this synthesis?

I oppose to the approach which observes the post-Hellenistic invasion era with a perspective limited within Hellenistic vision.

As the very human being is formed as a synthesis, so are his/her creations. They must be interpreted within human values. Especially, this approach is essential for the region in question. In my opinion, taking the "invaders" of an age as nothing but creators of the culture is bigotry. Even those of the same language, of the same country with me have made this mistake. For their education had conditioned them accordingly. They just hadn't overcome this deviance.

It is totally unfair to underestimate the struggle of the Lycians to protect their culture, civilization, their own ways of living. Let alone Greek, even the Roman influence could not wipe away their personality. You can tell a Lycian city far away from it. Hellenes were afraid of the dead ones. So they had located the burying grounds outside their cities. On the other hand, in Lycian cities, as in the old Istanbul, the burying grounds were within the city. Their scripture and language still remains not deciphered.

Who knows what Anatolia is hiding in her womb?

Once the most celebrated cities of the world are today only in ruins and it remains unknown when, in which century they were constructed. Landing of the latest Hellene troops in most of these cities were in 7th and 8th centuries B.C. Even Lycian support for the Troy to defend Anatolia was helpless. It is, inevitably, hard to protect such a richness. Phaselis is told to be bought from the natives, supposedly, for fumed fish. In 6th century B.C. they had defended their lands against Persians. In 5th century B.C., they had to pay tribute to the racketeer united Greek navy. In the last quarter of the 4th century B.C., Alexander was to devastate the lands. Only Termessus had been successful to protect herself. Still, the entire region was exacted by the commander of Alexander.

PAGE 60

Between the years 168-65, Antalya region was occupied by the Pergammon Kingdom. In this period, Attalos II, King of Pergammon, had commanded his men to find the paradisiacal place in earth to build the new city. So they had come up with the region where Antalya is located today. The newly founded city was called after the king Attalos: ATTALEIA. In the eastern sources, the city is quoted as ADALIA; and after centuries it has changed to Antalya. It is assumed that there were settlings in the area before Attaleia.

The lands of Pergammon Kingdom had been devised to Romans... Though, until 79 B.C. when Romans have established an entire dominance in the region, the city is ruled by the pirates like so many other sea side cities.

In the Roman Period new structures were constructed. The city was expanded. The 2nd and 3rd centuries A.C. were golden age for the cities in the region. After 5th century Christianity had started to spread.

Antalya had still been a busy harbor in the Byzantine Period. After 8th century it was attacked by Arabs, Rhodesians and Venetians continually.

The paradise in the earth with her richness, as I have mentioned, had always been a target for the invaders.

In 1085, Suleyman Shah of the Seljuks conquers the city, still to change hands between Byzantines, Crusaders and Turks. Finally, the Seljuks became the absolute sovereign in the city in 1207. The city walls had been fortified and a harbor, break water and dockyards had been constructed in this period. Antalya had been chosen as the headquarters of the navy. Many cultural constructions had been built and it had become the center of the administration and culture.

PAGE 61

As Heinrich Glück puts it:

"It needs great endeavor to discern and separate the Persian, Khorassan, Syrian, Arab, Armenian, Indian and Central Asian elements that mingle in this shiny ornament of the Seljuks". This will prove harder as the Turkish spirit, which gives these structures the authenticity of Seljuks, puddles these elements in a synthesis."

As you see, they all come with syntheses over syntheses. Seljuks had also linked the region to central Anatolia and eastern coasts of Mediterranean with Caravansaries.

Evdir Han, Kırkgöz Han, Susuz Han, İncir Han succession had linked Antalya to the North. Aspendos, which had also been utilized as a Caravansary, Kargı Han, Orta Pazarı Han had linked Antalya to the North-East, and Alara Han, Şarapsa Han to Alanya... Only observing the formation of the caravansaries is enough to witness the Seljuk civilization.

PAGE 62

[caption] "Allah", the name of God, chiseled on the plate that the Messenger Angel or Holy Ghost holds.

In the Seljuk Period a large clan called Teke was settled here. At the end of the 13th Century, after the dissolution of the Seljuk state, Hamidoğulları, successors of the Teke clan, had reigned in the region. After a short period of 12 years, the city was handed over to the king of Cyprus. In the beginning of the 15th century it becomes a sanjak that is an administrative division of the Ottomans.

Evliya Çelebi, famous Turkish traveller and one of the greatest representatives of travel literature, tells Antalya as a Fortress surrounded by gardens and sea and narrow, shadowy streets within it in the second half of the 17th century. It had four districts, seventy streets and three thousand houses. The market had been outside the city. The harbor had a capacity to host two hundred ships. The citadels had been 4400 steps long with eighty bulwarks. There had been eleven major mosques, seven medreses, i.e. Moslem seminaries, and numerous hans, i.e. hostels, caravansaries and baths. In the 19th Century, many people had migrated here from the lost Ottoman lands. In the second half of the same century, Teke sanjak of the Konya city is governed from here. The population is about 20.000.

PAGE 63

In the Seljuk period, a clan called Teke was settled here. At the end of the 13th Century, after the perishing of Seljuk state, Hamidoğulları, which was a branch of the Teke clan, continued its sovereignty here. Antalya has also been under Cyprus king for a very short period of 12 years. Since the beginning of 15th Century it has been an Ottoman sanjak.

In the second half of the 17th century (1671-72), Evliya Çelebi describes Antalya as

narrow shadowy roads in a castle surrounded by sea on one side, and a garden on the other three sides. In those times, Antalya had four quarters, seventy roads and three thousand houses. The arcade was outside the castle. Its port was large enough for two hundred ships. With a length of four thousand and four hundred feet, it had walls with eighty dungeons, eleven big mosques, seven medresses, caravansarays and baths. In the 19th century, many immigrants moved here from conceded Ottoman lands. In the second half of the 19th Century, Teke sanjak of Konya was governed from here. The number of its residents amounted to 25.000.

PAGE 64

ALANYA

Alanya may be mentioned as the most important settlement area of the Seljuks. As an old age residential area, the city had lived its golden age in this period.

PAGE 65

When Austrian Baron K. Lanckronski, archeologist and architect Nieman, archeologist E. Petersen had been conducting researches in Alanya in 1884, the city walls had been solid. Today what remains within the city from these walls are a few constellations, Hadrian Doors and towers, a big tower facing harbor and some pieces from the Harbor walls. However, the walls had used to be encircling the city like a horseshoe around the harbor and the other around the city. There were jetties with towers on their ends stretching out where these two walls had joined. There had been two doors to the city and only one of them, as I mentioned above, the Hadrian Door has survived till this day. The Hadrian Door was built in 130 A.C. with Hadrian's entrance to the city. However, the Çiçekli Kapı (Flowered Door) has not survived.

PAGE 66

Before the First World War, Antalya was an independent sanjak. In the armistice period, she was surrendered to Italians.

During the first half of the 20th Century, there was an exchange of population among Anatolian Greeks and Turks in Greece and in this period the social structure here turned around, as well. While before the exchange, the population had been about 25 - 30.000, this figure falls down about for twenty percent.

In 1950, the population in Antalya was 27.000. At the end of the 1970's, it was approximately 150.000.

In these days, Antalya was one of the most developed and civic cities of Turkey where the citizens used to stand for, love and care for their cities. Afterwards, it becomes one of the most rapidly growing cities of Turkey. As of 2000, the population is about 600.000 and 70.000 domiciles are estimated to be vacant.

PAGE 68

The harbor which Evliya Çelebi cites to have a capacity of 200 ships can be seen as a rather large circular pool with dimensions of the modern ships considered. In the 1980's, its radius was barely two hundred meters. There used to be drifters, fishing boats and wherries to take visitors for a sightseeing tour to waterfalls and sea side caves along with couple of yachts. Large ships had to cast their anchors in the large harbor outside the city. Today there is a marina here.

CENGİZ BEKTAŞ
(1934, Denizli)

Orta öğrenim: İstanbul Erkek Lisesi. Yüksek öğrenim: Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (simdiki adıyla Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi). Münih Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi (1959). Cengiz Bektaş, öğrenimini bitirdikten sonra bir süre Münih'te serbest mimar olarak Prof. F. Angerer ve A. V. Branca ile birlikte çalıştı. 1962'de yurda döndü. ODTÜ Yapı İşleri Mimarlık Bürosu Şefliği yaptı. 1963'de kendi işliğini kurdu. 1969'a dek Almanya'da ve Türkiye'de girdiği mimarlık yarışmalarında yirmi beş ödül aldı.

Cumhuriyet dönemi mimarlık tarihi örnekleri arasında sayılan yapılar gerçekleştirdi. Birinci Ulusal Mimarlık Sergisi'nde, Türk Dil Kurumu yapısıyla Yapı Dalı (1988). Üçüncü Ulusal Mimarlık Sergisi'nde, Halic'teki Kadınlar Kitaplığı yapısının onarımı işiyle Yapı Dalı Koruma Sanatı (1992) ödüllerini aldı. 1964'te Mimarlık konularında denemeler yazmaya ve yayınlamaya başladı. Bu denemelerini içeren, 1967'de basılan, alanında ilk olan Mimarlıkta Eleştiri kitabıyla Türk Dil Kurumu Ödülü aldı (1968). 1992'de Denizliler Birliği Eğitim Kültür Vakfı "Sanat'a Üstün Hizmet Ödülü", Ketsav Onur Ödülü, 1997'de Abdi İpekci Barış ve Dostluk Ödülü, 1998'de Türk Serbest Mimarlar Derneği'nin "Eğitim Ödülü" ve 2001'de Ağahan Ödülü'nü kazandı. 2002'de Romanya'dan "Balkan Kültür İlişkilerine Katkı Ödülü", Truva Şiir Ödülü (2003) verildi. 1974'de gerçekleştirdiği "Halk Yapı Sanatından Bir Örnek: Bodrum" sergisiyle Halk Yapı Sanatının, Halk Bilimi konuları içine girmesini sağladı. Pek çok yerleşmede yaptığı incelemeleriyle genç kuşaktan mimarları etkiledi, çağdaş uygulamaları için kimi ilkeler saptadı. Yeryüzünün hemen hemen tüm önemli mimarlık yapıtlarını gördü. Genç mimarlarla birlikte tüm kıyılarımızı ve Anadolu'yu dolaştı. Sayısız radyo konuşması, TV izlencesi, konferanslar, panel, sempozyum katılımları, sergi gerçekleştirdi. Yurt içinde ve dışında (ABD, Almanya, Makedonya) üniversitelerde kısa süreli konuk öğretim görevliliği yaptı. Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nde bir yıl, Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde iki yıl, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde bir yıl öğretim görevlisi olarak çalıştı. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehircilik Bölümü'nde Lisansüstü öğrencilerine "Kültürün Planlamaya Etkisi", Güzel Sanatlar Fakültesi'nde "Estetik" dersi vermektedir (1998).

Yazar ve ozan olarak da ünlü olan Bektaş'ın kimileri dört-beş baskıya ulaşmış on yedi şiir kitabı vardır. Şiirleri on iki ayrı dile çevrilip yayınlanmıştır. Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Başkanı (1998).

BİLEŞİM YAYINEVİ

ISBN 975-2710-08-5
9 789752 710085